

BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

OPEN MONUMENTENDAGEN

16 & 17 SEPT. 2017 | NATUUR IN DE STAD

be nature
be heritage
be .brussels

Informatie

Organisatie van de Open Monumentendagen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/Brussel Stedenbouw en Erfgoed Directie Monumenten en Landschappen – CCN – Vooruitgangstraat 80 – 1035 Brussel

Infolijn op 16 en 17 september 2017, van 10u tot 17u: 02/204.17.69 – fax: 02/204.15.22 – www.openmonumentendagen.brussels – e-mail: jdp-omd@gob.brussels – [#jdpomd](#) – [f](#) Bruxelles Patrimoines-Erfgoed Brussel

De uren die vermeld worden bij de gebouwen, verwijzen naar het openings- en sluitingsuur. De organisatoren behouden zich het recht voor de deuren vroeger te sluiten bij een grote toeloop, zodat ze toch op het afgesproken uur kunnen eindigen.

Ter plaatse kunnen speciale maatregelen worden opgelegd voor de te bezoeken gebouwen.

Het is verboden te roken en te eten tijdens de bezoeken. Het is ook mogelijk dat de verantwoordelijken het maken van foto's niet toestaan. Voor een vlotte toegang wordt gevraagd om rugzakken of grote tassen te vermijden.

De vermelding B of BL, gevolgd door een datum aan het einde van een tekst, wijst erop dat het gebouw waarvan sprake op die datum beschermd werd of ingeschreven werd op de bewaarlijst.

De verwijzingen in het vet naast de nummers van de plaatsen en de adressen van de activiteiten verwijzen naar een cartografisch plan van het Gewest. Dat kunt u schriftelijk aanvragen bij de Directie Monumenten en Landschappen en wordt u dan gratis toegestuurd.

Opgelet: voor bepaalde activiteiten is het verplicht vooraf te reserveren (het telefoonnummer vindt u onder de notitie over de activiteit). Er is voor deze werkwijze gekozen om het publiek in optimale omstandigheden te kunnen ontvangen en om in voldoende gidsen te kunnen voorzien. U kunt op de dag zelf ook nog naar het vertrekpunt gaan, want annuleringen zijn immers nooit uitgesloten.

Toegankelijkheid voor personen met beperkte mobiliteit

Dankzij de medewerking van de Nationale Vereniging voor de Huisvesting van Personen met een Handicap (NVHPH), wordt de toegankelijkheid voor personen met beperkte mobiliteit vermeld naast elk gebouw dat in het programma opgenomen is. Dat is gebaseerd op de gegevens die de verantwoordelijken van de opengestelde plaatsen hebben meegedeeld en werd nog eens gecontroleerd door een lid van de vereniging. Alle parken, tuinen en gebouwen met het toegankelijkheidslogo werden geverifieerd.

De toegankelijkheid van de gebouwen is weergegeven volgens de criteria en normen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, aan de hand van de volgende logo's:

 Toegankelijk: er zijn voldoende voorwaarden vervuld opdat personen in een (al dan niet elektrische) rolstoel zich zelfstandig kunnen verplaatsen.

 Toegankelijk met hulp: de hulp van een derde is vereist om zich gemakkelijk te kunnen verplaatsen.

 Niet toegankelijk: treden en onvermijdelijke hindernissen aanwezig.

Houd er rekening mee dat in de parken die als niet toegankelijk vermeld zijn zich te veel obstakels bevinden en/of het niet mogelijk is om er een wandeling van betekenis te maken. De criteria voor toegankelijkheid zijn enkel van toepassing voor de bezoeken tijdens de Open Monumentendagen. Zij zijn niet noodzakelijk geldig voor de gewone activiteiten in die gebouwen.

Voor bijkomende inlichtingen hierover kunt u contact opnemen met de NVHPH (secretariat@anlh.be)

Gebruikte pictogrammen

- Openingsuren en data
- Metrolijnen en haltes
- Trams
- Bus
- Wandeling/Activiteit
- Tentoonstelling/Lezing
- Fietstocht
- Bustocht
- Enkel te bezoeken met gids of reserveren is verplicht
- Vertrekpunt of plaats van activiteit
- Rondleiding in gebarentaal

De informatie over het openbaar vervoer werd ons verschaft door de MIVB. Zij vermeldt de haltes die zich in de nabijheid bevinden van de plaatsen en vertrekpunten, rekening houdend met de dienstregeling op zaterdag en zondag.

De inlichtingen in deze brochure kunnen buiten onze wil om gewijzigd worden.

Deze brochure wordt gratis verspreid.

Wettelijk depot:
D/2017/6860/020

Voorwoord

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vormt een van de groenste hoofdsteden van Europa. Het telt een indrukwekkend aantal parken en groene ruimten, zowel private als openbare, waarvan sommige druk bezocht worden en andere minder bekend zijn, onttrokken aan de blik van de achteloze voorbijganger.

Al die groene ruimten hebben hun eigen geschiedenis en bijzonderheden. Ze staan boordevol bijzondere plantensoorten en opmerkelijke bomen en vormen een toevluchtsoord voor allerlei fauna. Nu eens zijn ze het resultaat van een uitgekiend ontwerp, dan weer seminatuurlijk of verfraaid met rocailles en beeldhouwwerken. De groene ruimten zijn onlosmakelijk verbonden met de stad en met het leven van haar bewoners die er vertoeven voor spel en ontspanning of om er gewoon even weg te dromen...

De natuur is ook opvallend aanwezig op de Brusselse gevels. Een divers palet aan bloemen, planten en dieren sieren de sgraffiti, tegelpanelen en glas-in-loodramen. Het volstaat even aandachtig omhoog te kijken om zich ervan te vergewissen hoezeer dit groene thema in onze hoofdstad aanwezig is.

Ook in de interieurs van vele monumenten kan men de natuur bewonderen: vloeren, muren en plafonds zijn opgesmukt met bloemen en plantenmotieven of men gebruikte edele materialen om de natuur te evoceren.

Op deze 27ste editie van de Open Monumentendagen wil het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deze 'natuurlijke' rijkdom in de kijker zetten! Op het programma: meer dan honderd plaatsen (parken, tuinen, landschappen, boerderijen, molens, herenhuizen...) en evenveel activiteiten die u door dit geurige labyrint van groen leiden (wandelingen, tentoonstellingen, bus-, fiets- en natuurontdekkingstochten...).

Zoals ieder jaar werkten de verenigingen, private eigenaren en overheidsinstanties samen om u ditmaal de groene kant van ons Gewest te laten ontdekken. Ik dank hen daarvoor en wens u boeiende bezoeken toe, op ontdekking van een rijk, gevarieerd en soms nog weinig bekend erfgoed.

Rudi Vervoort,
*Minister-president van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest, belast met
Monumenten en Landschappen*

© Georges De Kinder

De Sint-Gorikshallen: het infopunt van de Open Monumentendagen!

Tijdens de Open Monumentendagen kan u met al uw vragen terecht in het informatiepunt in het centrum van Brussel, in de Sint-Gorikshallen, van 10u tot 19u. U vindt er de volledige programmabrochure en informatie over de opengestelde plaatsen. De thematische publicatie wordt er tegen een voordeelprijs te koop aangeboden.

Maak gebruik van uw bezoek om de verschillende tentoonstellingen te bezoeken:

- > 'Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten' (zie pagina 72)
- > 'Paul en zijn broers' (zie pagina's 68 tot 70)
- > 'Victor Besme'

Homegrade opent eveneens zijn deuren zodat u kennis kan maken met haar activiteiten en met het repertoire van gespecialiseerde ambachtslieden.

- 📍 *Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein te Brussel – kaart **Centrum M 3***
- 📍 *1-5 (De Brouckère)*
- 📍 *3-4 (Beurs)*
- 📍 *48-86-95 (Beurs)*

Met de medewerking van Patrimoine et Culture en van Homegrade.

Inhoud

Voorwoord	p. 1
------------------------	------

Opengestelde plaatsen en activiteiten

Brussel / Brussel-Uitbreiding / Etterbeek	p. 4
Sint-Lambrechts-Woluwe / Sint-Pieters-Woluwe / Oudergem / Watermaal-Bosvoorde	p. 28
Elsene / Brussel-Uitbreiding / Ukkel	p. 44
Kaart en repertorium van de opengestelde plaatsen	p. 63
Tentoonstelling: 'Paul en zijn broers'	p. 68
Het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten ..	p. 72
Vorst / Sint-Gillis / Anderlecht / Sint-Jans-Molenbeek	p. 76
Koekelberg / Sint-Agatha-Berchem / Ganshoren / Jette / Brussel-Laken / Brussel-Neder-Over-Heembeek	p. 90
Evere / Schaarbeek / Sint-Joost-ten-Node	p. 106
Wood Wide Web	p. 120
Brussels Gardens	p. 122
De inventaris van het natuurlijke erfgoed online	p. 124

1. Kaart **Centrum M 3****ZENNEARM**

Sint-Goriksplein 23 – Brussel

- 🕒 za en zo van 10u tot 18u
- 📍 1-5 (De Brouckère)
- 📍 3-4 (Beurs)
- 📍 48-86-95 (Beurs)

Achter het hekken van een inrijpoort bevindt zich een huizenblok dat destijds werd ingenomen door de brouwerij en de bakkerij van het klooster van de Rijkse Klaren en door een postafspanning uit de 18de eeuw. Deze gebouwen waren over de Zenne heen gebouwd die toen nog een open rivier was. In de jaren

1980 kreeg dit bouwblok een nieuwe bestemming en werden er enkele tientallen woningen opgetrokken rond binnenpleinen verfraaid met bomen en struiken. Het geheel paalt aan de kerk van de Rijkse Klaren. Tijdens de werkzaamheden werden oude kaaimuren van de Zenne blootgelegd en over een afstand van enkele meter zichtbaar gemaakt. Een gewelf overspant een klein watervlak met vissen en waterlilies die de illusie wekken dat de rivier hier nog stroomt. Dit korte stukje water geeft een indruk van hoe het vroeger geweest moet zijn.

Tentoonstelling “Voorbij de rivier... de plantaardige stad” (zie kadertekst hieronder).

👁️ TENTOONSTELLING**Voorbij de rivier... de plantaardige stad**

Wie spreekt over de natuur in de stad denkt onvermijdelijk aan het visionaire werk van architect Luc Schuiten. Deze kunstenaar toont al 40 jaar lang aan dat architectuur en natuur hand in hand gaan en dat dit samengaan zelfs van levensbelang is voor de bewoners. De littekens van de grote stedenbouwkundige ingrepen van de 19de en 20ste eeuw zorgden in Brussel voor veel malaise. De realisaties van Luc Schuiten plaatsen de mens opnieuw in een natuurlijk milieu en herstellen de symbiose tussen de stad en haar inwoners. De renaissance van de steden begint voor hem door de mensen opnieuw te verzoenen met hun natuurlijke omgeving. Op deze tentoonstelling ontdekt u zijn ontwerpen aan de hand van maquettes, foto's, enz. Deze geestelijke afstammeling van Leonardo da Vinci zal in de mate van het mogelijke zelf aanwezig zijn om toelichting te geven bij zijn prachtige projecten voor Brussel en zijn 'plantaardige steden' die de toekomst zijn voor onze ontmenselijkte steden.

- 🕒 zaterdag en zondag om 12u en 16u (duur: 45 minuten)
- 📍 Sint-Goriksplein 23 in Brussel – kaart **Centrum M 3**
- 📍 1-5 (De Brouckère)
- 📍 3-4 (Beurs)
- 📍 48-86-95 (Beurs)

📞 reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per e-mail (info@e-guides.be). Maximaal 15 personen per rondleiding.

Met de medewerking van E-Guides.

🚶 WANDELING**De natuur in de stad in een onverwacht daglicht**

We komen de natuur dikwijls tegen in de stad, maar niet altijd op de manier die we verwachten. Heel wat standbeelden, afbeeldingen, straatnamen en huizenamen verwijzen naar Moeder Natuur. Tijdens deze wandeling ontdekt u hier enkele voorbeelden van op plaatsen waar u er anders gewoon aan voorbij zou gaan.

- 🕒 zaterdag en zondag om 10u en 14u30 (duur: 2u)
- 📍 vertrek: voor De Markten, Oude Graanmarkt 5 in Brussel – kaart **Centrum M 2**

- 📍 1-5 (Sint-Katelijne)
- 📍 86 (Dansaert)

👥 maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van de Vereniging van de Gidsen voor Brussel en België.

VIRTUELE REALITEIT

Achter de schermen van het bos

Tijdens deze ervaring wordt u volledig ondergedompeld in de geheime wereld van de bomen. In enkele minuten tijd, zonder ook maar een stap te verzetten, bevindt u zich te midden van het gebladerte. U ontdekt wat er zich allemaal achter de schermen van het bos afspeelt, dankzij het Wood Wide Web, en u begrijpt dat de bomen meer te vertellen hebben dan we op het eerste gezicht denken. Wilt u het zelf ook eens proberen? Dan is dit de gelegenheid!

 zaterdag en zondag van 10u tot 18u (duur: 15 minuten)

 stand Wood Wide Web, Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein 1 in Brussel – kaart **Centrum M 3**

 1-5 (De Brouckère)

 3-4 (Beurs)

 48-86-95 (Beurs)

 maximaal 8 personen per bezoek.

Met de medewerking van de vereniging 32shoot.

WANDELING

De binnenterreinen in het stadscentrum

Redelijk zeldzaam in het stadscentrum, vormen de binnenterreinen van huizenblokken, oases van rust die bijdragen tot de levenskwaliteit van de bewoners. Wanneer ze als tuin ingericht zijn, dragen ze in belangrijke mate bij tot de kwaliteit van het milieu: verhoging van de waterdoorlatende oppervlakte, verbetering van de luchtkwaliteit, het thermisch comfort en de biodiversiteit. Deze wandeling neemt u mee naar drie binnenterreinen die doorgaans niet voor het publiek toegankelijk zijn: twee ervan zijn het resultaat van architectuurprojecten, het andere van de spontane toe-eigening van de ruimte door de bewoners. Samen met de omringende gebouwen getuigen ze ook van het industriële en stedenbouwkundige verleden van dit westelijke deel van de Vijfhoek. Tijdens het traject ontdekt u ook het Fontaines-huizenblok en zijn park, een belangrijke groene ruimte die momenteel het voorwerp vormt van een project in het kader van het duurzaam wijkcontract Bloementuin.

 vertrek zaterdag om 14u (duur: 1u30)

 vertrek: informatieloket van Homegrade, Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein 1 in Brussel – kaart **Centrum M 3**

 1-5 (De Brouckère)

 3-4 (Beurs)

 48-86-95 (Beurs)

 reserveren verplicht op het nummer 02/227.42.69 (maandag tot vrijdag van 10u tot 12u en van 14u tot 16u). Maximaal 15 personen per vertrek.

Met de medewerking van Homegrade.

ANIMATIE

Sélection du patron

De vereniging Brusselbinnenstebuiten helpt u een keuze te maken uit het grote aanbod aan plaatsen die op de Open Monumentendagen toegankelijk zijn. De 'Sélection du Patron' stelt u een aantal circuits voor met telkens een twintigtal gebouwen die het thema van dit jaar mooi illustreren, die zelden open zijn en waar niet al te lange wachttijden worden verwacht.

U kan deze circuits te voet afleggen, met het openbaar vervoer en/of met de fiets. Vanaf begin september kan u ze downloaden op de website www.brusselbinnenstebuiten.be. Op zaterdag 16 en zondag 17 september, van 10u tot 16u30, is de papieren versie verkrijgbaar op de stand van Brusselbinnenstebuiten in de Sint-Gorikshallen (Sint-Goriksplein 1 in Brussel – kaart **Centrum M 3**).

 Info: Brusselbinnenstebuiten (02/218.38.78 – brussel@skynet.be)

WANDELING

Water in al zijn staten!

Ga in Brussel op zoek naar de band die de stad heeft met een fundamenteel element: het water. Water in al zijn vormen en staten! Helder water, bronwater, stromend water, minnewater, diep water, zwaar water, slapend water, dood water, maar ook zuiverend, geneeskrachtig, beschermend of vernietigend water. Stroomopwaarts, net als de zalm, onderzoekt u deze band door de eeuwen heen, sinds het ontstaan van de stad aan de oevers van de Zenne. De wandeling belicht ook het belang van water in een stad, het ontstaan van Brussel gelinkt aan de aanwezigheid van water, alsook de aanleg van de fonteinen en het waterdistributienetwerk. Een poëtisch, alchemisch en dromerig traject om tot de laatste druppel van te genieten!

 zaterdag en zondag om 10u30, 14u en 16u (duur: 1u30) – kaart **Centrum M 3**

 vertrek: voor de Breughelfontein, tegenover de Sint-Niklaaskerk, Korte Boterstraat in Brussel

 3-4 (Beurs)

 48-95 (Plattesteen)

 reserveren verplicht op het nummer 0487/60.82.52 (van maandag tot vrijdag van 14u tot 18u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

2. Kaart Centrum M 3 **STADHUIS VAN BRUSSEL**

Grote Markt – Brussel

 enkel zo van 10u tot 17u (laatste toegang om 16u) enkel rondleidingen in groep (groepen van 20 personen) 1-5 (Centraal Station) 3-4 (Beurs) 29-38-63-65-66-71 (Centraal Station), 46 (Beurs)

Het stadhuis van Brussel is ongetwijfeld het kroonjuweel van de Grote Markt. In 1695 liep het zware schade op tijdens het bombardement van de Franse maarschalk de Villeroij. Het herrees echter spoedig uit zijn as en werd zelfs uitgebreid met een vleugel achteraan. In de 19de eeuw werd het opgesmukt met 290 beelden tijdens een restauratiecampagne onder leiding van de architecten Suys en Jamaer. Die laatste leidde ook de vernieuwing van de interieurdecoratie die de geschiedenis van Brussel prachtig illustreert. De inrijpoort die toegang geeft tot het binnenplein is

over zijn hele omtrek versierd met fijn bladerwerk, elementen die doen denken aan de gestileerde koolbladeren die we aantreffen op de kapitelen van de Brabantse gotische kerken. Gelijkaardige versieringen, gesneden in hout, verfraaien de lambriseringen van de gotische zaal en de trouwzaal. Terwijl de trap die uitgaat op de Grote Markt versierd is met leeuwen die in 1770 werden toegevoegd, worden de fonteinen die de Maas en de Schelde personifiëren gedragen door tritons-hoorns. Het stadhuis van Brussel kan bogen op een rijke verzameling wandtapijten die voornamelijk historische, mythologische en religieuze tafereelen uitbeelden. De randen van deze in Brussel geweven meesterwerken wemelen van vruchten, bloemen en plantaardige elementen die de overvloed en de rijkdom van onze gewesten onderstrepen. (B 09/03/1936)

Rondleidingen met speciale aandacht voor de natuur in het gebouw en de kunstwerken, zondag om het half uur van 10u tot 16u (laatste groep). Reserveren de dag zelf, vanaf 9u30, voor het kantoor van Visit Brussels op de

benedenverdieping van het Stadhuis (rechterkant). Met de medewerking van visit.brussels en de Gidsenvereniging van Brussel en België.

 RALLY**Grote Brusselse safari in het stadscentrum**

Met uw gids en quizformulier in de hand gaat u op zoek naar sporen van de natuur te midden van het rijke architecturale erfgoed in het hart van Brussel. De stukken in steen, hout, keramiek en andere materialen die u verzamelt, vormen de puzzel van de gevels: hun verschillende bouwstijlen en kleine erfgoedelementen vertellen verhalen over leeuwen, honden, wolven, ja zelfs ook bananen. U werpt zich figuurlijk in het water, van de moerassen tot aan de Zenne, en maakt een omweg langs de fonteinen met hun versieringen die eveneens geïnspireerd zijn op Moeder Natuur. U gaat op zoek naar de wapenschilden van adellijke geslachten en zal vaststellen dat de natuur ook daar een belangrijke rol speelt. Observatie, deductie, verbeelding en handigheid, een smeltkroes van verhalen, stijlen en schatten.

 zondag om 10u, 10u10, 10u20 en 14u, 14u10, 14u20 (duur: 2u) vertrek: Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein 1 in Brussel – kaart **Centrum M 3** 1-5 (De Brouckère) 3-4 (Beurs) 48-86-95 (Beurs) reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag, van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.**Enkel in het Frans.****Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.**

3. Kaart Centrum M 2

PACHECO INSTITUUT

Grootgodshuisstraat 7 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u

 M 1-5 (Sint-Katelijne)

 T 51 (Ieper)

Aan het begin van de 19de eeuw waren de gebouwen waar de begijnen vroeger aan zieken- en bejaardenzorg deden te klein geworden. Het Bestuur der Godshuizen besloot een groot complex te laten bouwen dat niet alleen vrouwen en mannen maar ook invaliden en mensen met ongeneeslijke ziekten kon opvangen. Architect Henri Partoes ontwierp een gebouw dat een grote rechthoek van 138 m lang bij 94 m breed vormt,

georganiseerd rond twee vierkante binnenpleinen omzoomd door brede galerijen met rondboogarcades die als wandelgangen dienden. De bouw duurde van 1824 tot 1827 en op het einde van de werken beschikte Brussel over een imposant geheel in neoclassicistische stijl dat echter slechts voor de helft aan het oorspronkelijke project beantwoordde. De twee binnenpleinen werden vrij snel als tuinen ingericht die als heilzaam voor de patiënten werden beschouwd. De eerste tuin vertoont vandaag een landschapsstijl met afwisselend gazons, bloemperken, groepjes sierheesters en enkele opmerkelijke bomen zoals een prachtige beuk met smalle bladen. De tweede tuin vertoont een veel klassieker uitzicht met linden, acacia's, een mooie rij Japanse kersbomen

BEZOEK

Groen Brussel, van de middeleeuwen tot nu

Brussel was oorspronkelijk een landelijk gebied. De eerste Franse families die zich in de vroege middeleeuwen aan de oevers van de Zenne en op de twee aangrenzende heuvels vestigden, deden aan vee- en graanteelt. Brussel groeide uit tot een volwaardige stad, met achtereenvolgens een eerste en een tweede omwalling, en behield lange tijd landelijke zones voor ambachtelijke activiteiten, militaire oefeningen en landbouw. Het Hof beschikte over een uitgestrekt jachtgebied en siertuinen, die eveneens voorbehouden waren aan de elite van de stad. Aan het einde van de 18de eeuw werd het eerste openbare park ingericht. Daarna ontwierpen talentvolle landschapsarchitecten nog vele andere parken die, tot de dag van vandaag, deel uitmaken van de stadsontwikkelingsplannen. Brussel heeft steeds de natuur in de stad verwelkomd. Dat kan u ontdekken tijdens dit bezoek doorheen de collecties van het Broodhuis.

 zaterdag en zondag om 12u, 14u en 16u (duur: 1u)

 vertrek: Museum van de Stad Brussel-Broodhuis, Grote Markt in Brussel – kaart **Centrum N 3**

 T 3-4 (Beurs)

 B 48-95 (Grote-Markt)

 ter plaatse de dag zelf reserveren.
Maximaal 15 personen per vertrek.

Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen zal het Museum van de Stad gratis toegankelijk zijn van 10u tot 17u.

Met de medewerking van het Museum van de Stad Brussel-Broodhuis.

WANDELING

De landschapsvisie van het park van Thurn en Taxis

Op de site van Thurn en Taxis is een nieuw park ingehuldigd, het grootste van het Gewest sinds de tijd van koning Leopold II. Dit 10 ha grote park doorkruist de site van noord naar zuid en volgt spoorlijn 28 tot aan de oevers van het kanaal. Naast het grote park, dat kadert in de landschapsvisie van het Gewest, liggen nog een aantal kleine parkjes. Vanaf de drie indrukwekkende industriële bruggen over de artificiële spoorwegvallei heeft men een prachtig uitzicht op de Noordwijk. In en rond het volksparkje 'Parckfarm' is er ruimte voor moestuintjes en stadsimmers, maar ook ruimte voor vrije tijd voor studenten, kunstenaars en buurtbewoners. Een wandeling vol ontdekkingen!

 zaterdag en zondag om 10u30 en 13u30
(duur: 2u30)

 vertrek: aan de uitgang van het metrostation Pannenhuis, Charles Demeerstraat in Brussel-Laken – kaart **G 5**

 M 6 (Pannenhuis)

 reserveren verplicht (info@korei.be of 02/380.22.09). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Korei.

en ligusterhagen. Een derde, zijdelings gelegen tuin is onder andere beplant met lindes, populieren, hulstbomen en hazelaars. Het Pacheco Instituut, dat eigendom is van het OCMW van Brussel, krijgt weldra een nieuwe bestemming in het kader van een groot intergenerationeel project waarin men gezins- en studentenwoningen, serviceflats en een ziekenhuishotel voorziet. (B 03/07/1997)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van E-Guides en Klare Lijn.

Tentoonstelling over de geschiedenis van het gebouw en het herbestemmingsproject.

FIETSRALLY

Verborgene ruïnes, dieren, parken en tuinen in Brussel

De natuur is nooit veraf in Brussel! De stad die vaak beschouwd wordt als de meest groene hoofdstad van Europa, telt tal van gekende en minder gekende groene ruimten. Het zijn stuk voor stuk plaatsen waar men even halt kan houden voor een pauze, weg van de drukte van de stad. Deze rally nodigt u uit om per fiets de natuur in Brussel te (her)ontdekken. Tussen door planten overwoekerde ruïnes, dieren, moestuinen in een stedelijk milieu en ontspanningsplaatsen verken u de parken en tuinen van de hoofdstad. Een fietstocht die u volledig autonoom kan afleggen met de hulp van een roadbook.

🕒 *zaterdag en zondag de hele dag (roadbook beschikbaar op de website www.provelo.org en op het fietssalon in Thurn en Taxis).*

📄 *opgelet: eigen fiets meebrengen. Geen fietshuur ter plaatse mogelijk.*

Met de medewerking van Pro Velo.

BOOTTOCHT

Een kanaal in de stad

Brussel dankt zijn sociale en economische ontwikkeling en de ontwikkeling van de menselijke activiteiten (waterbevoorrading, visvangst, navigatie, watermolens en industrie) aan de rivier de Zenne. De rivier werd uit haar bedding gelicht, omgevormd tot een open riool en uiteindelijk verborgen onder de centrale lanen. Het kanaal verving de natuurlijke waterloop en werd aangelegd als een industriële as voor het transport van grondstoffen waarlangs zich tal van industrieën en manufacturen vestigden. De gevolgen van de mutatie van Brussel – van een industriestad naar een dienstestad – zijn zichtbaar op de oevers van sommige kanaaldokken waar de natuur stilaan haar rechten heroverft. Onze boot neemt u mee op een gevarieerd traject langs de sluisen van Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht. Na de stadszone steken we het Biestebroekdok over, varen we langs woonboten en kan u watervogels spotten die vissers en wandelaars gezelschap houden.

🕒 *zondag om 10u en 13u30 (duur: 2u30)*

📍 *vertrek: boot La Gueuse, Bécokaai (toegang 1), Havenlaan in Brussel – kaart G 6*

1 *51 (Sainctelette)*

B *14 (Thurn en Taxis)*

📄 *reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 72 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van La Fonderie

WANDELING

De groene kant van Thurn en Taxis

De site van Thurn en Taxis ondergaat vandaag een volledige stedenbouwkundige transformatie die nog te weinig wordt opgemerkt. Op de plaats waar vroeger treinsporen liepen, strekt zich nu een groene dreef uit. Deze oase van rust is een echte doorgangsweg voor de liefhebbers van zachte mobiliteit, die het metrostation Pannenhuis verbindt met het Koninklijk Pakhuis van Thurn en Taxis. In afwachting dat hier een park in Engelse stijl ontstaat naar de plannen van landschapsarchitect Michel Desvigne, herneemt de natuur er schuchter haar rechten. Begeleid door een gepassioneerde natuurgids ontdekt u een echte stedelijke biodiversiteit bestaande uit stukken braakland en sierplanten, bijenkorven en kippenrennen, moestuinen en pioniersbomen. In de schaduw van het passiefgebouw van Leefmilieu Brussel is het contrast met de torens van de Noordwijk adembenemend!

🕒 *zondag om 10u30, 14u en 16u (duur: 1u30)*

📍 *vertrek: aan de uitgang van het metrostation Pannenhuis, Charles Demeerstraat in Brussel-Laken – kaart G 5*

M *6 (Pannenhuis)*

📄 *reserveren verplicht op het nummer 0487/60.82.52 (maandag tot vrijdag van 14u tot 18u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

FIETSTOCHT

Ontdek de opmerkelijke bomen van Brussel

Ook in Brussel is de natuur een uitzonderlijke architecte die zich van al haar kanten laat bewonderen. Het Brussels Gewest omvat een prachtig natuurlijk erfgoed waaronder tal van opmerkelijke bomen. Ongeacht of zij tot een zeldzame soort behoren, van historische betekenis zijn of buitengewone afmetingen hebben, vormen deze bomen standvastige overblijfselen die gerepertorieerd, bewaard en beschermd moeten worden. Spring op uw fiets en kom dit weinig bekende erfgoed ontdekken en leren hoe het wordt bewaard. De natuur zal u verrassen met haar veelheid aan vormen en wonderen, zelfs middenin de stad.

🕒 *zaterdag en zondag om 10u30 (duur: 3u)*

📍 *vertrek: tegenover de ingang van het gebouw van Leefmilieu Brussel, Thurn en Taxis, Havenlaan 86C in Brussel – kaart G 5-6*

📍 51 (Sainctelette)

📍 14 (Thurn en Taxis), 88 (Reders)

📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u), per mail (info@provelo.org) of via de website www.provelo.org. Maximaal 18 personen per vertrek. Opgelet: eigen fiets meebrengen. Geen fietshuur ter plaatse mogelijk.*

Met de medewerking van Pro Velo.

FIETSTOCHT

Langs de Zenne

Brussel dankt zijn ontstaan aan de rivier de Zenne. Hoewel ze vandaag grotendeels verdwenen is uit het Brusselse landschap, is de Zenne nog steeds aanwezig. Van Anderlecht, waar de rivier nog zichtbaar is, tot Schaarbeek, met het nieuwe Zennepark, nemen we u mee om deze rivier, die nog steeds kostbaar is voor de Belgische hoofdstad, te ontdekken. De loop van de Zenne en haar geschiedenis worden uit de doeken gedaan langsheen de oevers van het kanaal waarvan de directe omgeving de jongste jaren werd heraangelegd, in het bijzonder voor fietsers. Zo ontdekt u dat de natuur zelfs in een stedelijke zone nooit ver weg is!

🕒 *zaterdag en zondag om 14u (duur: 3u)*

📍 *vertrek: tegenover de ingang van het gebouw van Leefmilieu Brussel, Thurn en Taxis, Havenlaan 86C in Brussel – kaart G 5-6*

📍 51 (Sainctelette)

📍 14 (Thurn en Taxis), 88 (Reders)

📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u), per mail (info@provelo.org) of via de website www.provelo.org. Maximaal 18 personen per vertrek. Opgelet: eigen fiets meebrengen. Geen fietshuur ter plaatse mogelijk.*

Met de medewerking van Pro Velo.

WANDELING

Van de paddenstoelen van de Post naar de glazen torens

De prestigieuze multifunctionele site van Thurn en Taxis (tentoonstellingen, beurzen, congressen, restaurants, boetieks enz.) in de kanaalzone is volop in verandering. Sinds 2014 produceert een kwekerij er zelfs paddenstoelen op basis van koffiedik dat per fiets wordt ingezameld. De site trekt resoluut de kaart van de ecologie en huisvest eveneens de nieuwe zetel van Leefmilieu Brussel. Na een korte wandeling door deze opmerkelijke site loopt u via het Maximiliaanpark tot aan het Gaucheretpark. Dat laatste werd meer dan 30 jaar geleden aangelegd op een braakliggend terrein in deze vroegere volkswijk in het noorden van Brussel, die met de bouw van verschillende glazen torens uitgroeide tot een zakenwijk.

🕒 *zaterdag en zondag om 9u30 en 14u (duur: 2u)*

📍 *vertrek: ingang van de site van Thurn en Taxis, Havenlaan 86C te Brussel (einde van de wandeling in het Gaucheretpark nabij het Noordstation) – kaart G 6*

📍 51 (Sainctelette)

📍 41 (Thurn en Taxis), 88 (Reders)

📞 *reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (info@e-guides.be). Maximaal 20 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van E-Guides.

4

4. Kaart Centrum L 3

RIOLENMUSEUM – VOORMALIG OCTROOIPAVILJOEN

Anderlechtse Poort – Brussel

 za en zo van 10u tot 17u

 51-82 (Anderlechtse Poort)

 46 (Anderlechtse Poort)

De twee gebouwtjes in witsteen en kalksteen werden tussen 1835 en 1836 opgetrokken in de meest zuivere neoclassicistische stijl naar ontwerp van architect Antoine Payen. De tegenover elkaar gelegen voorgevels worden voorafgegaan door een zuilenportiek onder driehoekig fronton. Op het ene heeft beeldhouwer Joseph Geefs de personificatie van Brussel afgebeeld, op het andere die van de Handel. De octrooipaviljoenen maakten deel uit van een tolbarrière waar een doorgangsrecht geheven werd op alle goederen die de stad binnenkwamen. Sinds 1988 huisvesten ze het Riolenmuseum van de Stad Brussel. Hier wordt de geschiedenis verteld van een net dat in 1847 reeds 45 km lang was, in 1878 verder werd verlengd tot 110 km om

vandaag de 350 km bereikt te hebben. De bezoekers krijgen niet alleen toegang tot een van de kokers van de Zenne, waarvan de overwelving een belangrijke fase markeert in de inrichting van de hoofdstad, maar ook tot de grote collector van de Bergense Steenweg, die nog steeds in gebruik is. Zo ontdekt u de geschiedenis en de werking van het Brusselse rioleringsnet, dat elke dag duizenden kubieke meter afvalwater en helder water, het zogenaamde “parasietwater” afkomstig van drainage of insijpelend grondwater, verwerkt. U krijgt ook een idee van het noodzakelijke onderhoud van dit systeem, waarvan sommige delen maar liefst 200 jaar oud zijn! (B 22/04/1999).

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30 en 15u30. Met de medewerking van de Musea van de Stad Brussel.

5. Kaart Centrum M 4 **WONING EN TUIN
VAN ARCHITECT
PIERRE-VICTOR JAMAER**

Stalingradlaan 62 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u (laatste toegang om 17u15) enkel rondleidingen in groep (groepen van 10 personen) 3-4-51-82 (Lemonnier) 46 (Lemonnier)

Stadsarchitect Pierre-Victor Jamaer verkreeg in 1874 een vergunning om zijn eigen woning te bouwen. Hij had de plannen zelf ontworpen in neo-Vlaamse renaissancestijl hoewel hij voordien vaak in neogotische stijl had gewerkt, zowel voor het Broodhuis als voor de Kapellekerk, waarvan hij de restauratie leidde. Binnen heeft de architect uitermate veel zorg besteed aan de decoratie zoals de trap met smeedijzeren leuning, een salon in Lodewijk XVI-stijl en een eetkamer in neorenaissancestijl. Stucwerk, mozaïeken, siersmeedwerk, gepolijst marmer en geglaazuurde keramiektegels geven het interieur een behaaglijke en unieke sfeer. Dezelfde zorg voor

detail treft men ook in de tuin aan. Hier heeft de architect, volgens de mode van die tijd, een rocaille laten uitvoeren die een grot met talrijke afzettingen nabootst. De grot bevindt zich achteraan in de tuin. De ingang wordt geflankeerd door kolommen van stalagmieten en stalactieten die elkaar raken. We treffen er zelfs sporen aan van een hydraulisch netwerk. Ernaast troont de faun van Weekes,

een beeld dat werd voorgesteld in de catalogus van de firma Blaton-Aubert uit 1889, een jaar voordat Jamaer zijn huis verkocht. (B 08/08/1988)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Arkadia en Brussel Babbelt.

 TENTOONSTELLING**De hoeve Vandergoten:
de laatste boerderij in het centrum van Brussel?**

Op deze tentoonstelling maakt u kennis met de archieven van de familie Vandergoten, een landbouwersfamilie die later verhuizers werden en voornamelijk met trekpaarden werkten. De verzameling van voorwerpen en archiefstukken die het Stadsarchief van Brussel in 2012 verwierf, bevat onder meer een document dat bevestigt dat de familiale hoeve de laatste boerderij was in het centrum van Brussel. De tentoonstelling toont ook documenten (kaarten en plattegronden) waarop oude Brusselse boerderijen voorkomen en gaat in op de aanwezigheid van het paard in de stad aan de hand van documenten uit het stedelijk archiefonds.

 zaterdag en zondag van 10u tot 17u Stadsarchief van Brussel, Huidevettersstraat 65 in Brussel – kaart **Centrum M 4** 27-48 (Vossenplein) Tentoonstelling toegankelijk tot 13 oktober 2017, maandag tot vrijdag van 8u tot 16u.**Met de medewerking van het Stadsarchief van Brussel.**

6. Kaart Centrum M 5**TUIN VAN DE ZETEL VAN DE SOCIÉTÉ ROYALE DE PHILANTHROPIE (BLINDENGESTICHT)**

Zuidlaan 142 – Brussel

- za en zo van 10u tot 13u en van 14u tot 18u
- 2-6 (Hallepoort)
- 3-4-51 (Hallepoort)
- 27-48 (Hallepoort)

De *Fondation de la Société de Bien-faisance urbaine*, korte tijd nadien omgedoopt tot *Société royale de Philanthropie*, werd opgericht in 1828. De stichting had aanvankelijk tot doel de bedelarij aan te pakken, maar breidde al snel haar activiteiten uit. Zo zette ze zich onder meer in voor de blinden, maar ook voor zuigelingen met werkende ouders en richtte ze in 1845 de eerste Brusselse crèche op. Wat later gaf ze architect Jean-Pierre Cluysenaar opdracht de plannen te

ontwerpen voor een blindentehuis. Het gebouw in neo-Tudorstijl heeft een U-vormig grondplan en bood plaats aan 84 bedden. Het werd tussen 1849 en 1855 gebouwd aan de Zuidlaan dankzij een milde schenking van Louis-François de Ghendt de Lenghentier. Meer dan 300 andere weldoeners volgden zijn voorbeeld. Uit erkentelijkheid werden de namen van 84 onder hen op de gevels van de instelling vereeuwigd. In 1878 telde de maatschappij al 2.765 leden die haar activiteiten steunden met jaarlijkse bijdragen. Eind jaren 1990 werd het gebouw volledig gerenoveerd. In 1999 ontwierp Dominique Baerten, toen student aan de tuinbouwschool Arthur Haulot te Anderlecht, met de hulp van een ergotherapeut een tuin die aangepast is aan slechtzienden met onder meer verhoogde platforms die het contact met de beplantingen, via de tast- of geurzinn, mogelijk maken. Dankzij een systeem van leuningen kunnen slechtzienden zich ook zelfstandig verplaatsen in dit kleine

groene schrijn aan de Zuidlaan dat rijk is aan welriekende plantensoorten.

Informatiepanelen over de gebouwen en hun oorsprong.

Wandeling "Ontdek de groene long van Sint-Gillis..."
(zie kadertekst pagina 80).

 PROJECTIE-TENTOONSTELLING
Brussel en zijn tuinen in de 16de en 17de eeuw

Lange tijd waren er binnen de tweede stadsomwalling grote terreinen voorbehouden voor tuin- en landbouw. Projecties gerealiseerd op basis van oude afbeeldingen tonen hoezeer de natuur aanwezig was in de stad, vlakbij de grote herenhuizen, paleizen en kloosters. Een zoom op enkele van die plaatsen geeft u een veel beter beeld dan welk boek ook dit zou kunnen. De studie van de *Association du Patrimoine artistique* richt zich ook op de aangrenzende gemeenten, die sinds de middeleeuwen onder de jurisdictie van Brussel vielen en bevoorradingszones vormden voor de groenteteelt. De voorgestelde video-projecties willen een beter inzicht geven in de lokalisatie van de luchtfoto's en zo de inwoners van deze gemeenten bereiken die belangstelling hebben voor hun geschiedenis. Dankzij oude landkaarten kunnen de plaatsen geïdentificeerd worden waarvoor iconografisch materiaal beschikbaar is vanaf de 16de en de 17de eeuw.

- zaterdag en zondag van 10u tot 18u
- Charles Hanssensstraat 7 in Brussel – kaart Centrum N 4
- 92-93 (Kleine Zavel)
- 27-95 (Kleine Zavel)
- Deze tentoonstelling is gratis toegankelijk van 9 tot 30 september 2017, woensdag, zaterdag en zondag van 14u tot 18u.

Tijdens de Open Monumentendagen worden van 14u tot 17u ateliers voor kinderen van 8 tot 12 jaar georganiseerd om hen te leren oude plannen te lezen en inzicht te geven in de historische dimensie van het bouwkundig erfgoed en de groene ruimten en hen te laten deelnemen aan het inkleuren van reproducties van plattegrondfragmenten. Maximaal 12 kinderen per sessie van 1u30. Inschrijven verplicht per mail (as.pat.art@gmail.com).

Met de medewerking van de Association du Patrimoine artistique.

7. Kaart Centrum N 4 **EGMONT PARK**

Wolstraat/Grote Hertstraat/
Waterloolaan – Brussel

- 2-6 (Louiza)
- 92-93 (Kleine Zavel)
- 27-95 (Kleine Zavel)

Het Egmontpark vormt een groene, rustgevende enclave te midden van een zeer dicht bebouwde wijk. Het ligt in het huizenblok gevormd door de Wolstraat, Grote Hertstraat, Waterloolaan en het Egmontpaleis. Zoals blijkt uit een met aquarel opgehoogd plan van 1750 bevond zich destijds op deze plaats een renaissancetuin met boomgaard en moestuinen. De tuin werd tussen 1759 en 1762 voor de eerste keer heraangelegd door architect Servandoni in Franse stijl. Omstreeks 1820, na de afbraak van de middeleeuwse stadsomwalling, werd het park vergroot en omstreeks 1830 werd het opnieuw hertekend door Tilman-François Suys. Pas in 1901 gaf architect Edmond Galoppin het zijn huidige uitzicht van Engels landschapspark met kronkelende paden, mooie bosjes, een opmerkelijke Turnereik en exotische boomsoorten waaronder een oosterse plataan en een libanonceder. Een oranjerie gebouwd tussen 1830 en 1839, een heropgebouwde gotische waterput uit de 15de eeuw, een ijskelder met steunmuren in breuksteen en enkele mooie beelden versterken nog de charme van dit weinig gekende Brusselselse park. (B 20/07/1972)

Botanische en historische ontdekking van het park, zaterdag om 14u en 15u (duur: 1u).
Afspraak voor de oranjerie. Enkel in het Frans. Maximaal 20 deelnemers per rondleiding. Met de medewerking van de Cercle des Guides-nature du Brabant (Cercles des Naturalistes de Belgique – CNB).

 RONDLEIDINGEN IN GEBARENTAAL

Zoals elk jaar organiseert de vereniging *Arts et Culture* rondleidingen in Franse gebarentaal, bestemd voor dove en slechthorende personen.

Dit jaar zijn zeven plaatsen op deze manier te bezoeken:

- > **Kunstberg** (notitie 9 pagina 16)
 zaterdag om 16u en zondag om 14u en 16u
- > **Tuin van geneeskrachtige planten en Beeldentuin** (notities 27 pagina 32 en 28 pagina 33)
 zaterdag om 15u en zondag om 14u en 16u
- > **Parmentierpark** (notitie 31 pagina 34)
 zaterdag om 14u en zondag om 12u en 14u
- > **Woning, Troonstraat 216** (notitie 47 pagina 47)
 zaterdag om 16u en zondag om 14u en 16u
- > **Pelgrimshuis en Pierre Pauluspark** (notitie 75 pagina 80)
 zaterdag om 15u en 16u en zondag om 14u
- > **Tuin van het Erasmushuis** (notitie 82 pagina 85)
 zaterdag om 14u en zondag om 10h en 12u
- > **Josaphatpark** (notitie 110 pagina 111)
 zaterdag om 14u en zondag om 10h en 14u

8. Kaart Centrum N 4 **KLEINE ZAVEL***Regentschapsstraat – Brussel*

- 92-93 (Kleine Zavel)
- 27-95 (Kleine Zavel/Grote Zavel), 48 (Grote Zavel)

Dit kleine, rustige plantsoen werd in 1879 op vraag van burgemeester Charles Buls ontworpen door architect H. Beyaert en in 1890 geopend voor het publiek. Op de plaats van een voormalig kerkhof werd een tuin in neorenaissancestijl aangelegd omringd door een hek dat is bekroond met beelden. Het gaat in totaal om 48 beelden, geplaatst op zuiltjes in neogotische stijl, die de wereld van de oude Brusselse gilden en ambachten tot leven brengen: handschoenenmaker, brouwer, glazenmaker, wever, ketelmaker, goudsmid, barbier, lakenhandelaar en nog vele andere beroepen. Al deze beelden werden uitgevoerd naar tekeningen van de Lakense kunstenaar Xavier Mellery. In de tuin wordt het grasperk omzoomd door negen bususstruiken die de negen provincies van weleer vertegenwoordigen, terwijl de struikengroep in de vorm van een kroon op haar beurt België symboliseert. De nissen van klimop achteraan het plantsoen herbergen

tien beelden in carraramarmer van illustere figuren van onze geschiedenis. (B 20/07/1972)

Rondleidingen met uitleg over de standbeelden van het plantsoen, zaterdag en zondag om 11u30, 13u30 en 15u (duur: 1u). Afspraak aan de voet van het standbeeld van de graven Egmont en Hoorn. Reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot

vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek. Met de medewerking van La Fonderie.

Bezoeken “De restauratie van de omheining van de Kleine Zavel” (zie kadertekst hieronder).

 BEZOEKEN**De restauratie van de omheining van de Kleine Zavel**

De Kleine Zavel is een parel van het artistieke Brusselse erfgoed. De omheining van dit internationaal vermaarde plantsoen, met zijn 48 bronzen standbeelden die de ambachten van de 16de eeuw vertegenwoordigen, zijn smeedijzeren hekken en natuurstenen zuilen, werd volledig gerestaureerd in het kader van een federaal project beheerd door Beliris. Kom het werk van de gespecialiseerde restaurateurs ontdekken: de zachte restauratietechnieken en de uitgevoerde werken.

- zaterdag om 10u, 11u, 13u, 14u en 15u
- vertrek: Kleine Zavel, Regentschapsstraat in Brussel – kaart **Centrum N 4**
- 92-93 (Kleine Zavel)
- 27-95 (Kleine Zavel/Grote Zavel), 48 (Grote Zavel)
- reserveren gewenst per e-mail (info.beliris@mobilit.fgov.be). Maximaal 20 personen per rondleiding.

Met de medewerking van het studiebureau ARTER en Beliris.

9. Kaart **Centrum N 3****KUNSTBERG**

Keizerlaan – Brussel

M 1-5 (Centraal Station)**B** 38-71 (Bozar),
29-63-65-66 (Centraal Station),
45-86-95 (Bibliotheek)

De Koudenberg was aanvankelijk een volkswijk met een wirwar van straatjes alvorens het stadsbestuur besloot hier een publiek park aan te leggen. In 1910, ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling van Brussel, deed men een beroep op de Parijse architect Vacherot om de buurt om te vormen. Die maakte gebruik van de sterke helling van het terrein om er belvédères, esplanades, trappen, fontein en watervallen aan te leggen. Gedurende 45 jaar kon de Brusselse bevolking van deze plek genieten. Aan het begin van de jaren 1950 werden plannen gemaakt om de hele wijk een nieuw uitzicht te geven, waarna de Kunstberg het daglicht zag. Het monumentale stedenbouwkundige complex van de Kunstberg, dat de boven- en benedenstad moest verbinden, werd ontwikkeld door de architect-

ten Ghobert et Houyoux. Het geheel, dat het Paleis voor Congressen, de Koninklijke Bibliotheek en het Algemeen Rijksarchief omvat, ligt rond een door René Pechère ontworpen groene ruimte. Deze hangende tuin bovenop een betonnen plaat oogt als een echt hoogstandje. In het centrale gedeelte zijn geometrische bloemperken met winterharde planten omzoomd door buxussen, aan weerskanten geflankeerd door cilindervormige taxusbomen en drie rijen platanen die als gordijnen zijn gesnoeid. De tuin strekt zich uit aan de voet van een monumentale trap vanaf waar men optimaal van het fraaie uitzicht kan genieten.

Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 16u en zondag om 14u en 16u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

Wandeling “Van de Kunstberg via de Kleine Zavel naar het Egmontpark...” (zie kadertekst hieronder).

WANDLING**Van de Kunstberg via de Kleine Zavel naar het Egmontpark**

Of u nu van groen of van stedenbouw houdt, de geschiedenis en schoonheid van de Kunstberg zal u zeker bekoren. De wandeling loopt verder langs de Kleine Zavel, een neorenaissancetuin verfraaid met een reeks standbeelden van de grootste Belgische kunstenaars van de 19de eeuw, een waar juweeltje in het centrum van Brussel. De Brusselaars zijn zeer goed bekend met de eerste twee tuinen, maar het Egmontpark is steeds op de achtergrond gebleven. Het is het enige publieke park van de Vijfhoek dat gelegen is binnen een bouwblok, waardoor slechts weinigen het komen ontdekken.

↳ zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)**○ vertrek: voor het standbeeld van Albert I, onderaan de Kunstberg in Brussel – kaart **Centrum N 3******M** 1-5 (Centraal Station)**B** 38-71 (Bozar), 29-63-65-66 (Centraal Station),
45-86-95 (Bibliotheek)**📞 reserveren verplicht op het nummer 02/319.45.60 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u).
Maximaal 25 personen per vertrek.****Enkel in het Frans.****Met de medewerking van Arkadia.**

10. Kaart Centrum N 3 **KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK***Kunstberg – Brussel* za en zo van 10u tot 17u 1-5 (Centraal Station) 38-71 (Bozar),
29-63-65-66 (Centraal Station),
45-86-95 (Bibliotheek)

De Koninklijke Bibliotheek, ook Albertina genaamd ter ere van koning Albert I, maakt deel uit van een omvangrijk stedenbouwkundig complex dat na de Tweede Wereldoorlog werd ontworpen om de verbinding tussen boven- en benedenstad te verbeteren. Het gebouw, opgetrokken in een classicerende stijl en beïnvloed door de officiële en academische stijl van het einde van de jaren 1930, omkapseld de vroegere Nassaukapel die vandaag tot tentoonstellingsruimte is omgevormd.

Het hele complex herbergt bijna zeven miljoen boeken. In het verlengde van de hoofdingang bevindt zich een patio die erg in trek is bij studenten alsook, minder bekend, een experimentele moestuin die in 2012 werd aangelegd op het terras van de cafetaria. Hier kweekt men aromatische en geneeskrachtige planten en wil men de bezoekers sensibiliseren voor het gebruik ervan. Een geodome broeikas dient als kwekerij terwijl de bevoeiing gebeurt met regenwater dat druppelsgewijs verspreid wordt over de 500 aanwezige potten. Een parcours van stuifmeelrijke en aromatische bloemen trekt honingbijen aan en bevordert de bestuiving. De aromatische planten op het dak vormen een kleine maar gevarieerde kruidentuin waar workshops, bezoeken en opleidingen plaatsvinden en kruidenthee gemaakt wordt. Die laatste wordt sinds juli 2017 verkocht op een maandelijkse markt die op vrijdag plaatsvindt.

10

Rondleidingen “Groene blaadjes: Over kruiden, boeken en planten” die het accent leggen op de plantenafbeeldingen in de boeken waarna we bij ons ter plaatse enkele exemplaren ontdekken, zaterdag om 11h, 12h, 13h30 et 14h30. Maximaal 20 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van het Nationaal Centrum voor de Geschiedenis van Wetenschappen et de vereniging *Le Début des Haricots*.

11**11.** Kaart Centrum O 3 **PARK VAN BRUSSEL***Wetstraat/Koningsstraat/
Paleizenplein/Hertogsstraat
Brussel* 1-5 (Kunst-Wet/Park),
2-6 (Kunst-Wet) 92-94 (Park) 27-38-54-71-95 (Hertog)

Het 200 jaar oude park van Brussel werd op het einde van de 18de eeuw aangelegd in het verlengde van het Koningsplein, op een deel van de vroegere Warande of Garenne. Dat domein vormde sinds de tijd van de

Bourgondische hertogen het jachtgebied van het hof op de Koudenberg. De aanleg van het park ging gepaard met een sterke uitdunning van het bomenbestand: bijna 1.220 bomen werden gekapt en slechts 435 behouden. Het park werd in 1775-1776 ontworpen, door de Oostenrijker Joachim Zinner en de Fransman Barnabé Guimard, rond drie grote assen, een verwijzing naar de symbolen van de vrijmetserij die in de eeuw van de Verlichting veel bijval kenden in Brussel. Het park bestaat uit twee valleien – restanten van het oude domein –, bosjes met struiken en bomen, leiindien die de perimenter van het park markeren en brede dreven die lange perspectieffzichten bie-

den en afgeboord zijn met platanen of kastanjes. De dreven komen samen bij twee grote waterbekkens, het ene cirkelvormig, het andere achthoekig. Een opmerkelijke groep beelden afkomstig van de vroegere doolhof van het herzogelijk park, het kasteel van Tervuren en het hotel van Thurn en Taxis verfraait deze historische plek, net als een elegante muziekkiosk uit 1841 van architect J.-P. Cluysenaer. (B 21/06/1971)

Tentoonstelling “De Duitse negatieven (1917-1918). Het Belgische artistieke erfgoed door de lens van de bezetter” (zie kadertekst volgende pagina).

12

12. Kaart Centrum O 3

GALERIJEN VAN DE WAUX-HALL

Wetstraat 5 (achter het Théâtre royal du Parc en de Cercle royal gaulois artistique et littéraire)
Brussel

 za en zo van 10u tot 18u

 1-5 (Park)

 92-94 (Koning)

 B 27-38-71-95 (Koning)

Op het einde van de 18de eeuw bleek ook het Koninklijk Park niet ongevoelig voor de mode van de *Vaux Hall Gardens* die uit Engeland was overgewaaid. In deze etablissementen van vermaak kon de bourgeoisie zich ontspannen te midden van een groen kader. De bouw van de Waux-Hall van Brussel begon in 1782, onder impuls van de gebroeders Bultos die hier reeds een café exploiteerden in een Turkse tent. Het gebouw werd in 1818 overgedragen aan de stad Brussel en verhuurd aan de *Concert noble*. In 1913 ontwierp architect François Malfait achter de schouwburg een muziekpaviljoen dat de vorm kreeg van een kiosk met koepelvormig dak en uitgerust werd met een toneel-scène. Een galerij met ruitvormig houten traliewerk vervulde dit

13

geheel in Lodewijk XVI-stijl en benadrukte het landelijke karakter. Nadat het gebouw in onbruik was geraakt, takelde het traliewerk af door weer en wind. De recente restauratie heeft het in zijn oorspronkelijke staat hersteld. (B 19/05/1994)

Uitleg over de verschillende ingrepen die deze unieke site zijn vroegere pracht hebben teruggegeven. Met de medewerking van de stad Brussel (Cel Historisch Erfgoed), van Arkadia en van Korei.

TENTOONSTELLING

De Duitse negatieven (1917-1918). Het Belgische artistieke erfgoed door de lens van de bezetter

In het kader van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog nam het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) het initiatief voor het wetenschappelijk project "Het Belgische kunstpatrimonium tijdens de Grote Oorlog: wapen of verzetsmiddel", met als doel de fotoverzamelingen van het KIK te ontsluiten voor het publiek door opnames te tonen die kort voor of tijdens de oorlog genomen zijn. Sluitstuk van dit project is een openlucht tentoonstelling die de hele zomer lang te zien is in het groene kader van het Park van Brussel. Het gaat om een selectie foto's gemaakt in 1917-1918 waarbij de nadruk ligt op de verbluffende technische kwaliteit en op de esthetische en politieke motieven achter deze Duitse foto-inventaris.

 zaterdag en zondag van 10u tot 18u

 Park van Brussel in Brussel – kaart **Centrum O 3**

 1-5 (Park)

 92-93 (Paleizen/Park)

Met de medewerking van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK).

13. Kaart Centrum O 2 **TUIN VAN HET
RIJKSADMINISTRATIEF
CENTRUM***Kruidtuinlaan/Pachecolaan
Brussel*

- 1-5 (Centraal Station)
- 29-38-63-65-66-71 (Centraal Station)

Het Rijksadministratief Centrum ligt op de plaats waar zich halverwege de 19de eeuw een wijk bevond die mede ontworpen werd door Jean-Pierre Cluysenaer, maar die op het einde van de Tweede Wereldoorlog erg vervallen was. Tot voor een tiental jaren waren

hier de diensten van diverse ministeries gevestigd. De groep Alpha, die de architecten Marcel Lambrichs, Gustave Ricquier, Hugo van Kuyck en Léon Stynen verenigde, lag aan de basis van dit typische jaren 1950 complex. De tuinen, verfraaid met beelden van Nat Neujean en Michel Olyff, werden ontworpen door René Pechère en beslaan een oppervlakte van 2,5 hectare, gespreid over twee niveaus. Het eerste niveau bestaat uit een opeenvolging van met groen omzoomde perkjes langs weerszijden van een lang kanaal. Dat kanaal wordt onderbroken door een vierkant waterbekken met fontein dat op zijn beurt geflankeerd wordt door vier bekkens met telkens drie stralen. Het

tweede niveau is iets lager gelegen en spiraalvormig opgebouwd rondom speelruimten met her en der struiken. Ondanks enkele aanpassingen aan het oorspronkelijke ontwerp wisten de tuinen de ordelijke geest van hun ontwerper te bewaren.

Doortocht van de wandelingen “Van de Kruidtuin naar het groene schrijn van het Rijksadministratief Centrum!” en “De Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk: een groene oase” (zie kaderteksten pagina 118 en hieronder).

 BUSTOCHT**Vademecum van landschapsarchitecten:
van Besme tot Pechère**

De rijke variëteit aan parken in onze hoofdstad weerspiegelt de uiteenlopende parkconcepten, periodes en stijlen. Victor Besme, inspecteur der wegen van Brussel onder Leopold II, was de ontwerper van een netwerk van groene ruimten, die voor het merendeel door Edouard Keilig werden gerealiseerd. Aan René Pechère danken we dan weer gedurfde creaties, met onder andere een persoonlijke herinterpretatie van de middeleeuwse tuin, maar ook tal van ingrepen in de stad die zich onderscheiden door hun artistieke kwaliteit en vakmanschap. Ook andere ontwerpers zoals Zinner, Vander Swaelmen, Gineste, Lainé, Guimard, Beyaert, Buysens en Capart hebben hun stempel gedrukt op de Brusselse stadsparken. Een tocht die borg staat voor heel wat ontdekkingen.

- zaterdag om 9u, 11u30 en 14u (duur: 2u)
- vertrek: voor de Nationale Bank van België, Berlaimontlaan in Brussel – kaart **Centrum N 3**
- 1-5 (Centraal Station)
- 29-38-63-65-66-71 (Centraal Station)
- reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

 WANDELING**De Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk:
een groene oase**

De Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk heeft niet alleen zijn residentiële karakter van het einde van de 19de eeuw weten te bewaren, maar ook verschillende groene ruimten die oases vormen voor de bewoners en de voorbijgangers. De wandeling vertrekt aan het Barricadenplein, loopt via het Vrijheidsplein langs de binnenplaats van het Paleis der Natie en het Congressplein en eindigt tot slot bij de tuin van René Pechère, verborgen in de schaduw van de hoge Financietoren. Allemaal plaatsen met een grote historische en erfgoedwaarde.

- zaterdag en zondag om 14u en 16u (duur: 1u)
- vertrek: jeugdherberg Jacques Brel, Zavelput 30 in Brussel – kaart **Centrum O 2**
- 2-6 (Kruidtuin)
- 92-93 (Kruidtuin)
- 61 (Kruidtuin)
- maximaal 15 deelnemers per vertrek.

**Met de medewerking van het wijkcomité
Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw.**

 BUSTOCHT
Het grote verhaal achter de stedenbouw van Leopold II

Met de steun van koning Leopold II tekende de stedenbouwkundige Victor Besme tussen 1862 en 1866 zijn visionaire plannen voor de uitbreiding en verfraaiing van de Brusselse agglomeratie, een blauwdruk voor wat 'groot Brussel' moest worden. Hij ontwierp een aaneengesloten geheel van wegen om de voorsteden te linken met het stadscentrum, maar ook om de nieuwe stadswijken onderling met elkaar te verbinden, rekening houdend met de topografische bijzonderheden en mogelijkheden van het landschap. De aanleg van parken speelde een belangrijke rol in dit grootse project. Deze bustocht belicht hoe deze uitbreidingsplannen Brussel vorm gaven en toont enkele van zijn mooiste stedenbouwkundige realisaties: het Jubelpark, de Tervurenlaan, de Tuinen van de Koning, maar ook de Franklin Rooseveltlaan en het Woluwepark, een kwetsbaar en bedreigd erfgoed.

- 🕒 **zaterdag om 9u30, 10u30, 13u30 en 14u30 (duur: 3u)**
- 📍 **vertrek: hoek van de Pachecolaan en de Kruidtuinlaan in Brussel – kaart H 7**
- 🚇 **M 2-6 (Kruidtuin)**
- 🚇 **T 92-93 (Kruidtuin)**
- 🚇 **B 61 (Kruidtuin)**
- 📄 **reserveren verplicht op het nummer 02/219.33.45 (maandag tot vrijdag van 10u tot 15u). Maximaal 45 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU).

 BUSTOCHT
Met zicht op groen, Brussel, stad van parken

Dankzij de vele religieuze vestigingen, de fysionomie van het grondgebied met zijn talrijke valleien, de verlichte geest van koning Leopold II, de vele aristocratische domeinen die destijds op zijn grondgebied lagen en, last but not least, het Zoniënwoud, is Brussel vandaag de meest groene hoofdstad van Europa. De stad telt tal van kleine en grote parken, goed zichtbaar of verborgen, oud of nieuw, beladen met geschiedenis en van een natuurlijke charme. Deze bustocht belooft u heel wat verhalen en anekdotes.

- 🕒 **zaterdag om 9u, 11u30 en 14u (duur: 2u)**
- 📍 **vertrek: voor de Nationale Bank van België, Berlaimontlaan in Brussel – kaart Centrum N 3**
- 🚇 **M 1-5 (Centraal Station)**
- 🚇 **B 29-38-63-65-66-71 (Centraal Station)**
- 📄 **reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 45 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

14. Kaart 18
MAISON DE LA FRANCIÉTÉ

*Jozef II-straat 18
Brussel-Uitbreiding*

- 🕒 **enkel zo van 10u tot 17u**
- 🚇 **M 1-5 (Kunst-Wet),
2-6 (Kunst-Wet/Madou)**
- 🚇 **B 22 (Jozef II),
29-63-65-66 (Madou)**

Het bouwjaar van dit oorspronkelijk neoclassicistische gebouw is niet bekend maar het dateert ongetwijfeld van vóór 1850. Het werd verbouwd en vergroot door architect Léon Govaerts op vraag van de toenmalige eigenaar, mijnheer Hèle. Behalve de toevoeging van een erker aan de voorgevel, vernieuwde Govaerts in samenwerking met Privat-Livemont ook de interieurdecoratie in een naar de art nouveau neigende stijl. In de met kostbare marmersoorten beklede hal treft men mozaïeken aan die boeketten lelies in vazen afbeelden. In de grote eetkamer op de benedenverdieping zijn de glasramen van de deuren en de glazen overkapping versierd met gestileerde planten en bloemen in harmonische tinten van geel en wit. Op de verdieping zijn de muren van de grote salon behangen met een 'japoniserend' reliëfpapier, bestaande uit vergulde bladeren en bloemen, terwijl de muren van de kleine salon afgewerkt zijn met guirlandes. Het gebouw, waarin sinds 1976 het *Maison de la Francité* gevestigd is, werd in 1993 beschermd en volledig gerestaureerd tussen 2008 en 2012. (B 15/07/1993)

Rondleidingen zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u15. Met de medewerking van Brussel Babbelt en La Fonderie.

Tentoonstelling "Entre les escaliers – paysages d'Alain Godefroid".

15.

Kaart I-J 8

AMBIORIXSQUARE, MARIE-LOUIZASQUARE EN MARGARETASQUARE

Brussel-Uitbreiding

- M 1-5 (Maalbeek)
- B 29 (Waterloo-Wilson),
60-63-64 (Palmerston)

Het stedenbouwkundige project voor een opeenvolging van drie squares, verbonden door een brede, met bomen beplante laan en waar het water afkomstig van de hoogten van Schaarbeek en Woluwe wordt opgevangen in een grote vijver, danken we aan architect Gédéon Bordiau.

De realisatie van de toekomstige Palmerstonlaan en de Ambiorix-, Margareta- en Maria-Louizasquare vatte aan in 1875. De vijver van de Maria Louizasquare heeft een kunstmatige grot en een rots waaruit een waterstraal tot 15 meter hoog kan spuiten. Daarvoor was geen pomp nodig omdat de druk van de Maalbeek op dit hellende terrein voldoende was. De vijver vervangt in zekere zin de vroegere vijver van Sint-Joost in de Maalbeekvallei. De beplantingen in Engelse landschapsstijl omvatten enkele opmerkelijke bomen zoals een bonenboom, een witte moerbeiboom en een prachtige plataan. De Ambiorixsquare, omgeven door een haag

van leilinden, en zijn geometrische, terrasvormige ruimten vertegenwoordigt dan weer vooral de Franse stijl. Een tulpenboom uit Virginia trekt hier alle aandacht. Vermelden we ook nog een hemelboom, een catalpa en een rode kastanje. De dubbele rij ongesnoeide bolacacia's die de Palmerstonlaan afzomen, vormen een mooi perspectief in deze dichtbebouwde wijk. De Margaretasquare met haar waterbekken waar een pergola omheen loopt, is omgevormd tot speel- en sportzone. (B 14/07/1994)

Wandeling "Europa in groene modus" (zie kadertekst hieronder).

WANDELING

Europa in groene modus

De Europese wijk is omgeven door groene ruimten: de squares, het Jubelpark, het Leopoldpark. Tijdens deze wandeling ontdekt u de geschiedenis, de gebouwen en de fauna van deze groene longen.

- ⌚ zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)
- 👤 vertrek: voor de vier pijlers van de NMBS, tegenover het Berlaymontgebouw, aan de kant van de Wetstraat in Brussel – kaart J 8
- M 1-5 (Schuman)
- B 21-36-60-79 (Schuman)
- 👥 maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van de Vereniging van de Gidsen voor Brussel en België.

16.

Kaart I 8 **SYNERGRID – VOORMALIG HOTEL VAN EETVELDE***Palmerstonlaan 4
Brussel-Uitbreiding* za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17.15u) enkel rondleidingen in groep
(groepen van 15 personen) M 1-5 (Maalbeek/Schuman) B 60-63-64 (Palmerston),
59-64 (Livingstone),
29 (Waterloo Wilson)

Het Hotel Van Eetvelde, ontworpen in 1895, is een van de meest uitgekende realisaties van Victor Horta. Het bevestigde zijn genie voor de schikking van volumes, de spreiding van het licht en het gebruik van kleurrijke materialen. De opdrachtgever, Edmond Van Eetvelde, was een eminent diplomaat en adviseur van koning Leopold II. Horta maakte voor de gevel gebruik van zichtbare metalen structuren die voor-

dien alleen in industriële gebouwen voorkwamen en ontwierp een erker die de hele breedte van de gevel over twee bouwlagen omspant. In 1899-1900 voegde hij op vraag van Van Eetvelde een tweede vleugel toe in witte steen. Na de vestibule die mozaïeken met slingerende lianen bevat, komt men in een rotonde waar de trap start. Het trappenhuis wordt overspannen door een buitengewone glaskap. Slanke kolommen, die wel plantenstelen lijken, dragen het generfde glazen dak met blad- en gestileerde bloemenmotieven die het daglicht kleuren.

Dezelfde thematiek treffen we aan in de glasramen van Amerikaans glas in de dubbele deur tussen de wintertuin en de eetkamer, met sierlijk gebogen heesters. De eetkamer zelf bezit nog zijn gewafelde stoffering in okerkleurige, groene en bruine tinten met een decor van planten, olifanten en zeesterren. Het zijn alle voorbeelden van de alomtegenwoordige natuur die de art-nouveauekunstenars zo koesterden en waar ze zich op inspireerden. (B 18/11/1976)

16

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU) en Korei.

17.

Kaart J 8-9 **JUBELPARK***Oudergemlaan/Kortenberglaan/
Galliërslaan/Blijde Inkomstlaan/Ner-
viërslaan/Renaissancelaan/IJzerlaan
Brussel-Uitbreiding* M 1-5 (Merode) T 81 (Merode) B 27-80 (Galliërs),
61 (Ridderschap)

Het park, dat aanvankelijk een oppervlakte van 12 ha bestreek, werd aangelegd in het kader van de grote uitbreidings- en verfraaiingsprojecten van Brussel die onder leiding van koning Leopold II werden uitgestippeld door Victor Besme. Het bevond zich op de plaats van het Linthoutplateau, dat toen als oefenterrein werd gebruikt door het leger. In 1888 besliste de Stad om de aanpalende braakliggende terreinen te annexeren en zo de oppervlakte uit te breiden tot 30 ha. Het geheel werd getekend door Gédéon Bordiau en bestond uit een bloementuin in Franse stijl vlakbij de

17

gebouwen en een tuin in Engelse stijl voor de zijdelingse delen. Het voormalige kerkhof van de Leopoldwijk, het Ter Kamerenbos en het Zoniënwoud leverden destijds de bomen die in het park werden geplant, namelijk iepen, esdoorns en linden. Hoewel het Jubelpark tijdens de Eerste Wereldoorlog als moestuin werd gebruikt, heeft het sinds zijn aanleg geen grote veranderingen ondergaan. Het is de enige groene ruimte in Beaux-Artsstijl van Brussel. Er bevindt zich een aantal opmerkelijke bomen zoals een hartbladige els, een valse christus-

doorn en een moesaik. Het park vormt een voortreffelijk groenscherm voor het imposante complex dat uit de grond rees naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van België en waarin tegenwoordig de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis en Autoworld zijn ondergebracht. (B 29/06/1984)

Wandeling "Het Jubelpark: onverwachte rijkdommen van een historische site" (zie kader-tekst hiernaast).

18.

Kaart J 8

PAVILJOEN HORTA-LAMBEAUX/ PAVILJOEN VAN DE MENSELIJKE DRIFTEN

Jubelpark – Brussel-Uitbreiding

🕒 za en zo van 10u tot 16u45
(laatste toegang om 16u15)

🚶 1-5 (Schuman)

🚗 12-21-36-60-79 (Schuman)

Op een kleine met gras begroeide terp vlakbij de moskee die zich op een van de hoeken van het Jubelpark bevindt, staat een paviljoen dat door Victor Horta ontworpen werd als een klassiek geïnspireerd *tempietto*. Het paviljoen is eigendom van de Belgische Staat en werd tussen 1891 en 1897 gebouwd om er een verbluffend reliëf in Carraramarmer van beeldhouwer Jef Lambeaux in tentoon te stellen. Toen de kunstenaar zijn gipsmodel op ware grootte voorstelde op het driejaarlijks salon van Gent, veroorzaakte het een hevige polemiek in de katholieke pers. Toch werd het ontwerp

uitgevoerd en bevindt het zich ook vandaag nog in de enige zaal van het paviljoen die met zijn mozaïekvloer en muren bekleed met witte Euvillesteen en platen van geel Sienamarmer, een schrijn vormt voor dit reliëf van 12 m lang bij 8 m hoog, samengesteld uit zeventien blokken Carraramarmer. Het stelt de genoegens en de tegenpoed van de mensheid voor in een

reeks allegorieën met een uitzonderlijke expressieve kracht. We zien, onder andere, bovenaan rechts de gekruisigde Christus en op de onderste rij links het *Moederschap* en de *Verleiding*. (B 18/11/1976)

WANDELING

Het Jubelpark: onverwachte rijkdommen van een historische site

Het Jubelpark, een voormalig militair oefenterrein, verwelkomde in 1880 de feestelijkheden ter ere van de 50^e verjaardag van de onafhankelijkheid van België. Een indrukwekkende infrastructuur werd opgericht om beurzen en tentoonstellingen te organiseren. In 1905 werd het project op verzoek van koning Leopold II bekroond met de monumentale bogen. Naast verschillende grote musea bezit het park een buitengewoon architecturaal erfgoed dat doorgaans weinig bekend is. Het diabolische Paviljoen van de Menselijke Driften, het vroegere Panorama van Caïro – dat vandaag omgevormd is tot een moskee –, of de middeleeuwse toren getekend door architect Henri Beyaert zijn daar slechts enkele voorbeelden van. Deze wandeling biedt de gelegenheid om de indrukwekkende geschiedenis van dit park, maar ook zijn onverwachte rijkdommen te ontdekken.

🕒 zondag om 10u, 10u30, 14u en 15u (duur: 2u)

📍 vertrek: ingang van het Jubelpark, aan de hoek van de Wetstraat en de Blijde Inkomstlaan – kaart J 8-9

🚶 1-5 (Schuman/Merode)

🚶 81 (Merode)

🚗 27-80 (Galliërs), 61 (Ridderschap)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/219.33.45 (maandag tot vrijdag van 10u tot 15u).
Maximaal 20 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van *Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU)*.

19.

Kaart 19

LEOPOLDPARK

Belliardstraat/
Etterbeeksesteenweg
Brussel-Uitbreiding

M 1-5 (Maalbeek)

B 21-27-59 (Leopoldspark)

In 1892 ondertekenden burgemeester Charles Buls en industrieel Ernest Solvay een overeenkomst voor de oprichting van een stad van de wetenschap op het domein van het Leopoldpark. De verschillende gebouwen die hiervoor werden opgetrokken, gingen enigszins ten koste van de groene ruimte waar al het Museum voor Natuurwetenschappen was gevestigd in het voormalige klooster van de redemptoristen. Gelukkig kunnen de wandelaars tot op vandaag genieten van het lage gedeelte van het park, waar nog altijd een grote vijver ligt, de laatste restant van de landelijke Maalbeekvallei. Het huidige uitzicht van het in Engelse stijl aangelegde park met zijn golvend reliëf en kronkelende paden is te danken aan de Duitse landschapsarchitect Ludwig Fuchs en de architecten Alphonse Balat en Gédéon

Bordiau. Kort na de aanleg in 1851 werd het park omgevormd tot dierentuin, waaraan een inscriptie aan de ingang langs de Etterbeeksesteenweg nog herinnert. Het vroegere zeeleeuwenbassin, dat het water opvangt van een beek die in zigzag van de helling afstroomt, getuigt hier nog van. Meer dan zestig bomen in het park zijn opgenomen op

de lijst van opmerkelijke bomen van het Brussels gewest, waaronder een mooi geheel van moerascipressen uit Louisiana, kastanjes, drie watercipressen en drie bijenbomen. (B 18/11/1976)

Ludiek bezoek "De belle époque met het gezin in het Leopoldpark" (zie kadertekst hieronder).

LUDIËK BEZOEK**De belle époque met het gezin in het Leopoldpark**

Kom het Leopoldpark ontdekken met het hele gezin. Deze groene ruimte werd in het midden van de 19de eeuw aangelegd als wandelplek voor de gegoede burgerij van de nieuwe Leopoldwijk. Hier bevond zich ook de dierentuin van Brussel, die echter geen lang leven beschoren was. Aan het begin van de 20ste eeuw werd het park omgevormd tot Wetenschapswijk door de Université libre de Bruxelles, die zelfs even overwoog om haar volledige campus in de Maalbeekvallei te vestigen. In een groen kader zweeft dit leerrijke bezoek tussen cultuur en erfgoed en neemt het u mee op een reis door de tijd! Het dompelt u onder in de 19de-eeuwse maatschappij vol nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen en architecturale innovaties. Zet uw hoge hoed op, doe uw hoepelrok aan en kom naar het Leopoldpark voor een afspraak met de moderniteit van toen!

🕒 **zaterdag en zondag om 10u, 13u30 en 16u (duur: 2u)**

📍 **vertrek: voor de Solvaybibliotheek, Leopoldpark, Belliardstraat 135A in Brussel-Uitbreiding – kaart 19**

M 1-5 (Maalbeek)

B 21-29-59 (Leopoldspark)

📞 **reserveren verplicht op het nummer 0487/60.82.52 (maandag tot vrijdag van 14u tot 18u). Maximaal 30 personen per vertrek. Voor kinderen van 5 tot 12 jaar en begeleidende volwassenen.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

20.

Kaart I 9

HUIS VAN DE EUROPESE GESCHIEDENIS – VOORMALIG EASTMANINSTITUUT

Leopoldpark – Belliardstraat 135
Brussel-Uitbreiding

🕒 za en zo van 10u tot 18u

🚇 1-5 (Maalbeek)

🚶 21-27-59 (Leopoldspark)

De Amerikaanse uitvinder en mecenas George Eastman (1854-1932), die de fotografie populariseerde dankzij het Kodak-fototoestel, zette zich ook in voor een betere tandverzorging. Nadat hij al gelijkaardige centra had geopend in Rochester, Londen, Rome, Parijs en Stockholm, liet hij ook een tandheelkundig instituut bouwen in het groene kader van het Leopoldpark. Hij deed hiervoor een beroep op architect Michel Polak, die eerder het nabijgelegen Résidence Palace had ontworpen. De Zwitserse architect, overtuigd aanhanger van het modernisme, koos voor een gebouw met een sobere gevel onder een plat dak dat het vooral moet hebben van zijn volumetrie. De monumentaliteit

van de hoofdingang wordt kracht bijgezet door de grote compositie in siersmeedwerk van de Brusselse kunstsmid Alfred François. De ruime inkomhal, waarvan de vloer en muren bekleed zijn met kostbare marmersoorten, geeft toegang tot de kantoren en de wachtzaal voor kinderen, die gedecoreerd werd door de schilder Camille Barthélémy, een persoonlijke vriend van Polak. De fresco's zijn geïnspireerd op de fabels van La Fontaine en tonen onder meer 'De aap en de kat', 'De vos en de kalkoenen' en 'De twee geitjes'. Het Huis van de Europese Geschiedenis dat op 6 mei 2017 geopend werd, heeft tot doel meer inzicht te geven in het gemeenschappelijk verleden en de verschillende ervaringen van de Europese burgers. Een vaste tentoonstelling behandelt de geschiedenis van het Europese continent in de 19de en 20ste eeuw. Daarnaast is er ook een tijdelijke tentoonstelling. In 2011 ontwierpen het architectenbureau *Chaix & Morel et Associés* (Frankrijk), *JSWD Architekten* (Duitsland) en *TPF Engineering* (België) samen een hedendaagse uitbreiding van het gebouw.

Rondleidingen met uitleg over het gebouw en zijn plaats in de geschiedenis van het park en een specifiek parcours in de vaste tentoonstelling rond het thema van de milieubewustwording in een Europese context, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u30.

Tijdelijke tentoonstelling "Interacties. Eeuwen van handel, strijd en creatie" die de bezoeker de ontmoetingen en uitwisselingen tussen Europeanen in de loop der eeuwen laat ontdekken en de resultaten van deze contacten in ons leven van alledag.

21. Kaart 19

SOLVAYBIBLIOTHEEK

Leopoldpark – Belliardstraat 137
Brussel-Uitbreiding

 za en zo van 10u tot 17u (laatste toegang om 16u15)

 enkel rondleidingen in groep
(groepen van 20 personen)

 M 1-5 (Maalbeek)

 B 21-27-59 (Leopoldspark)

Een deel van het Leopoldpark werd in 1892 onder impuls van de arts Paul Héger en de industrieel Ernest Solvay omgevormd tot stad van de wetenschap. Hiertoe behoorde ook een gebouw voor de vestiging van een Sociologisch Instituut dat we vandaag kennen als de Solvaybibliotheek. Het werd ontworpen door de architecten Constant Bosmans en Henri Vandeveld en in gebruik genomen in 1902. De met mozaïeken versierde hal geeft toegang tot een immense leeszaal in eclectische stijl, omringd door individuele studeerkamers met gecapitonnerde deuren. Zoals zo vaak in die tijd vormden elementen uit de natuur de inspiratiebron voor de decoratie van de zaal, zoals de guirlandes van bladeren op de aan Adolphe Crespin toegeschreven muurschilderingen, de overvloedig aanwezige vegetale elementen in de glasra-

men of de smeedijzeren spijlen van de borstwering die afgewisseld worden met houten balusters. Van 1967, na de verhuizing van het Sociologisch Instituut en andere wetenschappelijke instellingen naar de universiteitscampus van Solbosch, tot 1981 huisvestte de bibliotheek de uitgeverij van de ULB. Het gebouw stond nadien leeg tot in 1993. In dat jaar stond de regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het gebouw voor renovatie af aan de GOMB (Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij voor Brussel, vandaag gekend onder de commerciële benaming Citydev.brussels). Na een zorgvuldige restauratie door het *Atelier d'Architecture Deleuze, Metzger et Associés* heropende het gebouw zijn deuren in 1994. Het wordt sindsdien beheerd door de maatschappij Edificio die als voornaamste opdracht heeft het gebouw te doen herleven door de organisatie van diverse activiteiten zoals conventies, galafeesten, colloquia, concerten, persconferenties, private avonden, congressen, verjaardagen, enz. (B 08/08/1988)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15). Met de medewerking van Arkadia en Pro Velo.

Fototentoonstelling "Natuur in de stad" (kunstenaars: Enrico Turci en Majlinda Agaj).

WANDELING

Maalbeek, de invloed van een waterloop

De Maalbeek heeft een vallei gevormd in het oosten van Brussel, waar de dorpen Elsene en Etterbeek zich vanaf de middeleeuwen ontwikkelden. Hoewel deze waterloop, net als de Zenne, in de 19de eeuw aan het gezicht werd onttrokken, zijn de sporen ervan beter zichtbaar dan men zou denken. Een wegdek met een vreemd tracé, een voordeur die heel wat vragen oproept, een charmant park met veel hoogteverschil en een goed verstopt torentje... het zijn enkele aspecten die u tijdens deze wandeling op zoek naar de verloren Maalbeek zal ontdekken.

 zaterdag om 13u30 en 15u30 en zondag om 11u30, 13u30 en 15u30 (duur: 1u30)

 vertrek: voetgangerstoegang van de 'Etterbeekse Poort', Waverssteenweg 309 (kruispunt met de Maalbeeklaan) in Etterbeek – kaart 19

 34 (Vijvers), 59-60-80 (Jourdan)

 reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van La Fonderie.

22.

Kaart J 9

JEAN FÉLIX HAPTUIN*Waverse Steenweg 510 – Etterbeek***B** 34 (Fetis)

In 1804 kocht de burgemeester van Etterbeek, Albert-Joseph Hap, een domein van ongeveer 3 ha met onder meer een vijver met water afkomstig van een vertakking van de Broebelaa, een beek die vlakbij ontspringt. Omstreeks 1830 werd een brouwerij opgestart in dit park dat achter zijn grote ommuring nog steeds een van de minst bekende van Brussel is. Grote grasvlaktes met eeuwenoude bomen verwelkomen de bezoekers, die meteen het beschermde geheel ontdekken met zijn orangerie, de mooie achthoekige kiosk met haar leien dak en de achterkant van het grote huis dat vanaf 1859 aan de straatkant werd gebouwd. Wat verder ligt de vijver die werd verfraaid met rocailles en grenst aan onderhout en ruïnes waarvan de oorsprong onbekend is. Achterin is

de oude boomkwekerij van het park vervangen door een ecologische en didactische tuin aangelegd door Natagora en Leefmilieu Brussel.

Tegenwoordig komen in de vijver tal van plantensoorten voor (o.a. gele lis). In de tuin staan ook verschillende bomen die op de lijst van opmerkelijke bomen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn opgenomen. (B 29/06/2000)

Ontdekking van de fauna en flora van de tuin, zaterdag om 10u en zondag om 14u (duur: 2u).

Afspraak aan de ingang van het park, Oudergemlaan (tussen nummers 189 en 195). Enkel in het Frans. Maximaal 25 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van de Cercle des Guides-nature du Brabant (Cercles des Naturalistes de Belgique – CNB).

Historische rondleidingen van het park, zaterdag en zondag om 11u30, 13u30, 15u30 en 17u15 (duur: 1u). Maximaal 25 deelne-

mers per vertrek. Met de medewerking van Arkadia en het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU).

Tentoonstelling "Verleden en toekomst van de Jean Félix Haptuin" (zie kader hieronder).

TENTOONSTELLING**Verleden en toekomst van de Jean Félix Haptuin**

Dankzij de recente ontsluiting van een belangrijke verzameling archiefstukken werd meer inzicht verworven in de evolutie van deze eigendom, verworven door de familie Hap in 1804 en dat vandaag beschermd is. Door de aanwezigheid van bronnen en de beek de Broebelaa werd er eerst een brouwerij opgericht. Notaris Félix Hap is de meest illustere vertegenwoordiger van deze Etterbeekse dynastie. Vandaag is nog steeds zichtbaar hoe hij in het begin van de 20de eeuw zijn stempel drukte op het woonhuis en het aanpalende notariskantoor, maar ook op het landschapspark met zijn vijver, zijn kiosk, zijn opmerkelijke bomen en zijn orangerie.

De tentoonstelling, die in de orangerie plaatsvindt, vertelt de geschiedenis van deze plek aan de hand van reproducties van archiefstukken en geeft een overzicht van het ambitieuze gemeenteproject voor de restauratie en herbesteding tot buurtinfrastructuur voor de bewoners van de wijk, in het kader van het Duurzaam Wijkcontract Jacht-Gray (sociaal-culturele ruimten, polyvalente zaal, kleine horecazaken, stadsmoestuinen).

🕒 *zaterdag van 10u tot 18u*

📍 *orangerie van de Jean Félix Haptuin, Waverssteenweg 510 in Etterbeek – kaart J 9*

B 34 (Fetis)

Op 26 en 30 augustus worden participatieve ateliers georganiseerd waar van gedachten gewisseld kan worden. Al wie nieuwsgierig is of een getuigenis of herinnering wil delen is hierop welkom. Gratis maar verplichte inschrijving (archiveshap@gmail.com).

Met de medewerking van de gemeente Etterbeek, Jean-Marie Bailly en Marie-Pierre Dusausoy, historici, en het architectenbureau SKOPE.

**SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE / SINT-PIETERS-WOLUWE /
OUDERGEM / WATERMAAL-BOSVOORDE**

23.

Kaart L 7

ROODEBEEKPARK

Roodebeeksteenweg 314
Sint-Lambrechts-Woluwe

Ⓑ 27 (Heilige Familie),
29 (Verheyleweghen)

In 1884 kocht Émile Devos, een rijke Brusselaar, een terrein dat toen werd uitgebaat als zand- en steengroeve. Hij liet er een woning bouwen die hij voortdurend vergrootte in een pittoreske stijl geïnspireerd op de landelijke Brabantse architectuur. Rond de woning liet hij ook een prachtige tuin aanleggen. Hij overleed in 1942, gevolgd door zijn echtgenote in 1945. De woning die aan de gemeente was nagelaten, werd omgevormd tot museum. Het park werd vergroot met een aanpalende eigendom en opengesteld voor het publiek. In 1944 kocht de gemeente immers de laatste woning van schilder Constant Montald, een belangrijk vertegenwoordiger van het symbolisme, en besloot ze de twee groene ruimten samen te voegen. Het aldus ontstane Roodebeekpark werd geopend in 1948. Dit bosachtige park telt talrijke boomsoorten, waaronder de Atlantische eik, rode beuk, gewone acacia, kastanje, es, gewone esdoorn, olm en linde. Hop, boshyacinten en salo-

monszegel hebben het kreupelhout ingepalmd. Meer dan dertig vogelsoorten hebben hier hun nestplaats, waaronder de groenvink, de boomklever en het sijsje. (BL 12/02/1998)

Wandelingen met uitleg over de fauna en flora van het park, zondag om 14u30 (tweetalig) (duur: 1u). Afspraak voor de kiosk. Maximaal 25 personen per wandeling. Reserveren verplicht op het nummer 02/761.27.78 of per mail (v.latteur@woluwe1200.be).

Met de medewerking van de Cercle des Naturalistes de Belgique en de Dienst Monumentenzorg van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe.

Wandelingen met aandacht voor de geschiedenis van het park, het beheer ervan en de recentste inrichtingswerken, zaterdag om 10u30 (tweetalig) (duur: 1u). Afspraak aan de ingang van het Roodebeekpaviljoen. Maximaal 25 personen per wandeling. Reserveren verplicht op het nummer 02/761.27.78 of per mail (v.latteur@woluwe1200.be).

Tentoonstelling met plannen en foto's over de geschiedenis van het park, zaterdag van 10u tot 16u, in het Roodebeekpaviljoen.

23

Bezoek, speciaal bestemd voor gezinnen met kinderen, aan het dierenverblijf van het Roodebeekpark, met uitleg door de beheerders, zondag om 14u, 15u en 16u. Afspraak voor de kiosk. Enkel in het Frans. Maximaal 20 personen per bezoek.

Met de medewerking van de Diensten Monumentenzorg en Natuurbescherming van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe.

 FIETSTOCHT**Landelijk Woluwe**

Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe zijn twee gemeentes die door dezelfde rivier verbonden zijn: de Woluwe. De tocht neemt ons mee naar de vallei van deze zijrivier van de Zenne, die het oostelijke deel van Brussel heeft vormgegeven. Fietsend langs de Woluwe ontdekt u het natuurlijke en landelijke erfgoed zoals het Hof ter Musschen, een natuurgebied van 10 ha dat erkend wordt om zijn hoge biologische waarde en de oude Lindekemalemolen. Een makkelijke fietstocht langs natuurlijk en bouwkundig erfgoed.

🕒 **zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 3u)**

📍 **vertrek: voor het gemeentehuis van Sint-Lambrechts-Woluwe, Paul Hymanslaan 2 in Sint-Lambrechts-Woluwe – kaart L-M 8**

🏠 **2 (Tomberg)**

🏠 **28 (Tomberg)**

📞 **reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u), per mail (info@provelo.org) of via de website www.provelo.org. Maximaal 18 personen per vertrek. Opgelet: eigen fiets meebrengen. Geen fietshuur ter plaatse mogelijk.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Pro Velo.

24.

Kaart M 8 **HOF TER CAUWERSCHUEREN**

Roodebeeksteenweg 155
Sint-Lambrechts-Woluwe

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 27-29 (Moonens)

Men kan zich nog moeilijk voorstellen dat het Hof ter Cauwerschuere 'de schuur van de gemeenschappelijk uitgebate gronden' opklimt tot de 14de eeuw, toen het domein afhing van de abdij van Vorst. De term *Hof* is afkomstig uit het Middelnederlands en betekent een omsloten ruimte maar ook

een woning met voorgebouw en tuin. Bij uitbreiding werd de term gebruikt om er gebouwen mee aan te duiden die in een vierkant rond een binnenplein waren geschikt, zoals hier het geval is. Het landbouwbedrijf, dat niet ver van de vallei van de Roodebeek ligt, waarvan de uitgedroogde bedding nog zichtbaar is achteraan in het park, werd uitgebaat tot 1911. Het werd nadien aangekocht door kunstschilder Michel Sterckmans, die er woonde tot 1942. Dankzij de inspanningen van de huidige eigenaars zijn vandaag nog het vroegere bakhuis, de stal, de schuur, de var-

kensstal en het hoofdgebouw te zien. Een boomgaard en een mooi park vervolledigen het geheel. Deze oase van groen is een kostbare getuige restant van het landelijke verleden van Brussel. (B 03/03/2005)

Bezoek van de site en de broodoven.

Activiteit "Het rurale erfgoed in perspectief" (zie kadertekst hieronder).

 WORKSHOP**Het rurale erfgoed in perspectief**

In deze workshop georganiseerd in deze twee uitzonderlijke locaties kunt u uw gevoel voor perspectief ontwikkelen en met met vaste hand leren tekenen. Voor alle liefhebbers vanaf 16 jaar.

🕒 zaterdag om 10u en 14u (duur: 2u30)
in het Hof ter Cauwerschuere,
Roodebeeksteenweg 155 in
Sint-Lambrechts-Woluwe

zondag om 10u en 14u (duur: 2u30)
in het Hof ter Musschen, E. Mounier-
laan 2 in Sint-Lambrechts-Woluwe

📄 inschrijven verplicht op het nummer
02/761.60.22 of via de website
www.wolubilis.be.

Maximaal 8 personen per workshop.
De organisatoren zullen u laten weten welk materiaal u precies dient mee te nemen.

Met de medewerking van de Ateliers du Temps libre (cultureel centrum Wolubilis).

 ACTIVITEIT**Hof ter Musschen: de bescherming van een oud landbouwlandschap**

Sinds het begin van de jaren 1980 wordt de natuurlijke site van het Hof ter Musschen beheerd en geïmagineerd door de Milieucommissie Brussel en Omgeving (MOB). In 2017 ontving deze commissie de Belgische Landschapsprijs voor haar inzet met het oog op de bescherming voor de site, maar ook het duurzaam beheer ervan en de opwaardering van het voormalig landbouwlandschap, dat alles met bijzondere aandacht voor zijn intrinsieke natuurlijke waarde en burgerparticipatie.

Op zondag zal de MOB haar veelzijdige activiteiten op de site voorstellen aan het publiek: rondleidingen, bezoeken voor mindervaliden, beheerdagen, biologische inventarissen, samenwerking met andere lokale verenigingen, plaatsing van een bijenkorf en... de traditionele bakkerijtechnieken in het bakhuis. Om het tienjarig bestaan van deze laatste activiteit te vieren zal het bakhuis opengesteld worden. Er zijn doorlopend gidsen aanwezig om uitleg te geven.

🕒 zaterdag (bakhuis) en zondag (heel de site) van 10u tot 17u

📍 vertrek: kruispunt van de Woluwelaan en de Hippocrateslaan (bewegwijzerde ingang van de site) in Sint-Lambrechts-Woluwe.

📍 1 (Alma)

📍 79 (Cliniques-UCL)

Met de medewerking van de Milieucommissie Brussel en Omgeving (MOB).

25

👁️ ACTIVITEIT

Een bakhuis en brood

In het kader van de tiende verjaardag van de restauratie van het bakhuis door de Milieucmissie Brussel en Omgeving zal in de grote zaal – de vroegere schuur – van de boerderij Hof ter Musschen een beurs voor ambachten en traditionele bakkerij plaatsvinden. De ambachtelijke technieken die gebruikt werden om het bakhuis op te knappen (vlechtwerk, keramiek, technieken voor het restaureren van een broodoven enz.), maar ook het traditionele bakkersvak zelf worden in de kijker geplaatst op verschillende stands. Een tentoonstelling geeft toelichting bij de recente restauratie van de nabijgelegen windmolen. Er worden ook rondleidingen op de boerderij georganiseerd.

- 🕒 *zondag van 10u tot 17u (rondleidingen om 10u, 11u30, 14u30 en 16u)*
- 📍 *Hof ter Musschen (voormalige schuur), E. Mounierlaan 2 in Sint-Lambrechts-Woluwe*
- 👤 1 (Alma)
- 🏠 79 (Cliniques-UCL)

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Milieucmissie Brussel en Omgeving (MOB) en de gemeentelijke diensten voor Erfgoed- en natuurbescherming.

25.

Kaart N 7

HOF TER MUSSCHEN

E. Mounierlaan 2
Sint-Lambrechts-Woluwe

🕒 enkel zo van 10u tot 17u

- 👤 1 (Alma)
- 🏠 79 (Cliniques-UCL)

De site van het Hof ter Musschen gelegen langs de Woluwelaan, is een beschermd landschap dat eveneens deel uitmaakt van het Europese netwerk Natura 2000. Het vormt een van de mooiste voorbeelden van de rurale landschappen die nog in het Brussels Gewest bestaan. Dit typische relict van een Brabants landbouwlandschap omvat 10 ha aan groene zones met een hoge biologische waarde. Men vindt er zowat 150 plantensoorten waarvan sommige vrij zeldzaam zijn zoals de moerasdotterbloem, de watermuur en het vlooienkruid. Een reeks bronnen, oude draineerputten, meerdere beekjes, een moerassige elzen- en wilgenaanplant en de weiden langs de oevers van de Woluwe vormen de eigenlijke vochtige zone die de voorbije twee eeuwen voortdurend van uitzicht veranderd is. Aan de oostelijke grens kan men een wandeling maken langs een geplaveide holle weg, die reeds te zien is op de kaart van Ferraris uit 1771 en aan weerszijden wordt omzoomd door een mooie veldhaag. De vierkanthoeve

waarvan de oudste gedeeltes uit de 17de eeuw dateren, vormt een harmonisch geheel met het licht hellende landschap. Van hieruit werd vroeger bijna 35 ha landbouwgrond bewerkt. (B 08/08/1988)

Rondleidingen met aandacht voor de grote biodiversiteit van de site en uitleg over de beheermaatregelen van de MOB om de terreinen zo goed mogelijk in stand te houden, zondag om 10u, 11u30, 13u, 14u30 en 16u (duur: 1u). Afspraak op de kruising van de Woluwelaan en de Hippocrateslaan (wegwijzers naar de ingang van de site). Enkel in het Frans. Met de medewerking van de Milieucmissie Brussel en Omgeving.

Bezoek met uitleg over de geschiedenis van de hoeve, zondag om 14u30 (duur: 1u). Afspraak aan de ingang van het Hof ter Musschen. Met de medewerking van Arkadia en van de gemeentelijke dienst voor monumentenzorg.

Activiteiten Hof ter Musschen: de bescherming van een oud landbouwlandschap”, “Het rurale erfgoed in perspectief” en “Een bakhuis en brood” (zie kaderteksten hiernaast).

26

26.

Kaart N 7

WINDMOLEN

E. Mounierlaan 8
Sint-Lambrechts-Woluwe

🕒 za en zo van 10u tot 18u

🚗 1 (Alma)

🚶 79 (Cliniques-UCL)

De houten windmolen staat op een heuveltje in de weide naast het Hof ter Musschen en heeft al heel wat lotgevallen overleefd. De molen maalde oorspronkelijk graan in Esplechin, nabij Doornik, waar hij in 1767 was gebouwd. Overbodig geworden door de concurrentie van de industriële maalderijen, werd hij op het nippertje gered door dokter Duthoit, die hem in de jaren 1930 liet overbrengen naar Arc-Ainières, in het *Pays des Collines*. Na zijn dood schonk zijn weduwe de molen aan de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe, die hem in 1964 naar zijn grondgebied liet overbren-

gen. Een brand verwoestte de molen in het begin van de jaren 1980, maar hij werd in 1988 heropgebouwd op de site van het Hof ter Musschen. De molen werd in 2015-2016 zorgvuldig gerestaureerd en herinnert vandaag aan het landelijke verleden van het Brussels Gewest, waar vroeger talrijke molens stonden. (B 09/04/1943)

Rondleidingen zondag om 13u30 (tweetalig) (duur: 1u). Maximaal 20 personen per rondleiding. Reserveren verplicht op het nummer 02/761.27.78 of per mail (v.latteur@woluwe1200.be). Tentoonstelling over de restauratie van de molen, in de schuur van Hof ter Musschen (E. Mounierlaan 2), zondag van 10u tot 17u.

Met de medewerking van de Dienst Monumentenzorg van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe.

27

27.

Kaart O 7

TUIN VAN GENEESKRACHTIGE PLANTEN (UCL)

E. Mounierlaan
(tegenover het sportcentrum)
Sint-Lambrechts-Woluwe

🕒 za en zo van 9u tot 18u

🚗 1 (Alma/Kraainem)

🚶 79 (Cliniques-UCL)

De prachtige plantentuin van de *Université catholique de Louvain* (UCL) is 3 ha groot en bevat bijna 500 verschillende plantensoorten waarvan 100 heestersoorten. De tuin bestaat uit uitgestrekte grasperken, ontspanningszones en een omheind terrein van 20 are met geneeskrachtige planten, die in 1975 werd aangelegd op initiatief van professor Moens. Men kan er de grootste verzameling geneeskrachtige en specerijplanten van België, misschien zelfs van

Europa, ontdekken. Elke plant is voorzien van een bordje met daarop de Latijnse naam, de inheemse naam, de familie en de voornaamste eigenschappen en toepassingen, maar ook de giftigheidsgraad. De lage planten zijn gegroepeerd in 43 perken volgens het geijkte systeem van de moderne plantenleer. De waterminnende planten zijn samengebracht nabij de vijver.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u). Enkel in het Frans. Maximaal 25 deelnemers per rondleiding.

🌿 Rondleidingen in Franse gebarentaal (ook van de Beeldentuin), zaterdag om 15u en zondag om 14u en 16u. Met de medewerking van de vereniging *Arts et Culture*.

28

28.

Kaart O 7

BEELDENTUIN (UCL)

*E. Mounierlaan
(tegenover het sportcentrum)
Sint-Lambrechts-Woluwe*

⌚ za en zo van 9u tot 18u

Ⓜ 1 (Alma/Kraainem)

Ⓑ 79 (Cliniques-UCL)

In de geneeskrachtige plantentuin 'Paul Moens' bevinden zich sinds 1988 elf hedendaagse beeldhouwwerken op een wandeling die zowel ontspannend als leerzaam is. Men vindt er werken van Bo Allison, Tristan Casamajor, Pierre Culot, Gérald Dederen, Dodeigne, André Eijberg, Philippe Jacques, Anne Jones, Lambert Rocour en Michel Smolders. De wandelaar wordt van het ene naar het andere beeld geleid. In brons, staal, graniet, hout of baksteen zijn het stuk voor stuk poëtische en plastische blikvangers die de horizon van het omringende park verruimen en zich tussen abstractie en figuratie bewegen. Onder invloed van het tanende licht bij valavond ondergaan de werken een metamorfose.

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 15u (duur: 1u30).

Afspraak voor de Tuin van geneeskrachtige planten. Maximaal 20 deelnemers per rondleiding. Met de medewerking van Arkadia en Korei.

29

29.

Kaart M 8

TUIN VAN HET VOORMALIGE DOMEIN VOOT – VILLA DU PONT

*Sint-Lambertusplein
Sint-Lambrechts-Woluwe*

⌚ za en zo van 14u tot 18u (laatste toegang om 17u30)

👤 enkel rondleidingen in groep (groepen van 15 personen)

Ⓑ 28-42 (Voot)

Deze mooie woning in neoclassicistische stijl aan het Sint-Lambertusplein vormt met zijn bijgebouwen en landschappelijke tuin van 70 are een coherent geheel. Het is waarschijnlijk een van de laatste bewaarde landhuizen in de omgeving van Brussel. Het werd gebouwd voor een Brusselse notabele en dateert uit 1837. Het domein bevat tal van bomen waaronder enkele merkwaardige exemplaren zoals een tulpenboom uit Virginia, een oosterse platan met een stamomtrek van 5,85 m, maar ook zomereiken en een Japanse notenboom (ginkgo biloba). Sommige bomen zijn vermoedelijk meer dan 200 jaar oud. (B 24/01/1984)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u30). Met de medewerking van E-Guides en Klare Lijn.

ONTDEKKINGS- WANDELING VOOR HEEL HET GEZIN

Langs de Woluwevallei

Deze wandeling, waarvan het grootste gedeelte door de groene Woluwevallei loopt, neemt u mee op ontdekkingsstocht naar de historische gebouwen van Sint-Lambrechts-Woluwe: de Sint-Lambertuskerk, het Hof van Brussel, het Maloukasteel, de watermolen, het Slot, het Hof ter Musschen, de windmolen en de kapel van Lenneke Mare enz.

Iedereen is welkom! Of u alleen komt of met het gezin, de kinderen en de kleinkinderen, u gaat op pad met een gedetailleerde routebeschrijving en een vragenlijst. Voor wie dit wil is er ook een vertrek met een gids voorzien.

De beste antwoorden op de ontdekkingswandeling worden met een kleine prijs beloond.

⌚ individueel vertrek zondag tussen 14u en 15u (wandeling met gids om 14u30 – duur: 1u30-2u)

👤 vertrek: *Gemeenschapscentrum Op-Weule, Sint-Lambertusstraat 91 (achter het Woluwe Shopping Center) in Sint-Lambrechts-Woluwe – kaart M 8*

Ⓜ 1 (Roodebeek)

Ⓑ 28-42 (Voot)

Met de medewerking van het Gemeenschapscentrum Op-Weule en de kw-BOSVOORDE.

30.

Kaart N-O 10

**PARK VAN HET MANOIR D'ANJOU
(FRATERNITÉS DU BON PASTEUR)**Bosstraat 365
Sint-Pieters-Woluwe toegang enkel voor
de wandelingen

B 36 (Manoir d'Anjou)

Het Manoir d'Anjou, dat vroeger bekend stond als het kasteel van Putdael, dankt zijn huidige uitzicht aan Alfred-Casimir Madoux, die in 1845 het oude gebouw liet aanpassen tot een woning in neoclassicistische stijl. Het geheel beleefde zijn glorietijd toen het in 1913 eerst gehuurd en daarna aangekocht werd door de hertog van Orleans. Het gebouw is omgeven door een uitgestrekt domein van 12 ha dat in 1845 werd aangelegd als landschaps-

park in Engelse stijl. Toen het in 1884 eigendom werd van Alfred-Casimir Madoux, werd het geleidelijk aan omgevormd tot een meer gekunsteld park. Het huidige uitzicht dateert uit die periode. Een uitgestrekt gazon omzoomd met bosjes bomen verbindt het kasteel met de vijver en zorgt voor een sierlijk uitzicht. De waterpartij is voorzien van een grot in rocaille met twee ingangen en een eiland dat via een romantische brug met de oever is verbonden. In het park zijn een plataandreef, een elzenbos nabij de vijver en tal van inheemse en exotische loofbomen bewaard gebleven, waarvan 45 exemplaren als opmerkelijke bomen zijn geregistreerd. Vermeldenswaardig zijn onder andere de mooie groepen zwarte elzen, okkernoten, tamme kastanjes en reuzenlevensbomen. (B 08/05/2014)

Wandelingen in het park, zondag om 14u en 15u30. Afspraak aan de ingang. Reserveren gewenst op het nummer 02/771.78.42. Enkel in het Frans. Maximaal 18 personen per vertrek.

31.

Kaart M 10

PARMENTIERPARKParmentierlaan 19
Sint-Pieters-Woluwe

D za en zo van 13u tot 18u

T 39-44 (De Villalobar)

B 36 (Kelle)

De Franse landschapsarchitect Émile Lainé (1863-1930), die ook de plannen tekende van het Woluwepark, ontwierp dit 14 ha grote park voor Edmond Parmentier. In opdracht van koning Leopold II legde deze aannemer tussen 1897 en 1899 de Tervurenlaan aan. Als woonst liet hij in het park een merkwaardige Noorse chalet optrekken die hij op een tentoonstelling had gekocht. Deze werd in 2000 helaas volledig verwoest door een brand. Het domein bleef tot 1910 eigendom van Parmentier en werd in 1919 verkocht aan de Belgische Staat. Verspreid in deze groene long staan diverse gebouwtjes die men tijdens een wandeling kan ontdekken achter een bocht van een pad of op het eindpunt van een perspectiefzicht: een Noors paviljoen, de vroegere woningen van het huispersoneel in Engelse cottagesstijl en een vreemd langwerpig

gebouw in neogotische stijl dat tijdens de Eerste Wereldoorlog dienst deed als kapel. Oorspronkelijk was dit een overdekte petanquebaan uit 1909 met een uitkijktorentje dat in het oog springt door zijn opvallende vegetale decoratie. Het park telt 46 opmerkelijke bomen waaronder twee reuzen-sequoia's, een zilvertreurlinde, twee ruwe berken en drie Amerikaanse eiken. (B 17/12/1981)

Natuurparcours met verschillende ludieke activiteiten (geblindeerde identificatie van in het park verzamelde planten, observatie van insecten en planten, versiering van bomen in het park).

Informatiestand en fototentoonstelling over de activiteiten in 2016 en 2017.

Afgebakende en beveiligde ruimte voor de allerkleinsten.

Met de medewerking van de vereniging Les Stations de Plein Air.

Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 14u en zondag om 12u en 14u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

32.

Kaart M 10

MELLAERTSVIJVERS*Tervurenlaan/Vorstlaan
Sint-Pieters-Woluwe*

① 39-44-94 (Trammuseum)

② 36 (Trammuseum)

De twee Mellaertsvijvers werden aan het eind van de 19de eeuw aangelegd op oude moeraslanden van het Woluwedal en zijn welbekend bij vissers en kanoliefhebbers. In 1883 kochten François Mellaerts en zijn echtgenote de weilanden en landbouwgronden die te koop waren gesteld door de Burgerlijke Godshuizen van Brussel. In 1898 werd het terrein tijdens de aanleg van de Tervurenlaan bij het nieuwe Woluwepark gevoegd. In ruil daarvoor kreeg de eigenaar de twee vijvers en hun omgeving, die reeds was aangelegd door de Franse architect Émile Lainé. De staat verbond zich ertoe om de vijvers te onderhouden op voorwaarde dat de site voor het publiek zou worden opengesteld. Nadat de overeenkomst werd gesloten, openden de echtgenoten Mellaerts een restaurant. Wat later scheidde de Vorstlaan het park echter van de vijvers, daar waar ze tevoren één geheel vormden. De watervlaktes zijn omringd door gazons bezaaid met bomen beuken, essen, treurwilgen, cipressen en ginkgo biloba. De oevers zijn in een lichte helling aangelegd, wat de stevige verankering van planten bevordert. Ze vormen een ontmoetingsplaats voor onder meer meerkoeten, nijlganzen, futen, canadaganzen, magelhaengansen, zwanen en blauwe reigers. (B 18/11/1976)

Wandelingen, zaterdag (onder leiding van Edgard Kesteloot) en zondag (onder leiding van Jean-Marie Piret) om 14u en 16u (duur: 1u). Afspraak voor de *Brasserie des Étangs Mellaerts, Vorstlaan 275. Enkel in het Frans. Reserveren verplicht op het nummer 02/773.05.99. Maximaal 20 personen per vertrek. Met de medewerking van de Dienst Cultuur van de gemeente Sint-Pieters-Woluwe.*

32

33

33.

Kaart L-M 9-10

WOLUWEPARK*Tervurenlaan/Bemelstraat/
Mostincklaan/Vorstlaan/Xavier
Henrardlaan/Franciskanenlaan
Sint-Pieters-Woluwe*

① 39-44-94 (Trammuseum)

② 42 (Trammuseum)

Het Woluwepark wordt begrensd door de Vorstlaan, de Woluwebeek, de Tervurenlaan en het Bemeldal waarmee het gedeeltelijk samenvalt. Met zijn oppervlakte van meer dan 71 hectare (63 ha zonder de sportinfrastructuur) vormt het een van de grootste groene ruimten van het Brussels Gewest. Het park werd tussen 1906 en 1907 aangelegd naar de plannen van de Franse landschapsarchitect Émile Lainé, en later door Louis Van der Swaelmen. De twee ontwerpers maakten handig gebruik van de vele glooiingen en niveauverschillen die op sommige plaatsen tot 30 meter bedragen. Vier vijvers – de Denisvijver, de ronde vijver, de lange vijver en de Bemelvijver – zijn omgeven door uitgestrekte grasperken afgeboord met zeldzame boomsoorten. Het landschapspark

ligt in een voormalig drassig gebied dat de aannemer Edmond Parmentier kocht van François Mellaerts, de eerste eigenaar van de site, die zijn naam gaf aan twee vijvers aan de overkant van de Vorstlaan. Het park telt 147 opmerkelijke bomen waaronder een prachtige reuzensequoia met een stamomtrek van 6,15 m, een Japanse zelkova, een Aziatische stekelboom en mooie groepjes esdoorns, beuken, berken, kastanjes, populieren en moerascipressen uit Louisiana. Over het park, dat ook tal van rocaïles omvat, wordt momenteel landschaps- en fytosanitair onderzoek uitgevoerd met het oog op zijn restauratie. (B 08/11/1972)

Informatiestand over de biodiversiteit en de restauratie van de plantenpopulaties.

Historische wandelingen in het park, zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 1u). Afspraak aan de ingang van het sportcentrum. Maximaal 20 deelnemers per wandeling.

Met de medewerking van Leefmilieu Brussel.

34

34.

Kaart M 10-11

DOMEIN VAN HERTOGINNEDEAL

Hertoginnedal 1 – Oudergem

- 🕒 za en zo van 10u tot 17u
(laatste toegang om 16u15)
- 👥 enkel rondleidingen in groep
(groepen van 20 personen)
- 📍 94 (Vorstrondpunt)
- 📍 34 (Oudergem-Shopping)

Op het domein van Hertoginnedal lag vroeger een dominicanenklooster dat in 1262 werd gesticht door Aleidis, de weduwe van hertog Hendrik III van Brabant. Het uitgestrekte glooiende park van 25 ha, waardoor de Woluwebeek loopt, vormt een groen schrijn rond een geheel van gebouwen dat een kasteel, een priorij, een Noors chalet, een oranjerie en een ingangspaviljoen omvat. Het park omvat een restant van het alluviale woud, vijvers, een Franse terrassentuin met hardstenen waterbekkens en gesnoeide buxussen, en uitgestrekte grasperken. De grootste vijver, van 5 ha groot, wordt omringd dooreen rietveld, terwijl een andere van 75 a afgeboord is met wilgen. Onder de hoogstammige bomen in het park vermelden we een zwarte den, moerascipressen uit Louisiana, een kleinbladige linde en een Amerikaanse linde die zijn opgenomen in de inventaris van opmerkelijke bomen van het Brussels Gewest. Het domein van Hertoginnedal is toegankelijk voor het publiek dankzij de medewerking van de Kanselarij van de Eerste Minister, de beheerder van het domein. (B 29/05/1997)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15). Met de medewerking van Brussel Babbelt en Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

35.

Kaart M 11

BOTANISCHE TUIN JEAN MASSART (ULB)

Waverse Steenweg 1850
Oudergem

- 🕒 za en zo van 10u tot 18u
- 📍 5 (Herrmann-Debroux)
- 📍 94 (Herrmann-Debroux)
- 📍 72 (Massarttuin)

Deze botanische tuin werd in 1922 aangelegd op initiatief van Jean Massart (1865-1925), hoogleraar plantenkunde aan de *Université libre de Bruxelles* met als doel de beplantingen van de belangrijkste natuurlijke biotopen in België te reconstrueren, maar ook om de aanpassingsmechanismen van wilde planten aan verschillende milieus te bestuderen. Professor Massart deed een beroep op landschapsarchitect Jules Buysens om deze tuin van 5 ha te ontwerpen op vroegere landbouwgronden aan de rand van het Zoniënwood. Dit levende openluchtmuseum, uniek in Brussel, omvat bijna 2.000 verschillende soorten uit de hele wereld, geordend in thematische collecties: geneeskrach-

tige en aromatische planten, een evolutieve tuin met bloeiende planten, een arboretum, cultuurplanten en een boomgaard. De tuin heeft ook een drassige zone die een natuurreservaat vormt dat deel uitmaakt van het Natura 2000-netwerk. Sommige demonstratiepercelen illustreren tot slot bepaalde onderzoeksthema's van het Laboratorium voor Plantenecologie en Biogeochemie. (B 29/05/1997)

Bezoeken "Ontdekking van de Massarttuin", zaterdag om 11u en zondag om 14u.

Bezoeken "En die plant daar? Eetbaar of giftig?", zondag om 14u30. Enkel in het Frans.

Lezing "De Massarttuin, tussen landschapskunst, wetenschap en milieu", zaterdag om 15u en zondag om 10u30. Enkel in het Frans.

Tentoonstelling "Relaties planten-insecten in de Massarttuin" (zie kadertekst hiernaast).

35

36. Kaart N 11-12**SITE VAN HET ROOD KLOOSTER**

Rood-Kloosterstraat 4
Oudergem

- M** 5 (Herrmann-Debroux)
- T** 44 (Oudergem-Woud),
94 (Herrmann-Debroux)
- B** 34 (Twee Steenwegen),
72 (ADEPS/Massartuin)

De priorij van het Rood Klooster werd in 1369 gesticht en groeide uit tot een van de belangrijkste kloostersteden van augustijner kanunniken in Brabant. De naam zou afkomstig zijn van een eerste kluizenarswoning waarvan de muren waren bepleisterd met plamuur van fijngestampte dakpannen. Daarna zou de naam van *Roode Kluis* geëvolueerd zijn naar *Roodklooster*. Anderen denken dat de naam afkomstig is van een ontgonnen of *gerooid* gebied waar de kloostergebouwen werden opgetrokken. Destijds was het grote kloostercomplex omgeven door een muur in witsteen en baksteen waarvan vandaag nog enkele fragmenten bestaan. De monniken dreineerden het moerassige terrein, plantten fruitbomen en wijngaarden, teelden groenten en pasten de natuurlijke

biotoop aan hun noden aan. Naast de erfgoedwaarde van de site heeft deze plaats, die haar opmerkelijke reliëf dankt aan de ontginning van steengroeven, ook een natuurlijk belang. Van de aanvankelijk 15 vijvers blijven er slechts vijf over, samen met vochtige gebieden, waaronder een overstroomd elzenbos doorkruist met kanaaltjes. Men treft er een bijzondere biotoop aan waar zowel insecten, als vogels, amfibieën en vissen gedijen. Op de plaats van de oude kalksteengroeven groeien wolfskers, ruig klokje, orchideeën en heelkruid. Daarom werd een gedeelte van het domein omgevormd tot natuurreservaat. In de omgeving van de priorij werd de tuin van de kanunniken opnieuw aangelegd en werd de fontein van het voorplein identiek heropgebouwd. Omgeven door het hoge gebladerte van het woud is het Rood Klooster met zijn weiden, zijn fraaie vallei en zijn waterpartijen een idyllisch overblijfsel aan de rand van de stad. (B 16/11/1965)

Wandelingen, zaterdag en zondag om 11u30, 12u30, 13u30, 14u30, 15u30 en 16u30 (duur: 1u). Afspraak voor het Kunstcentrum van het Rood Klooster.

Maximaal 25 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en het Kunstcentrum van het Rood Klooster.

Rondleidingen waarin wordt uitgelegd hoe de ingrepen van de mens, vanaf de 14de eeuw, de ontwikkeling van een interessante biodiversiteit mogelijk maakten, zondag om 10u (duur: 2u). Afspraak voor het Kunstcentrum van het Rood Klooster. Enkel in het Frans.

Maximaal 25 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van de Cercle des Guides-nature du Brabant (Cercles des Naturalistes de Belgique – CNB).

👁️ TENTOONSTELLING**Relaties tussen planten en insecten in de Massartuin**

De Massartuin: evenzeer een insectentuin als een plantentuin! De laatste jaren hebben de entomologen van het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen veel tijd doorgebracht in de Massartuin. Ze hebben heel de tuin uitgekamd om tot dit resultaat te komen: in de tuin leven 1.300 soorten insecten en spinnen! En het onderzoek gaat voort...

Met meerdere honderden soorten planten op iets minder dan 5 ha, waarvan vele uniek zijn in Brussel, biedt de Jean Massart plantentuin zeer gediversifieerde voedingsbronnen en ecologische schuilplaatsen voor insecten. Dankzij het beheer dat reeds een dertigtal jaar geleid wordt door de Université libre de Bruxelles en sinds 2009 met de hulp van Brussel Leefmilieu kan deze tuin aan de poort van Brussel er prat op gaan een echte 'hotspot' te zijn voor de biodiversiteit in stedelijk gebied! Een rijkdom die u kan ontdekken dankzij deze tentoonstelling van openluchtfoto's!

- P** zaterdag en zondag van 10u tot 18u (rondleidingen van de tentoonstelling, zaterdag om 11u en 14u en zondag om 11u en 16u).
- O** Plantentuin Jean Massart (ULB), Waverssesteenweg 1850 in Oudergem – kaart **M 11**
- M** 5 (Herrmann-Debroux)
- T** 94 (Herrmann-Debroux)
- B** 72 (Massartuin)

37

WANDELING

Van het ene woud naar het andere

De Brusselaars hebben steeds een nauwe band gehad met het woud, bron van rijkdom, maar ook van mysteries en schuilplaatsen. Deze wandeling nodigt u uit om het spoor te volgen van onze voorouders en de gebouwen die ze er oprichtten om te bezinnen, er tot rust te komen of te wonen. Ze brengt u over de paden die door de monniken werden gebruikt. Ook de hertogen van Brabant die op het geluid van de hoorn komen aangesnelde, de bandieten die zich in het kreupeelhout verschuilen en de Oostenrijkers die ons Zoniënwood een nieuwe dynamiek hebben gegeven, evenals Charles-Albert en zijn dromen van een herstelde macht komen aan bod. Een uitnodiging op een weg van verhalen en legendes van het ene woud naar het andere!

- 🕒 **zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 1u30)**
- 📍 **vertrek: portiek van de abdij van het Rood Klooster in Oudergem (einde voor het gebouw van AXA, Vorstlaan 25 in Watermaal-Bosvoorde) – kaart N-O 11-12**
- 📍 **5 (Hermann Debroux)**
- 📍 **72 (Roodklooster)**
- 📄 **reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (info@e-guides.be). Maximaal 20 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van E-Guides.

37. Kaart N-O 11-12-13-14

ZONIËNWOUDE

Oudergem

- 📍 **5 (Herrmann-Debroux)**
- 📍 **44 (Oudergem-Woud), 94 (Herrmann-Debroux)**
- 📍 **34 (Tweesteenwegen), 72 (ADEPS/Roodklooster)**

Het Zoniënwood, dat op het grondgebied van de drie gewesten ligt en gezamenlijk beheerd wordt, vormt een uitzonderlijke groene ruimte, ingeschreven, sinds 7 juli 2017 op de lijst van het Unesco Werelderfgoed als onderdeel van een reeks van 78 opmerkelijke beukenkathedralen in 12 Europese landen. Hoewel het woud een bijzonder rijke geschiedenis heeft en het de tekenen van de demografische en stedenbouwkundige evolutie in zich draagt, is zijn oorspronkelijke reliëf opmerkelijk goed bewaard gebleven. Onder het donkere dekkend van de beukenkathedraal is de bodem waarop ooit rendieren en mammoets rondliepen uitzonderlijk goed bewaard. Dat komt misschien omdat het woud vroeger het jachtgebied was van de hertogen van Brabant, waardoor het zeer lang onaangeroerd bleef. Desondanks werd er in de loop van de eeuwen aan de randen van het woud geknabbeld door de omliggende dorpen en de religieuze gemeenschappen. In de 18de eeuw had het Zoniënwood dan weer sterk te lijden onder massale houtkap en andere plunderingen van zijn rijkdommen door de bevolking en lokale heren die in geldnood zaten. Gelijkijdig zag Joachim Zinner, een jonge landschapsarchitect uit Wenen, er tijdens het Oostenrijkse bewind een plaats in om snel kwaliteitshout te produceren. Hij liet in een recordtijd een ongezien aantal beuken aanplanten die enkele decennia later zouden uitgroeien tot de beukenkathedraal waarvoor het Zoniënwood nog altijd befaamd is. Nadat het woud door koning Willem I van Nederland werd overgedragen aan de Société Générale werd een groot deel van het woud verkocht en in grote mate gerooid. Koning Leopold I kocht de resterende 4.400 ha en vertrouwde het beheer ervan toe aan het Bestuur van Waters en Bossen. (B 02/12/1959)

Wandeling "Van het ene woud naar het andere" (zie kadertekst hiernaast).

38. Kaart L 12

TUINWIJK LE LOGIS-FLORÉAL

Watermaal-Bosvoorde

- 📍 **17-95 (Miraval)**

Dankzij de strenge normen die van meet af aan door de huurderscoöperatieve werden opgelegd, heeft Le Logis-Floréal niets van zijn oorspronkelijke uitzicht verloren en is het een van de best bewaarde tuinwijken van ons land. De tuinwijk heeft een oppervlakte van meer dan 80 hectare en ligt op een plateau van 100 meter hoogte tussen de dalen van de Watermaalbeek en de Woluwe. De ontwerpers van het project vonden de site van de Drie Linden ideaal voor de vestiging van een geheel van woningen dat een nieuwe vorm van gemeenschapsleven moest introduceren. De tuinwijk, die al sinds de 19de eeuw bijval kende in Groot-Brittannië door de ideeën van Ebenezer Howard, deed hiermee zijn intrede in de Brusselse agglomeratie. Stedenbouwkundige Louis Van der Swaelmen, die tijdens zijn ballingschap in Nederland doordrongen raakte van de rationele visie van de Nederlandse architecten, werkte nauw samen met architect Jean-Jules Eggerickx die op zijn beurt de tuinwijkgedachte in Groot-Brittannië had leren kennen. De bouw van Le Logis begon in 1921, die van Floréal in 1922. De in baksteen of sintelblokken opgetrokken huizen kregen ramen en vensterluiken in felle kleuren en hadden elk hun eigen tuintje. Alles werd ontworpen met het oog op het welzijn van de toekomstige bewoners. Tijdens een eerste restauratiefase werden de daken van de 78 huizen in de Trapeziumwijk vernieuwd en hun gevels opnieuw geschilderd om de ernstige problemen van porositeit en

38

lekken aan te pakken. Tevens werden de schoorstenen gerestaureerd en ontbrekende dakkapellen vervangen. Andere werkzaamheden zullen volgen, zowel aan de huizen als aan de groene ruimten die een grote rol spelen in de compositie van de tuinwijk. (B 15/02/2001)

Wandelingen door de tuinwijk, waarbij men ook “La Ferme du Chant des Cailles” en de collectieve moestuinen kan ontdekken, zaterdag en zondag om 14u (duur: 2u). Afspraak op de Hertogensquare (halte Hertogen van bus 41 nabij de Hertogenlaan). Enkel in het Frans. Maximaal 20 personen per wandeling. Met de medewerking van de Cercle des Guides-nature du Brabant (Cercles des Naturalistes de Belgique – CNB).

Geopöetische wandeling door Le Logis in Watermaal-Bosvoorde (zie kadertekst volgende pagina).

39

39.

Kaart L 13

STUDIO LOGIS

*Drie Lindenstraat 139
Watermaal-Bosvoorde*

⌚ za en zo van 11u tot 18u

📍 17-95 (Drie Linden)

Aan de rand van de gelijknamige tuinwijk ligt het gemeenschapscentrum van Le Logis dat tussen 1930 en 1933 gebouwd werd naar de plannen van architect J.-J. Eggerickx. Die gaf het gebouw in 1953 ook een nieuwe ingang. De achterzijde van de feestzaal werd in 1964 volledig vernieuwd door architect Depré. Het hoekvormige complex bestaat uit twee langwerpige blokken verbonden door een lager gebouw. De lijstvensters, de eenvoudige volumes, de afwezigheid van versiering, de bepleistering op een betonnen skelet en het spel van keramiektegels zijn stuk voor stuk kenmerken van de modernistische

stijl. De inplanting van het geheel werd bepaald door de configuratie van de rotonde. Het centrale gedeelte wordt ingenomen door de feestzaal die destijds bedoeld was als ontmoetingsplaats voor de lokale gemeenschap. Het gebouw ligt aan de rotonde van de Drie Linden: hier stonden vroeger drie van deze bomen die in de 19de eeuw waren geplant en hun naam gaven aan de wijk. De eerste boom werd geveld in de jaren 1970, de twee andere in 2003. Het jaar nadien, in 2004, werden op de rotonde drie nieuwe linden van een vijftiental jaar oud geplant met daaromheen een groene cirkel van leibomen.

Tentoonstelling “Le Logis-Floréal ten tijde van de pioniers” (zie kadertekst hieronder).

TENTOONSTELLING

Le Logis-Floréal ten tijde van de pioniers

Enkele postkaarten in groot formaat en een projectie van oude zichten in de volledig gerestaureerde evenementenzaal van Le Logis nemen u mee naar het verleden van de tuinwijken Le Logis-Floréal. Voor de jongsten onder ons is er een visuele geschiedenis van Le Logis-Floréal: de architecten, huizen, straatjes, materialen enz. De Funkiastraat, het Druifhyacintenplein, de Ibissenstraat... Maar wat zijn dat allemaal? Kruipt in de huid van de botanist en de ornitholoog.

⌚ zaterdag en zondag van 11u tot 18u

📍 Studio Logis, Drie Lindenstraat 139 in Watermaal-Bosvoorde – kaart L 13

📍 17-95 (Drie Linden)

Met de medewerking van het Centrum voor lokale geschiedenis van Watermaal-Bosvoorde.

40.

Kaart L 14

INTERNATIONAL SCHOOL OF BRUSSELS – VOORMALIG KASTEEL BISCHOFFSHEIM

Kattenberg 19

Watermaal-Bosvoorde

⏰ enkel zo van 10u tot 17u

📍 17 (International School)

In deze mooie woning in neoclassicistische stijl bevindt zich vandaag de administratie van de *International School of Brussels*. Ze werd vanaf 1854 gebouwd voor Jonathan Raphaël Bischoffsheim, politicus, bankier en persoonlijke vriend van koning Leopold I. Enkele jaren eerder kocht hij een uitgestrekt terrein dat hij als park van zijn toekomstige woning liet aanleggen. Toen zijn zoon een halve eeuw later stierf, werd het eigendom gekocht door Ernest Solvay en koning Leopold II om het te vrijwaren tegen grondspeculatie. Het kasteel is mooi bewaard gebleven terwijl het domein met de sportinfrastructuur nog een mooie beboste zone heeft met een aantal opmerkelijke bomen,

40

onder andere een magnolia soulangeana, een zilvertreurlinde, twee Amerikaanse eiken, een rode beuk, een zomereik en een gewone plataan. (B 11/09/1992)

41

Rondleidingen zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u15. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis, en Klare Lijn.

WANDELING**Geopoëtische wandeling in Le Logis in Watermaal-Bosvoorde**

Kleine eengezinswoningen, groen geverfde luiken en ramen, straten die de namen van vogels dragen en afgezoomd zijn met grasperken, hagen en Japanse kerselaars. Een labyrint van voetgangerspaden die zich tussen de tuinen slingeren tot aan beschutte speelpleintjes in de binnenterreinen en die beplant zijn met fruitbomen.

Anne Versailles, wandelkunstenaar en geodichteres, is uw gids op een creatief parcours door de tuinwijk Le Logis. U krijgt een plankje en een zwarte stift om uw parcours in kaart te brengen. Een gevoelige cartografie die voor iedere deelnemer registreert wat zijn of haar aandacht of nieuwsgierigheid wekt. Het oog wordt geleid naar de details van het erfgoed, alleen zichtbaar wanneer men de tijd neemt om traag te stappen: een deurklink, de sierlijke kronkellijnen van een hek, de tekening van een deurdrempel of van de beplantingen... Iedereen tekent op zijn plankje met lijnen en/of woorden zijn parcours, dat de eigen gevoelige en persoonlijke indrukken weerspiegelt van het aanwezige erfgoed. Op het einde van de wandeling worden de plankjes van alle deelnemers tentoongesteld en kan men de persoonlijke visie van de anderen ontdekken.

⏰ zaterdag en zondag om 14u (duur: 2u)

📍 vertrek: Studio Logis, Drie Lindenstraat 139 in Watermaal-Bosvoorde – kaart L 13

📍 17-95 (Drie Linden)

📄 reserveren gewenst op het nummer 02/672.77.34 of per e-mail (tilia@wb.irisnet.be). Maximaal 25 personen per vertrek. Elk publiek (intergenerationeel – vanaf 9 jaar).

Met de medewerking van de Espace Mémoire de Watermael-Boitsfort en de steun van de Rozenberg Bibliotheek.

41.

Kaart L 14

VUURSTEENDOMEIN*Vuursteenweg 10**Watermaal-Bosvoorde*B 17 (*Vijvers van Bosvoorde*)

Het Vuursteendomein, vroeger bekend onder de naam 'Nieuwenvijver', is een voormalige eigendom van koning Leopold II die het in 1901 aan de staat schonk en dat vandaag behoort tot de Koninklijke Schenking. Vanaf 1999 zet de *Commission ornithologique de Watermael-Boitsfort* (COWB) zich in om de biodiversiteit van de site te herstellen. De vijver met een oppervlakte van 1 ha, waarvan de oevers opnieuw werden aangelegd, werd afgetapt en de Vuilbeek stroomt opnieuw bovengronds. Op de oever werden nestkastjes geplaatst voor de ijsvogels die vaak bij de vijver vertoeven, net zoals futen, dodaarzen en mandarijneenden. Het rietveld is dan weer een geschikte broedplaats voor de kleine karekiet. Voor de oeverzwaluwen werd een muur 'van zand' opgetrokken en de gemaaide gazons werden tot een minimum beperkt om de groei te bevorderen van hoge grassen die slechts een of tweemaal per jaar worden gemaaid. Hierdoor gedijen er opnieuw wilde planten en bloemen die op hun beurt insecten en andere gevleugelde soorten aantrekken. Vanaf 2008 werd een didactische plantenroute aangelegd met informatieborden in vier talen. Begin 2017 werden 174 vogelsoorten opgetekend in het Vuursteendomein. B 18/11/1993

Wandeling doorheen het domein, zaterdag en zondag om 11u, 14u en 16u (duur: 1u). Afspraak voor het toegangshek van het domein, Vuursteenweg 10 in Watermaal-Bosvoorde. Enkel in het Frans. Maximaal 25 personen per vertrek.

Tentoonstelling van foto's over de biodiversiteit die op de site voorkomt, en tentoonstelling van oude postkaarten over de geschiedenis van de buurt van de vijvers van Bosvoorde, toegankelijk aan het einde van elke wandeling.

Met de medewerking van de *Commission ornithologique de Watermael-Boitsfort* (COWB).

42

42.

Kaart K-L 14

TOURNAY-SOLVAYPARK*Terhulpe Steenweg/Vorsterielaan**Watermaal-Bosvoorde*T 94 (*Delleur*)B 17 (*Vijvers van Bosvoorde*)

Het Tournay-Solvaypark strekt zich aan de rand van het Zoniënwoud uit over een oppervlakte van bijna 7 hectare en vormt een groene ruimte van zeldzame kwaliteit. Het domein was vroeger eigendom van Alfred Solvay, die er in 1878 een kasteeltje in neo-Vlaamse renaissancestijl liet bouwen. Het omliggende park werd echter pas in 1911 aangelegd door (tuin)architect Jules Buysens. Hij eerbiedigde het natuurlijke karakter van de site en benutte de sterke reliëfverschillen om een opmerkelijk park in Engelse landschapsstijl te ontwerpen dat onverwachte perspectiefzichten combineert met intieme hoekjes. Het hoge gedeelte bevat uitgestrekte grasperken met majestueuze bomen, waarvan sommige beschermd zijn zoals een boomhazelaar, een libanoceder, een Kaukasische linde, een Japanse kornoelje en Canadese hemlocksparren. De kronkelende paden lopen vanaf het kasteel steil omlaag naar een oud moerasgebied met een begroeiing die kenmerkend is voor drassige zones en twee vijvers. Die

laatste maken, samen met de vijver van de Verdrongen Kinderen hogerop en de vijver van Bosvoorde stroomafwaarts, deel uit van een netwerk van vijvers. Op deze plek is er een rocaille in Brusselse zandsteen waaruit bronwater vloeit. Bruggen van ferrocement met imitatieboomtakken die elkaar in een onregelmatige patroon kruisen, verbinden de verschillende delen van het park. Her en der versterken kunstrotsen het pittoreske uitzicht van het park, waar men ook stenen paddenstoelen en een oude ijskelder aantreft. Op de andere flank ligt een boomgaard met fruitbomen in het hoge gras en een omsloten moestuin in traditionele stijl. De gemeente heeft het domein in 1980 aangekocht om het voortbestaan ervan te verzekeren. (B 18/11/1993)

Gezinsparcours op ontdekking van het natuurreservaat van de Verdrongen Kinderen, de neolithische overblijfselen en het Tournay-Solvaypark, zaterdag om 11u en 14u (duur: 1u30). Afspraak voor het station van Bosvoorde, Terhulpe Steenweg 195. Enkel in het Frans. Maximaal 15 personen per vertrek. Met de medewerking van de Vrienden van het Zoniënwoud.

Wandeling "Het Tournay-Solvaypark, een miskend park?" (zie kadertekst volgende pagina).

WANDELING

Het Tournay-Solvaypark, een miskend park?

Het Tournay-Solvaypark aan de rand van het Zoniënwoud is een van de mooiste parken van Brussel. Tijdens deze rondleiding ontdekt u onder meer de tuin in Engelse stijl, maar ook het kasteel in neo-Vlaamse renaissancestijl dat in 1878 werd gebouwd door Ernest Solvay, de toenmalige eigenaar van het domein. Het is vandaag een overwoekerde romantische ruïne die bijdraagt aan de onbetwistbare charme van het park.

- 🕒 *zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)*
- 📍 *vertrek: aan de ingang van het park, Twee Bergendreef (verlengd door de Vuursteenweg) in Watermaal-Bosvoorde – kaart K-L 14*

B 17 (International School)

 reserveren verplicht op het nummer 02/319.45.60 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

43.

Kaart K 13

KANTOORGEBOUW – VROEGERE HOOFDZETEL VAN GLAVERBEL

*Terhulpe Steenweg 166
Watermaal-Bosvoorde*

🕒 *za en zo van 11u tot 17u (laatste toegang om 16u15)*

 enkel rondleidingen in groep (groepen van 20 personen)

📍 **1** 94 (Bosvoorde Station)

De vroegere hoofdzetel van Glaverbel met zijn ringvormige plattegrond en diameter van 85 meter is een opvallende verschijning in het Brusselse landschap en wordt vaak – terecht – beschouwd als een van de meest geslaagde gebouwen in zijn soort. Het werd tussen 1963 en 1967 opgetrokken naar de plannen van architecten Renaat Braem, Pierre Guillissen, André Jacquain en Victor Mulpas in een nieuwe zone bestemd voor

de vestiging van kantoren en zetels van bedrijven. De architecten kozen voor een gordijngewel samengesteld uit een opeenstapeling van betonnen ringen bekleed met platen ruwe hardsteen en metalen ramen zonder horizontale dwarsroeden. De ontwerpers hadden toen al oog voor het milieu: het gebouw werd harmonisch ingeplant op de site, waardoor het mooi geïntegreerd is in de omgeving, en de bestaande bomen bleven bewaard. De vroegere hoofdzetel van Glaverbel wordt omringd door een park en omsluit in zijn binnenste cirkel ook een gazon met aanplantingen.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15). Met de medewerking van Arkadia en Korei.

CONCOURS PHOTOGRAPHIEZ **VOTRE** PATRIMOINE ! WEDSTRIJD FOTOGRAFEER **UW** ERFGOED!

be 2018
be heritage
be .brussels

Règlement et inscription : www.patrimoine.brussels
Reglement en inschrijving : www.erfgoed.brussels

Photos réalisées dans le cadre de l'exposition "10 ans d'histoire" organisée par le patrimoine bruxellois. Toutes les informations sur les lieux visités de 1918 à 1930 sont à consulter sur le site www.bruxelles.be

En coop. / Werksam. v.t. / Samenw. BNC-DMS, rue de Proprie 80 - 1020 Bruxelles / BNC-DMS, Vondelparkstraat 21 - 1020 Brussel - Design by Filippon

 REGION DE BRUXELLES-CAPITALE
BRUSSELS HOOFSTEDELIJK GEWEST

44. Kaart J-K 13-14

VOORMALIGE PAARDENRENBAAN VAN UKKEL-BOSVOORDE

Terhulpesteenweg 51 – Ukkel

⌚ za en zo van 10u tot 18u

📍 94 (Renbaan)

Het initiatief voor de aanleg van een paardenrenbaan aan de rand van het Zoniënwood werd genomen door de *Société d'Encouragement des races de chevaux et du développement des Courses en Belgique*. De Staat verleende zijn toestemming aan het project waarvoor de werken in 1875 van start gingen naar de plannen van landschapsarchitect Edouard Keilig, die eerder al het Ter Kamerenbos en het park van Laken had ontworpen. De grote tribune is geïnspireerd op de neo-Vlaamse renaissancestijl met gevels waarin banden van wit- en baksteen elkaar afwisselen. De kleine tribune is eerder eclectisch. In 1900 ontwierp architect François Kips de paardenstallen en het weeggebouw, waar het gewicht van de jockeys werd

gecontroleerd. Tussen 1941 en 1951 werden de installaties door architect Breydel uitgebreid met een toegangs-poort, loketten, de vertrektoren en hallen voor de weddenschappen. De laatste races vonden plaats in 1995. Na een lange periode van verval is de renbaan vandaag eigendom van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat hier een groot project op touw heeft gezet voor de renovatie en restauratie van de opmerkelijke gebouwen, onder leiding van de Maatschappij voor Stedelijke Inrichting. Daarnaast zal een privépartner een milieuvriendelijk

attractiepark voor actieve recreatie inrichten, het DROHIME Melting Park. (B 11/09/1992)

Rondleidingen zaterdag en zondag vanaf 10u.

Tentoonstellingen en speurtocht van de natuur rondom de renbaan (voor kinderen).

Catering aanwezig ter plaatse (foodtrucks, drankstandjes, enz.).

Fietsatelier.

45. Kaart J 13

THÉÂTRE ROYAL DU PERUCHET

Woudlaan 50 – Elsene

⌚ enkel za van 14u tot 18u

📍 25-94 (Boondaal Station)

📍 41 (Boondaal Station)

Het *Théâtre du Peruchet*, ontstaan in 1929, richtte in 1940 een poppenspel-academie op en lag in 1958, in het kader van de Wereldtentoonstelling van Brussel, aan de basis van een internationaal poppenspelfestival. Dit initiatief werd herhaald in 1969, 1970 en 1971 toen poppenspelers uit de hele wereld afzakten naar de Belgische hoofdstad. Het theater geeft momenteel meer dan 100 voorstellingen per jaar en zet de traditie van de poppenspelkunst op een hoog niveau verder.

Het vroegere boerderijtje, getuige van het landelijke verleden van Elsene, waarin het *Théâtre du Peruchet* sinds

1968 gevestigd is, moet van het einde van de 19de eeuw of ten laatste van het begin van de 20ste eeuw dateren. Het gebouw, met L-vormige plattegrond, behield het vroegere uitzicht met zijn witgekalkte bakstenen gevels en met teer bestreken ondermuren. Het omvat een hoofdgebouw en een stal waarin voederbakken bewaard zijn en waar zich vandaag de zaal bevindt waar de voorstellingen

plaatsvinden. Twee andere voederbakken zijn te zien op het geplaveide binnenplein.

Het theater huisvest ook het internationale marionettenmuseum, opgericht in 1938, waar bijna 4.000 marionetten uit de hele wereld bewaard worden.

46

46. Kaart J 11

BEGRAAFPLAATS VAN ELSENE

Boondaalse Steenweg 478 – Elsene

 za en zo van 8u tot 18u

 71-72-95 (Kerkhof van Elsene)

De gemeente Elsene liet de begraafplaats aan de Boondaalse Steenweg in 1877 aanleggen. Edmond Le Graive en Louis Coenraets ontwierpen een straalvormig grondplan vertrekkend vanaf een met cipressen beplante rotonde. Een brede laan, geïnspireerd op de antieke *Via Appia*, trekt vanaf de monumentale ingang. Verderop bevindt zich een tweede rotonde met het militaire ereperk. Langs de dreven, in de schaduw van elzen met hun hartvormige bladeren, reuzenlevensbomen, treuressen en kastanjebomen met hun indrukwekkend gebladerte, treffen we de mau-

solea en graven aan van notabelen van de gemeente, maar ook van kunstenaars. Het familiegraf van de familie Van Steenkiste onderscheidt zich door zijn stenen sarcofaag in rotsimitatie, waar ook de families Van Adenhove en Van Schouteden en generaal baron Eugène van Rode voor kozen, aangetrokken door deze verwijzing naar de tijdloze natuur. Het graf van Constantin Meunier lijkt op zijn beurt op een amper bewerkt steenblok. Een sierlijke klimopslinger, een groenblijvende plant die dikwijls de onsterfelijkheid symboliseert, verfraait dan weer het graf van Armand Huysmans, die tussen 1929 en 1935 schepen en burgemeester van Elsene was. (B 15/09/2016)

Wandeling “Een wereld van stilte” (zie kadertekst hieronder).

WANDELING

Een wereld van stilte

De begraafplaats van Elsene, omsloten door een 800 meter lange muur, werd in 1877 aangelegd ter vervanging van het voorgaande dat te klein geworden was. Ze heeft een straalvormig grondplan vertrekkende van een met cipressen beplante rotonde. Het militaire ereperk wordt bewaakt door levensgrote soldatenbeelden. De vele bekende personen uit de wereld van de kunst, de wetenschap en andere domeinen die er zijn begraven, weerspiegelen de veelzijdigheid van Elsene: Victor Horta rust er niet ver van Jules Brunfaut en Paul Saintenoy. Mausolea van een grote artistieke kwaliteit dragen de signatuur van bekende kunstenaars zoals Eugène Simonis en Horta. Natuur en kunstwerken getuigen in dit oord van stilte van het bloeiende culturele leven in de gemeente.

- *zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)*
- *vertrek: aan de ingang van het kerkhof, Boondaalse Steenweg 478 in Elsene – kaart J 11*
- *71-72-95 (Begraafplaats van Elsene)*
- *reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per e-mail (info@e-guides.be). Maximaal 20 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van E-Guides.

LEZING

Tuintjes aan de straatkant

Op het einde van de 19de eeuw werden er in het kader van nieuwe verkavelingen regels uitgevaardigd die een bepaalde afstand oplegden tussen de rooilijn en de openbare weg. Afgezien van het verharde pad naar de voordeur en later de oprit naar de garage werden deze ruimten meestal beplant en vormden ze echte tuintjes. Deze voortuintjes bieden heel wat stedenbouwkundige en architecturale voordelen: ze verbreden de open ruimte, laten meer licht toe in de straten en in de woningen, doen de architectuur beter uitkomen, enz. De inrichting van deze zones – gaande van door smeedijzeren sierhekken omsloten tuintjes tot een eenvoudig gazon – varieerde volgens de tijd, het soort gebouwen en de wijken. De instandhouding van deze ruimten krijgt bijzondere aandacht vanwege de overheid.

- *zaterdag om 16u*
- *Stichting CIVA, Kluisstraat 55 in Elsene – kaart H 10*
- *81-93-94 (Baljuw)*
- *54 (Baljuw)*
- *reserveren verplicht op het nummer 02/227.42.69 (maandag tot vrijdag van 10u tot 12u en van 14u tot 16u).*

Met de medewerking van Ann Voets en Homegrade.

47.

Kaart 19

WONING

Troonstraat 216 – Elsene

⌚ za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

👤 enkel rondleidingen in groep
(groep van 15 personen)

📍 38-60-95 (Blyckaerts)

Dit gebouw is kenmerkend voor de neoclassicistische stijl in Brussel en werd in 1868 gebouwd door architect Louis De Curte als eigen woning. De Curte ontwierp onder meer het neogotische mausoleum dat in Laken werd opgericht ter nagedachtenis van koning Leopold I. De woning vormt een geheel met het gebouw ernaast op nr. 218. De gevel is versierd met guirlandes boven de vensters op de eerste verdieping. Binnen is de rijke oorspronkelijke decoratie goed bewaard gebleven. In de hal wordt de aandacht getrokken door de trappaal in de vorm van een afgeknotte boomstam met

cannelures, die prijst uit een waaier van acanthusbladeren. De smeedijzeren leuning volgt de traptreden die op de overloop verlicht worden door een glas-in-loodraam met vogels en plantenmotieven. De overloop leidt naar een halfronde, volledig beglaasde wintertuin met decoratieve metalen stijlen. Sommige salons bezitten nog een merkwaardige stucdecoratie met cassetteplafonds afgebakend door rozetten. Forse kroonlijsten versierd met bladelementen geven het geheel een zekere grandeur.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU) en Pro Velo.

Tentoonstelling van oude foto's.

👤 **Rondleidingen in Franse gebarentaal, zaterdag om 16u en zondag om 14u en 16u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.**

47

WANDELING**De natuur in Elsene**

Deze wandeling, die vertrekt op het oostelijke plateau van Elsene, gaat op zoek naar de natuur in een van de dichtstbevolkte buurten van het Gewest. De eerste paar 100 m komt u, tussen de torens van de Europese Unie, slechts hier en daar een plantenbak met een schrale boom tegen. Iets verderop openbaart zich echter het Leopoldpark met zijn statige bomen en bloemenweides. Het contrast tussen de stad en de natuur is hier treffend. Na een aantal pocketparkjes te hebben bezocht, daalt u het plateau af richting Maalbeekvallei met haar majestueuze visvijvers, die vandaag omzoomd worden door tuinen, hoogstammige bomen en prestigieuze panden uit de 19de eeuw. Wanneer u achter de vijvers uitkijkt op de abdij (opklimmend tot de 12de eeuw) en het Ter Kamerenpark ontvouwt zich een stedelijke landschap dat nog tal van verrassingen biedt. De wandeling eindigt op de Louizalaan met een vergezicht op de abdij en de Maalbeekvallei.

⌚ zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)

👤 vertrek: voor het voormalig station, Luxemburgplein in Brussel-Uitbreiding (einde van de wandeling op de Louizalaan) – kaart 19

📍 21-27-34-38-64-80-95 (Luxemburg)

👤 reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (info@e-guides.be). Maximaal 20 personen per vertrek.

Met de medewerking van E-Guides.

48. **Kaart I 11** **KINDERMUSEUM – VOORMALIG HERENHUIS CANONNE***Burgemeesterstraat 15 – Elsene* gratis toegang tot het museum enkel voor rondleidingen**B** 71 (Geo Bernier)

Het Kindermuseum is sinds 1984 ondergebracht in een mooi herenhuis dat in 1914 werd gebouwd in opdracht van de Brusselse kler- en hoedenmaker Edmond Canonne. Opgetrokken in *Beaux-Arts*stijl combineren de gevels witsteen met baksteen. In 1923 werd het gebouw aangekocht door ingenieur Lambert Jadot, die het gebouw aan de straatkant liet optrekken. Uiteindelijk werd de gemeente Elsene in 1967 eigenaar. Het herenhuis Canonne werd omgevormd tot een jeugdhuis en daarna toegewezen aan het Kindermuseum, dat in 1975 door Kathleen Lippens werd opgericht. Alle tentoonstellingen die er lopen zijn gecreëerd, bedacht en gerealiseerd door de ploeg van het museum en perfect geïntegreerd in het oorspronkelijk decor van de plek. Het herenhuis behield ook zijn bijgebouwen en zijn park, tot

groot plezier van de allerkleinsten die veel pret beleven in de laaghangende takken van een indrukwekkende taxus die opgenomen is in de inventaris van opmerkelijke bomen. (B 18/02/2016)

Rondleidingen met toegang tot het museum, zaterdag om 15u.

Reserveren verplicht op het nummer 0493/50.40.60 of per mail (info@klarelijn.be). Maximaal 15 personen per vertrek. Met de medewerking van Klare Lijn.

49. **Kaart I 10****VIJVERS VAN ELSENE***Elsene***T** 81 (Flagey)**B** 38-60 (Flagey),
71 (Vijvers Elsene)

De Maalbeek, die niet ver van de kloostergebouwen van de Ter Kamerenabdij ontsprong, is vandaag gedeeltelijk gekanaliseerd. Van de zeven vijvers die zich op haar loop bevonden, blijven nog slechts de twee grote watervlakken over die we vandaag kennen als de vijvers van Elsene. De eerste vijver omvatte vroeger ook het huidige Flageyplein, maar werd omstreeks 1860 gedeeltelijk drooggelegd. De tweede vijver werd gevormd door de samenvoeging van de vijvers Pennebroeck en Ghevaert. De hele wijk werd in 1871 door Victor Besme aangelegd. Hij gaf de vijvers hun schilderachtige uitzicht dat de toenmalige voorliefde weerspiegelt voor landschapsparken in Engelse stijl. Rond de vijver werden niet minder dan 59 opmerkelijke bomen opgetekend, waaronder mooie groepen platanen, zilverlindes, esdoorns en populieren. Ook een reeks beeldhouwwerken verfraait de site, die sinds 1976 beschermd is. Opmerkelijk is de onlangs gerestaureerde rocaille die met zijn grotten, ruïnes en afgeknotte zuil het decor vormt van een hydraulische waterval die uniek is voor Brussel. (B 18/11/1976)

Wandelingen “Een betoverende grot aan de beschermde vijvers van Elsene” en “Natuur en architectuur, een andere perceptie van de ruimte” (zie kaderteksten hiernaast).

 TENTOONSTELLING**Het bloemthema in de sgraffiti**

Uit een nauwgezette analyse van de Brusselse sgraffiti blijkt een opvallende voorkeur voor een bepaald iconografisch repertoire. Door hun nauwe verwantschap met de art nouveau kiezen de kunstenaars-decorateurs haast vanzelfsprekend voor de wereld van planten en bloemen in al hun vormen. Vertrekkend van een eenvoudige twijg ontwikkelen ze met bravoure een netwerk van curves en tegencurves die volgens een strikte symmetrie geordend zijn. De sgraffitkunstenaars inspireren zich op een wereld die hen vertrouwd is, gemakkelijk te observeren en te bestuderen, in eeuwige beweging. Geliefkoosde thema's zijn de seizoenen en allerlei soorten bloemen. De verschillende vegetale elementen nemen de vorm aan van friezen, slingers, bloemstukken,... die bovenlichten, borstweringen, ramen, enz. versieren en de architectuur verlevendigen zoals een miniatuur de letters van een boek. Deze tentoonstelling laat u deze kunstvorm in al haar aspecten ontdekken.

T zaterdag en zondag van 10u tot 17u**B** Elyzeese Veldenstraat 72 in Elsene – kaart **H 10****T** 81 (Dautzenberg)

Met de medewerking van de Groupe d'Études et de Recherches Peintures murales – Sgraffites culturels (G.E.R.P.M.-S.C).

ONTDEKKING

Een betoverende grot aan de vijvers van Elsene

De aanleg van schilderachtige landschapsparken en -tuinen groeide uit tot een ware modetrend in de tweede helft van de 19de eeuw. De vijvers van Elsene vormen een mooi voorbeeld van deze groene golf die hand in hand ging met het gestadige verstedelijkingsproces.

De kunstmatige grot, gebouwd in 1876 door de bouwonderneming Bleton-Aubert, destijds gespecialiseerd in tuinornamenten, is bepalend voor de compositie van het algemene aanlegplan van de vijvers. Ze werd ontworpen door Edouard Keilig (1827-1895), plantenkweker en tuinarchitect van opleiding. Uitzonderlijk is de tempel in aanbouw bovenop de grot, een bouwwerk met een poëtische symboliek die eenieder naar wens kan interpreteren. Ook de aanleg van het Ter Kamerenbos, het park van Laken en de verfraaiing van het domein van Tervuren zijn het werk van Keilig. De vijvers zijn sinds 1976 als landschap beschermd.

 zaterdag om 10u30 en zondag om 16u (duur: 1u)

 vertrek: Gedachtenissquare in Elsene – kaart I 10

 B 71 (Vijvers van Elsene)

 reserveren gewenst op het nummer 02/515.67.48, per sms (0477/25.01.47) of per e-mail (patrimoine@ixelles.be).

Met de medewerking van de Erfgoeddienst van de gemeente Elsene.

WANDELING

Natuur en architectuur, een andere perceptie van de ruimte

De natuur is een onuitputtelijke bron van inspiratie. In de 19de eeuw werd deze belangstelling nog aangewakkerd door de ontdekking van de Japanse kunst. Het gebruik van een vloeiende lijn om verschillende vlakken met elkaar te verbinden leidde tot een nieuwe sensibele. Deze wandeling legt de nadruk op de voortdurende dialoog tussen natuur en architectuur, zowel in de bouwmaterialen en in de inrichting en perceptie van de ruimte als in de versiering. De wandeling eindigt aan de Elyzeese Veldenstraat 72 waar u een fototentoonstelling kunt bezoeken die de grote diversiteit aan bloemen- en plantenmotieven illustreert in de sgraffiti op de Brusselse gevels.

 zaterdag en zondag om 15u (duur: 1u30)

 vertrek: Gedachtenissquare in Elsene – kaart I 10

 B 71 (Vijvers van Elsene)

Met de medewerking van de Groupe d'Études et de Recherches Peintures murales – Sgraffites culturels (G.E.R.P.M.-S.C).

50.

Kaart I 11

TUINEN VAN DE TER KAMERENABDIJ

Émile De Motlaan/Kloosterstraat/
Émile Duraylaan

Brussel-Uitbreiding/Elsene

T 93-94 (Abdij)

B 71 (Vijvers van Elsene)

De Ter Kamerenabdij, in 1201 gesticht in de Maalbeekvallei, wisselde verschillende keren van eigenaar alvorens ze uiteindelijk in het bezit kwam van de gemeente Elsene en de stad Brussel. De groene ruimte rond de abdijgebouwen was op dat ogenblik sterk verwaarloosd. De restauratie ervan werd vanaf 1930 toevertrouwd aan landschapsarchitect Jules Buysens. De abdijtuinen, die omstreeks 1720 in Franse stijl werden aangelegd, beslaan ongeveer 5 ha. In het lage gedeelte vormt een door bosjes en bomen omringde visvijver de thuishaven voor een gevarieerde fauna die van daaruit haar weg vindt naar de vij-

vers van Elsene en het nabijgelegen meer van het Ter Kamerenbos. De met bomen begroeide hellingen onttrekken de abdij enigszins aan het oog. Het beste zicht op de gebouwen heeft men vanaf het bovenste gedeelte van de tuinen. De tuinen, met hun vijf opeenvolgende terrassen, strak afgesneden grasperken en gesnoeide buxussen, ademen de geest uit van het Franse

classicisme. Het bovenste terras verdween bij de aanleg van de De Motlaan, maar de vier andere vormen nog altijd een indrukwekkend perspectief met op de as een monumentale trap in Lodewijk XIV-stijl die via verschillende bordessen afdaalt naar de abdij. Verspreid in het park ontdekken we een blauwe Atlasceder, een hemelboom, een trompetboom met een omtrek van 3 m en een interessante ginkgo biloba 'pendula'. (B 30/03/1989)

WANDELING

Ter Kameren: van het klooster naar Longchamp fleuri

Welke Brusselaar kent het Ter Kamerenbos niet? Maar wie van hen kent zijn echte geschiedenis? Deze uitloper van het oude Zoniënwoud is vandaag een ongeëvenaarde trekleister op zonnige dagen. Het park werd in het midden van de 19de eeuw door de stad Brussel ingericht als een romantisch wandelpark. De werken werden toevertrouwd aan de Saksische architect Edouard Keilig, die het landelijke uitzicht en de topografie grotendeels behield. De ontdekking van deze groene long met zijn vele monumenten, bijzondere plekken en anekdotes is essentieel om de geschiedenis van de ontwikkeling van Brussel te begrijpen. De wandeling start aan de ingang van de abdij en loopt langs de dreven en paden van de tuin om te eindigen op de Louizalaan.

⤴ zaterdag en zondag om 10u30, 14u en 16u (duur: 1u30)

⤵ vertrek: voor de ingang van de kerk Ter Kameren, abdij Ter Kameren in Elsene/Brussel-Uitbreiding – kaart I 11

T 93-94 (Abdij)

B 71 (Vijvers van Elsene)

📅 reserveren verplicht op het nummer 0487/60.82.52 (maandag tot vrijdag van 14u tot 18u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

Wandelingen “De abdijtuinen van Ter Kameren, de kunst van de tuinen in Franse stijl”, zaterdag om 16u en zondag om 17u30 (duur: 1u30). Afspraak voor het gedenkteken van luitenant-generaal Dossin de Saint-Georges (ingang van de abdij) Rode-Kruissquare in Elsene. Enkel in het Frans. Reserveren gewenst op het nummer 02/515.67.48, per sms (0477/25.01.47) of per mail (patri-moine@ixelles.be). Met de medewerking van de Dienst Patrimonium van de gemeente Elsene

Ontdekkingsbezoek van de fauna en flora van de tuinen, zondag om 14u (duur: 2u). Afspraak aan de oever van de vijver (zuidkant – toegang via de Duraylaan). Enkel in het Frans. Maximaal 25 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van de Cercle des Guides-nature du Brabant (Cercles des Naturalistes de Belgique – CNB).

Wandeling “Ter Kameren: van het klooster naar Longchamp fleuri” (zie kader hiernaast).

51. Kaart I 11**ABDIJKERK ONZE-LIEVE-VROUW VAN TER KAMEREN**

Ter Kamerenabdij 11
Elsene/Brussel-Uitbreiding

🕒 za van 10u tot 17u
zo van 13u30 tot 17u45

📍 94 (Abdij),
7-94 (Ter Kameren-Ster)

📍 71 (Geo Bernier)

In het begin van de 13de eeuw moedigde Hendrik I, hertog van Brabant, de stichting aan van een abdij voor vrouwen die zich in 1232 aansloot bij de Cisterciënzerorde. Door talrijke schenkingen werden niet alleen het domein maar ook de abdijgebouwen voortdurend uitgebreid. Tijdens haar bijna 600-jarig bestaan werd de abdij bestuurd door 41 abdisen. Het complex, waarvan de kerk teruggaat tot de 14de eeuw, is het laatste van dit type in het Brussels Gewest. Het lag destijds aan de rand van het woud, in een ter-

reinkom die zijn isolement nog benadrukte. Ver van de grote wegen van die tijd maar wel in de nabijheid van een bron wat voor de bewoonsters onmisbaar was om te overleven. Slechts een kronkelend pad, de *voetwegh*, leidde naar de abdij. Later werd ze ook bereikbaar aan de andere kant via een rijweg waarlangs karren de levensmiddelen aanvoerden die geteeld werden op de nabijgelegen terreinen, een gift van de hertog van Brabant. De kloosterzusters hadden ook een molen, visrecht in de naburige vijvers en weiderecht voor hun vee in de omgeving. De kerk is het enige gebouw dat teruggaat tot de oorsprong van het geheel. Ze is gebouwd in gotische stijl en bestaat uit een enkelvoudig schip van 54 m lang met een vijfhoekige koorafsluiting. Het ingangsportaal werd in de 18de eeuw toegevoegd. (B 30/06/1953 en 06/05/1993)

De Kloostergang en -tuin zijn toegankelijk.

Concert van het vocaal ensemble Kairos, zondag om 17u45.

51

52. Kaart I 11**WONING ERNEST BLEROT**

Belle-Vuestraat 46
Brussel-Uitbreiding

🕒 za en zo van 10u tot 17u (laatste toegang om 16u15)

📍 enkel rondleidingen in groep (groepen van 15 personen)

📍 93-94 (Abdij)

Architect Ernest Blérot was een enthousiast aanhanger van de art nouveau. In Elsene en Sint-Gillis, waar hij belast was met de aanleg van meerdere straten en zelfs volledige wijken, ontwierp hij talrijke woningen die getuigen van zijn grote vindingrijkheid en zin voor decoratie. Op verschillende plaatsen, zoals op de nummers 30, 32, 42, 44 en 46 van de Belle-Vuestraat, bouwde hij meerdere woningen naast elkaar. Zijn eigen woning op nr. 46 vertoont een geraffineerde floraal decor. Sgraffiti met de voorstelling van margrietten versieren het imposteram boven de voordeur, het boogveld van het grote raam op de tweede verdieping maar ook onder

52

de kroonlijst waar ze afgewisseld worden met uitgesneden bladeren en gele paardenbloemen. Sierlijke irissen decoreren de glasramen van het venster op de eerste verdieping maar ook het monumentale langwerpige venster dat over alle verdiepingen doorloopt en het trappenhuis verlicht. De vegetale vormgeving van

de elementen komt ook terug in het siersmeedwerk van de twee consoles die de houten erker schragen, de borstwering van het bovenste venster en de leuning van de binnentrap, die met zijn zwerige draaiingen een ware ode vormt aan moeder Natuur.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15). Met de medewerking van E-Guides en Klare Lijn.

Fototentoonstelling met speciale aandacht voor het florale thema in de architecturale ontwerpen van Ernest Blérot. Met de medewerking van de Groupe d'Études et de Recherches Peintures murales – Sgraffites culturels (G.E.R.P.M-S.C).

53. Kaart H 10**FAIDERPARK**

Faiderstraat 86 – Elsene

- 81-93-94 (Baljuw)
- 54 (Baljuw)

Er wacht u een aangename verrassing zodra u de koetspoort van de Faiderstraat nr. 86 binnenstapt. Het gelijknamige park met zijn grasperken en bladerdek vormt een onverwacht stukje groen in deze sterk verstedelijkte buurt van Elsene. Het werd in de jaren 1980 aangelegd naar aanleiding van een gemeentelijk initiatief om vier tuinen van huizen aan de Paul-Émile Jansonlaan te herverkavelen. Tot voor kort was in het park een boom bewaard gebleven die omstreeks 1900 zou zijn geplant door Buffalo Bill, die toen met zijn show Brussel aandeed. Deze groene ruimte wordt beheerd door een burgercollectief en is zeer geliefd bij de buurtbewoners.

Wandelingen “Het Faiderpark, een stukje groen krijgt een nieuwe impuls van burgerinitiatieven”, zaterdag om 17u30 en zondag om 10u30 (duur: 1u). Afspraak aan de Faiderstraat 86 in Elsene. Enkel in het Frans. Reserveren gewenst op het nummer 02/515.67.48, per sms (0477/25.01.47) of per mail (patrimoine@ixelles.be). Met de medewerking van de Dienst Patrimonium van de gemeente Elsene.

54. Kaart H 11**TENBOSCHPARK**Vleurgatse Steenweg/Lariksenstraat/Hector Denisstraat
Elsene

- 38 (Van Eyck)

Het Tenboschpark is een kleine oase van 3 ha in een dicht bebouwde wijk. Een derde van het terrein behoorde vroeger tot een eigendom dat dateerde van 1885 toen het hier nog erg landelijk was. In 1902 kwam het domein, waarop intussen een kasteeltje was gebouwd, in handen van Louis en Elisa Semet-Solvay. Het Tenboschpark dankt zijn huidige uitzicht aan hun zoon Jean-Louis. Deze gepassioneerde dendroloog vergrootte de tuin door de aankoop van belendende percelen en plantte er talrijke exotische boomsoorten aan op advies van tuinarchitect Hector Noyer en de Engelse boomkwekers Hillier. Het park bevat meer dan

 WANDELING**De Louizalaan, groene promenade van het fin-de-siècle**

Tot een eind in de 19de eeuw situeerde Brussel zich binnen de grenzen van de tweede omwalling, die we vandaag beter kennen als het tracé van de kleine ring. De massale verstedelijking, het gevolg van de bevolkingsexplosie in de hoofdstad van de nog jonge Belgische staat, slorpte al snel alle natuur op in de stad. Het waren Leopold II en zijn trouwe architect-stedenbouwkundige Victor Besme die zorgden voor de aanleg van groene ruimten en de aanleg van brede verkeersassen waarvan de Louizalaan een uitstekend voorbeeld is. Deze belangrijke verkeersader is niet altijd de stadsautoweg geweest die ze vandaag is. De laan was vroeger een elegante, met bomen omzoomde promenade die halverwege onderbroken werd door de tuinen van de Koning. De goeude burgerij van de belle époque kon zo tot aan de rand van het Ter Kamerenbos wandelen door een nieuwe stadswijk met prestigieuze woningen. Deze wandeling dompelt ons onder in de hoogdagen van deze verfijnde burgercultuur.

- zondag om 10u en 13u30 (duur: 1u30)
- vertrek: aan het kruispunt van de Louizalaan en de Lesbroussartstraat, op de centrale voetgangersstrook, tegenover nummer 196A van de Louizalaan in Brussel-Uitbreiding – kaart **H 10**
- 81-93-94 (Baljuw)
- 54 (Baljuw)
- reserveren verplicht op het nummer 0487/60.82.52 (maandag tot vrijdag van 14u tot 18u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

 **ONTDEKKINGS-
BEZOEK****Achter de gevels...**

De Louizalaan, tussen de Louizapoort en het Ter Kamerenbos, is vandaag nog steeds een van de bekendste lanen van de hoofdstad. Langs de voormalige met bomen beplante promenade staan nog tal van prestigieuze gebouwen. Maar wat bevindt er zich achter deze gevels? Een ontdekkingsbezoek dat u zeker niet steenkoud zal laten...

- zondag om 10u20, 11u20, 12u20 en 13u20
- Louizalaan 346 in Brussel-Uitbreiding – kaart **I 11**
- 93-94 (Vleurgat)
- 38-60 (Vleurgat)
- reserveren verplicht op het nummer 02/319.45.60 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 10 personen per vertrek.

Met de medewerking van Arkadia.

90 opmerkelijke bomen, een record voor zo een kleine oppervlakte, met onder meer een evodia, een amberboom, een Japanse krentenboom, een Californische laurier, een tetra-centron, een sycopsis en een polyothisis uit China, een kiespijnboom en een honingboom. Het arboretum werd heringericht door de firma René Péchère & Partners op vraag van het Brussels gewest, de huidige eigenaar, en kon in 1986 voor het publiek worden opengesteld.

Wandelingen “Het Tenboschpark, een oase van rust omringd door een opmerkelijke flora”, zaterdag en zondag om 14u (duur: 1u30). Afspraak aan de hoofdingang van het park, op de hoek van de Lariksenstraat en de Hector Denisstraat. Enkel in het Frans. Reserveren gewenst op het nummer 02/515.67.48, per sms 0477/25.01.47 of per mail (patrimoine@ixelles.be). Met de medewerking van de Dienst Patrimonium van de gemeente Elsene.

WANDELING

Discrete parken en de droom van een koning

Men denkt de Louise-Tenboschwijk, goed te kennen, maar er bevinden zich ook discrete parkjes binnen de bouwblokken, groene punten in een dicht bebouwde gemeente. Zo strekken zich nabij de Louizalaan in Elsene de wandelpaden uit van het prachtige Tenboschpark. Dit arboretum, met het meest diverse bestand aan zeldzame boomsoorten van het Brussels gewest, biedt een schuilplaats aan talrijke vogels en wordt ingepalmd door monniksparkieten en andere halsbandparkieten. De wandeling brengt u niet alleen langsheen dit oude domein, waarvan het enig overblijvende gebouw onderdak biedt aan de ambassade van India, maar zal u ook de flora en fauna onthullen die de gevels in art-nouveau- of Beaux-Artsstijl opluisteren. We eindigen aan de Koningstuin, een park in Franse stijl, dat op vraag van Leopold II bij de aanleg van de Louizalaan een panoramisch venster vormde op de vijvers van Elsene.

- 🕒 **zaterdag 10u en 14u (duur: 2u)**
- 📍 **vertrek: aan de hoek van de Paul-Émile Jansonstraat en de Louizalaan in Brussel-Uitbreiding (einde van de wandeling in de Koningstuin) te Brussel-Uitbreiding – kaart H 10**
- 📞 **81-93-94 (Baljuw)**
- 📍 **54 (Baljuw)**
- 📞 **reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (info@e-guides.be). Maximaal 20 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van E-Guides.

BUSTOCHT

Parken, tuinen en groene muren in Brussel

Brussel, de meest groene hoofdstad van Europa, strekt zich uit over zes valleien en omvat meer dan 300 ha parken en tuinen, voornamelijk uit de 19de eeuw. Omgeven door een netwerk van boulevards en doorkruist door brede met bomen beplante lanen heeft onze hoofdstad het platteland van weleer opgeslokt om zich uit te breiden. Groene en openbare ruimten behielden daarbij een bevoorrechte plaats. Om de behoefte aan natuur in de stad te begrijpen, neemt deze tocht u mee door de valleien van de Woluwe, de Maalbeek, de Molenbeek en de Zenne, verrukkelijke groene plekken in de verstedelijkte buitenwijken van Brussel. Men kan er terecht voor momenten van rust en herbronning, nodig om even aan onze hectische levensstijl te ontsnappen. Een genot voor de ogen en de longen, maar ook een doeltreffend antistressmiddel.

- 🕒 **zaterdag 10u en 14u (duur: +/- 2u)**
- 📍 **vertrek: Bossquare (ingang van het Ter Kamerenbos, aan het einde van de Louizalaan) in Brussel- Uitbreiding – kaart I 11**
- 📞 **7-93-94 (Legrand)**
- 📞 **reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (info@e-guides.be). Maximaal 45 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van E-Guides.

55.

Kaart I 12

TER KAMERENBOS

Gespanhoek – Brussel-Uitbreiding

T 7-94 (Legrand)

B 41 (Gendarmen)

Terwijl de werkzaamheden voor de aanleg van de Louizalaan volop aan de gang waren, droeg de Belgische regering – op aandringen van koning Leopold II – de eigendomsrechten van het Ter Kamerenbos over aan de Stad Brussel. Het was de bedoeling deze uitloper van het Zoniënwoud aan de rand van de hoofdstad om te vormen tot een park op maat van de koninklijke ambities. De in Saksen geboren Duitse landschapsarchitect Edward Keilig ontwierp de plannen voor het park, waarbij hij de aanwezige bomen zo veel mogelijk behield. Keilig, die ook het stadspark van Antwerpen en het Parc de la Boverie in Luik aanlegde, behield het boskarakter waaraan het park zijn charme ontleende, maar voegde tegelijk nieuwe elementen toe zoals het Engelse grasperk, de brug van imitatierotsen over het ravijn en de vijver waarvoor tussen 1863 en 1866 grote graafwerken nodig waren. Het Ter Kamerenbos is tot op vandaag een geliefde wandelplek. Vroeger omvatte het park een tennisbaan, drankbuffetten en andere gelegenheden waar de wandelaars konden verpozen. Het bekende Chalet Robinson op het eilandje in de vijver bestaat nog altijd. Wandelend langs de dreven ontdekt men een mooie verzameling Europese beuken waarvan er 34 opgelijst zijn, maar ook een zwarte els, blauwe atlasceders en araucaria's uit Chili. (B 18/11/1976)

Wandeling “Ter Kameren: van de abdij tot Longchamp fleuri” (zie kadertekst pagina 50).

56.

Kaart I 13

ROYAL ÉTRIER BELGE

Groene Jagersveld 19
Brussel-Uitbreiding

T za en zo van 10u tot 18u

B 41 (Groene Jager)

De *Royal Étrier belge* werd gebouwd in opdracht van de familie Solvay, die een paardenclub wou oprichten voor officieren, aristocraten en leden van de hoge burgerij. De gebouwen werden tussen 1929 en 1930 opgetrokken naar de plannen van architect Gaston Ide die opteede voor een regionalistische stijl, een vermen-

ging van neo-Vlaamse renaissance en Beaux-Arts. Het geheel bestaat uit meerdere vleugels die verspreid liggen achter de lange bakstenen gevel aan de straatkant. De infrastructuur omvat een honderdtal paardenboxen, een ruime binnenmanege met tribunes, een grote overdekte buitenmanege, een longeerpiste, ruimten om de paarden te roskammen, zadelkamers, vestiaires en een restaurant. De ligging is ideaal voor ruiters die met hun paard uit rijden gaan op de pistes in het Ter Kamerenbos en het Zoniënwoud, die vlakbij gelegen zijn. (B 24/01/2008)

WANDELING

De beluiken van Ukkel

De wijk De Kat in Ukkel verbergt enkele onbekende schatten: de zogenaamde beluiken die doorgaans slechts één toegang hebben. De inwoners van de Marollen, verdreven door de bouw van het Justitiepaleis (1866-1883), bouwden in Ukkel nieuwe arbeiderswoningen. Deze oases van rust te midden van de drukte van de stad zijn zeldzame getuigen van een manier van wonen die typisch is voor de 19de eeuw. De wandeling neemt u mee naar het Stevens- en het Pauwelsbeluik, die de naam dragen van hun opdrachtgever en eigenaar. We steken de Alsebergsesteenweg over naar de beluiken Cassimans, Sertsé en Meert, gaan vervolgens naar de Coghensquare en eindigen in het Tillensbeluik, dat ongetwijfeld het grootste en meest merkwaardige is. Op een boogschuit van een bijzonder drukke verkeersweg waant u zich hier op het platteland!

T zaterdag en zondag om 10u30 en 13u30 (duur: 2u)

B vertrek: halte Coghen van tram 51 (op de hoek van de Alsebergsesteenweg en de Vanderkinderestraat) in Ukkel (einde van het parcours aan de tramhalte Bens) in Ukkel – kaart F 1

T 51 (Coghen)

B reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per e-mail (info@e-guides.be). Maximaal 20 personen per vertrek.

Met de medewerking van E-Guides.

57. Kaart G 12

TUINEN VAN HET MUSEUM VAN BUUREN

L. Erreralaan 41 – Ukkel

 za en zo van 9u tot 13u

 alleen de tuin is gratis toegankelijk

 3-7 (Churchill)

Het echtpaar Alice en David van Buuren kwam in 1909 in Brussel wonen en kocht omstreeks 1927 een terrein in de Erreralaan te Ukkel. Ze lieten er een villa bouwen waarvan de tuin ontworpen werd door landschapsarchitect Jules Buysens, inspecteur van de beplantingen van de Brusselse parken en promenades. Hij realiseerde enkele openbare parken maar bleef ook werken voor particuliere klanten. Voor het echtpaar van Buuren ontwierp hij een 'pittoreske tuin' op een hellend en vrij smal terrein. Het centrale gazon werd omzoomd door een groenkamer, een border met grasachtige planten, waterbekkens, een met bloemen begroeide muur, rotsen, heidemassie-

ven en coniferen. Al deze elementen zorgen voor een variatie aan gezichtspunten zowel gezien van uit het huis als van in de tuin zelf. Het geheel werd verfraaid door zitbanken, priëeltjes, Japanse stapstenen, paviljoenen en kronkelende paden. De tuin werd onlangs gerestaureerd en heeft zijn vroegere pracht volledig herwonnen. Deze doolhof heeft een oppervlakte van 100 m² en een totale lengte van 380 m. In 1958 legde René Péchère een rozentuin aan op het vroeger tennisveld. Hij is ook de ontwerper van de beroemde Tuin van het Hart, een van de blikvangers van de tuin,

die een echt groenschrijn vormt rond de museumwoning van het kunstminnende echtpaar. (B 17/04/1997)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 9u30, 10u30, 11u30 en 12u15. Met de medewerking van Klare Lijn en Korei.

Tentoonstelling van zeventien beeldhouwwerken van Anthony Caro.

Toegang tot het museum tegen betaling (€ 5).

58. Kaart H 14

HOEVE VAN UKKEL

Oude Molenstraat 93 – Ukkel

 za van 13u tot 17u

 enkel rondleidingen in groep (groepen van 20 personen)

 92 (Sint-Job Station)

 43 (Directoire)

In het hart van de landelijke Fond'Roy-site ligt een langgerekte hoeve waarvan het hoofdgebouw, de stallen en de schuur op elkaar aansluiten. In tegenstelling tot de vierkanthoeves heeft deze boerderij geen voorplein. De bouw ervan wordt gedateerd tussen 1810 en 1837. De hoeve bleef gelukkig bewaard en wordt vandaag beheerd door de asbl Tournesol-Zonnebloem vzw, die er uiteenlopende pedagogische activiteiten organiseert rond de ezels, schapen, geiten, varkens en andere neerhofdieren die het terrein bewonen. De hoeve omvat ook een grote didactische moestuin met een

teeltwisselzone, klein fruit, permacultuur, enz. Er wordt veel zorg besteed aan de boomgaard met zijn oude soorten appel-, pruimen- en perenbomen, maar ook aan de dieren die op de aanpalende weiden grazen. In het westen van het park leidt een weg naar een moerassige zone die men kan observeren vanaf het knuppelpad dat ook doorloopt tot aan de bron van de Geleysbeek. De beboste delen van het park bevatten tot slot enkele opmerkelijke bomen zoals twee reuzensequoia's, een valse Lawsoncypress en twee tulpenbomen uit Virginia.

Rondleidingen met toegang tot sommige delen van het interieur, zaterdag om 13u, 14u, 15u en 16u. Enkel in het Frans. Maximaal 20 personen per rondleiding.

59

59.

Kaart H 14

AVIJLPLATEAU

Sint-Jobsesteenweg/De Wansijnstraat/Oude Molenstraat/Berg van Sint-Job/Jean Benaetsstraat – Ukkel

B 43 (Directoire)

De semi-natuurlijke site van het Avijlplateau, een kostbaar restant uit de tijd toen Sint-Job nog een dorp was, vormt een landelijke ruimte van 8,5 ha, die helaas voortdurend onder druk staat van vastgoedontwikkelaars. Het plateau bevat moestuintjes waar buurtbewoners en een nabijgelegen school groenten kweken, een hoiweide die rijk is aan grasplanten, wilde groene zones en bosjes met bomen. Het wordt doorsneden door paadjes die in de loop der tijd spontaan ontstaan zijn. Naast tuinplanten zoals maagdenpalm, brandnetel, ereprijs en grote muur treffen we in de vochtige omgeving nabij de kleine poel onder meer pitrus, waterpest, lisbloemen en smalbladige lisdodde aan. In de zones waar bomen en heesters groeien vinden we onder meer kornoelje, egelantier, meidoorn, vlierbes, wilg, grootbladige linde, hazelnoot en eik. Samen met het Fond'Roypark en de Kauwberg maakt het Avijlplateau deel uit van de groene gordel van de gemeente Ukkel. (B 16/05/2014)

Wandeling "Wisselwerking van natuur en milieu", zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 1u30-2u). Afspraak Oude Molenstraat tegenover huis nr. 85A. Enkel in het Frans. Maximaal 20 personen per wandeling. Met de medewerking van de vereniging Protection et avenir Avijl.

60

60.

Kaart G 14

SAUVAGÈREPARK

Eikenboslaan 83 – Ukkel

B 60 (Eikenbos)

Slechts weinig mensen weten dat het Sauvagèrepark vroeger een kasteel omzoomde dat in 1957 werd afgebroken en dat het park weinig meer was dan een paar bosjes en een toegangsweg tot het gebouw. Vergroot in 1910 en nogmaals in 1925 tot de huidige 4,5 hectare, bestaat het park vandaag uit een gemengd beukenbos dat voor een deel het heuvelachtige reliëf bedekt van een terrein dat nog steeds doorkruist wordt door holle wegen en verhoogde paden. Een hoog, kunstmatig talud van namaakrotsen vanwaar enkele watervalletjes neerstorten, dient als fundering van een tempel in Griekse stijl. De betonnen vijver heeft rotsachtige oevers die hem een natuurlijk uitzicht moeten verlenen en is een mooi voorbeeld van dit soort parkornamenten in het Brussels Gewest. Verspreid in het park vinden we reuzensequoia's, een atlasceder en een tulpenboom, die allemaal als opmerkelijke bomen zijn beschermd. (B 26/06/1997)

Wandelingen, zondag om 10u en 14u (duur: 1u). Afspraak aan de ingang van het park. Maximaal 20 personen per vertrek. Met de medewerking van SOS Kauwberg-Uccla Natura.

61

61.

Buiten Kaart

ENGELANDPLATEAU

Dolezlaan/Engelandstraat – Ukkel

B 43 (Directoire)

Dit semi-natuurlijke landschap op de grens van de gemeente Ukkel werd al vermeld in 1247. Toen was het nog een bosgebied in het verlengde van het Zoniënwoud. In het begin van de 16de eeuw exploiteerde de Sint-Elooi broederschap er zavel en klei. Er waren ook weilanden en boomgaarden met onder meer kersenbomen voor het brouwen van kriebbier. In de 19de eeuw werd het plateau verder ontbost en later gedeeltelijk verkaveld. Vandaag omvat het gebied weiden en beboste zones waar voor het merendeel zomereik, hazelaar, haagbeuk, elzen en gewone esdoorn groeien. De bomen en heesters trekken tal van vogels aan zoals de heggenmus, de goudvink, het goudhaantje, de vink, de buizerd, het winterkoninkje, de boomkruiper, de ijsvogel en de grote bonte specht. Er grazen opnieuw ezels op de site om de open ruimten te versterken door ze op deze natuurlijke wijze van struikgewas te ontdoen. Het Engelandplateau is onderdeel van het netwerk Natura 2000 in het Brussels Gewest en vormt een belangrijke ecologische schakel tussen het Verrewinkelbos en de natuureservaten van Kriekenput en Kinsendaal.

Bezoeken aan de werf van het moestuinpark Dolez en het Engelandplateau, zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 1u). Afspraak aan de Dolezlaan ter hoogte van de kapel. Met de medewerking van Leefmilieu Brussel.

62.

Buiten Kaart

BOGAERTS INTERNATIONAL SCHOOL – DOMEIN LATOUR DE FREINS*Engelandstraat 555 – Ukkel*

⌚ za en zo van 10u tot 18u

B 43 (Pasteur)

Het kasteel Latour de Freins, met zijn fraaie galerij aan de achtergevel, werd vanaf 1899 in neo-Vlaamse renaissancestijl gebouwd naar de plannen van architect Henri Maquet, ontwerper van onder andere de gevel van het koninklijk paleis in Brussel. Het kasteelpark van 8 ha werd ontworpen door Louis Fuchs, een landschapsarchitect van Duitse herkomst, die ook de aanleg van het Leopoldpark verzorgde. Hij maakte handig gebruik van het heuvelachtige reliëf en plantte paardenkastanjes, tamme kastanjes, essen, esdoorns, Amerikaanse rode eiken, wilgen, platanen en reuzensequoia's aan, waarvan er 28 op de lijst van opmerkelijke bomen

werden ingeschreven. Het domein, bedoeld als hersteloord voor patiënten uit de Brusselse ziekenhuizen, werd op 1 juni 1903 persoonlijk ingehuldigd door koning Leopold II. Na de sluiting van het hersteloord in 1989 werd het gebouw achtereenvolgens gebruikt door een ambassade, een vennootschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waarna de *Bogaerts International School* er onlangs zijn intrek nam. Deze school werd gesticht door Rodolphe 'Rudy' Bogaerts, emeritus hoogleraar van Z.K.H. Prins Laurent van België. Het verstrekt onderwijs in het Engels en bereidt zijn leerlingen voor op een internationaal baccalaureaat. Het domein vormt een belangrijke groene schakel tussen het Buysdellebos, het Verrewinkelbos en het Engelandplateau, en verderop de Kauwberg en het Sauvagèrepark. (BL 17/09/1998)

Rondeleidingen, zaterdag en zondag om 11u, 13u, 15u en 17u. Met de medewerking van Pro Velo.

63.

Kaart G 13-14

BEGRAAFPLAATS VAN DE DIEWEG*Dieweg 95 – Ukkel*

⌚ za en zo van 9u30 tot 16u30

T 92-97 (Dieweg)

B 60 (Eikenbos)

Als antwoord op de aanzienlijke bevolkingsaan groei en de cholera-epidemie van 1866 liet de gemeente Ukkel de begraafplaats van de Dieweg aanleggen op een van de flanken van de vallei van Sint-Job. De begraafplaats, aanvankelijk slechts 71 are groot, bleef in gebruik tot aan de sluiting in 1945. Vandaag vormt het een echt openluchtmuseum van grafkunst maar ook een park met een verbluffende flora en fauna. Een tijdlang kende het een gebrek aan onderhoud wat de groei bevorderde van zome-reiken, zwarte elzen, lijsterbessen, gewone esdoorns en ongesteelde eiken. Akkerklokjes, weidegeraniums en jakobskruid overwoekerden de ongemeaaide graspercelen. Vandaag telt de site, die zich over 3 ha uitstrekt, zo'n 202 soorten. De zure,

zanderige bodem is geschikt voor de zilverberk en het paars vingerhoedskruid, terwijl boshyacint, salomonszegel en maagdenpalm welig tieren in het onderhoud. Droge plekken werden gekoloniseerd door kraailoek, gele helmblom en zandmuur. Tot slot is er de aanwezigheid van echt duizendguldenkruid, heeblaadjes en een voor België uitzonderlijke soort zegge. Het plantenrijk treft men ook in gebeeldhouwde vorm aan op de graven van deze tuin van Eden, met name de papaver, waarvan de opium herinnert aan de slaap, de klimop, waarvan de groenblijvende bladeren de onsterfelijkheid symboliseren, en de roos, de versteende transfiguratie van de bloeddruppels van Christus, de hemelse dauw van de verlossing... (B 16/01/1997)

Rondeleidingen, zaterdag om 14u (duur: 2u). Afspraak aan de ingang van het kerkhof. Met de medewerking van Natuurpunt Brussel.

Wandeling "Ukkel, groener dan je denkt" (zie kadertekst hiernaast).

63

WANDELING**Ukkel, groener dan je denkt**

Ukkel bleef tot 1900 erg landelijk en is ook nu nog een van de meest groene gemeenten van het Brussels gewest. Deze wandeling leidt u niet alleen langs de begraafplaats van de Dieweg, met zijn 200 verschillende bloemensoorten waaronder 60 exotische variëteiten en zijn insecten, vogels, knaagdieren, bijen, neten en kikkers, maar ook naar het Crabbegat, via het Wolvendaelpark. Dit park, dat letterlijk doormidden gesneden is door erosie, vormt vandaag een romantische plek met tal van kronkelende paadjes, een waterplas, een groentheater, bosjes, bebloemde grasperken en opmerkelijke bomen, waaronder beuken en zwarte Amerikaanse notelaars. Ukkel is inderdaad veel groener dan men denkt!

⌚ zaterdag om 11u, 13u30 en 15u30 en zondag om 11u, 13u30, 14u30 en 15u30 (duur: 2u)

⦿ vertrek: Oud kerkhof, Dieweg 95 in Ukkel (eind van de wandeling: Heldensquare) – kaart G 13-14

T 92-97 (Dieweg)

B 60 (Eikenbos)

📧 reserveren verplicht op het nummer 02/569.27.74 of via e-mail (culturama@telenet.be). Maximaal 20 personen per vertrek.

Met de medewerking van Culturama.

64.

Kaart G 13 **WOLVENDAELPARK**

Wolvendaellaan/ Paul Stroobantlaan/ Rodestraat/ Dieweg/ Crabbe-gatweg/ de Frélaan/ Heldensquare Ukkel

T 3-4-92-97 (Helden)

B 38-41-98 (Helden)

De plaatsnaam Wolvendael, die 'dal aan de bocht' betekent, werd al in 1209 vermeld in een cartularium van de abdij van Affligem. Het huidige park, een overblijfsel van het Zoniënwoud, ligt op een sterk glooiende flank van het dal van de Ukkelbeek en wordt begrensd door twee aloude wegen, de Dieweg en het Crabbe-gat. Het domein heeft verschillende eigenaars gekend: de families Fricx, Fraula, Vanderborght, Looz-Corswarem, Coghen, Balsler en baron Léon Janssen. Ieder van hen heeft bijgedragen tot de aanleg van het park, dat in 1763, toen het kasteel werd gebouwd, nog een Franse tuin omvatte. Dit park zou echter

weldra volgens de smaak van die tijd in romantische Engelse stijl worden heraangelegd. Vandaag biedt het een gevarieerd uitzicht door de combinatie van uitgestrekte met bloemen bezaaide grasperken, bosjes hoogstammige bomen en massieven die de golvingen van het terrein volgen. Het bezit ook een groentheater met bijbehorend huisje, de Bergerie genaamd, waar de toneel-spelers zich vroeger konden omkleden en een elegant rococopaviljoen dat in 1877 in Amsterdam werd gekocht en

hier steen voor steen heropgebouwd. Deze 18de-eeuwse folie met klokvormig dak heeft een rijk versierde gevel met uitgesneden voluten. Dankzij een recente renovatie waarbij de paden en wegen werden heraangelegd ligt het park er opnieuw keurig bij tot genoegen van joggers, wandelaars en kinderen. (B 08/11/1972)

Wandeling "De natuur eist haar rechten op in Ukkel" (zie kader-tekst hieronder).

 WANDELING
De natuur eist haar rechten op in Ukkel

Zelfs als groot bouwer, is de mens niet altijd opgewassen tegen de kracht van de Natuur. Ukkel is daar een bijzonder sprekend voorbeeld van. En het indrukwekkende Wolvendaelpark kan zeker niet het tegendeel bewijzen. Met zijn oppervlakte van 14 ha lijkt het de grenzen van het omringende stedelijke landschap terug te dringen. Nabij de Sint-Jobberg buigen de inwoners ook voor Moeder Natuur en hebben zij samen een milieuvriendelijke, duurzame wijk gecreëerd. Maar in het kerkhof van de Dieweg laat de natuur haar mooiste krachttoer zien. Het marmer, de hardsteen, de paden, enz., alle zijn ze door planten overwoekerd. Dit creëert een sfeer die menig dichter uit de 19^e eeuw in vervoering gebracht zou hebben! En dit zijn niet de enige verrassingen die deze wonderlijke wandeling voor u in petto heeft...

🕒 zaterdag om 9u30, 11u30 en 14u (duur: 1u30)

👉 vertrek: voor de ingang van het Wolvendaelpark, Heldensquare in Ukkel – kaart G 13

T 3-4-92-97 (Helden)

B 38-41-98 (Helden)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

65. Kaart F 13 **DOMEIN ALLARD**

Victor Allardstraat 88 – Ukkel

 za en zo van 10u tot 18u 1 4-51-97 (Globe) B 48 (Elzeboom)

Deze mooie eclectische woning in baksteen en natuursteen neigt duidelijk naar de neorenaissancestijl. Ze domineert het domein Allard en zou in 1898 gebouwd zijn door Charles-Eugène Loicq, een architect aan wie ook het gemeentehuis van Ukkel wordt toegeschreven. Een monumentale schoorsteen domineert de inkomhal die toegang geeft tot een ruime zaal gevormd door drie opeenvolgende vertrekken. In de eerste ruimte, in klassieke Franse stijl (eind 18de eeuw), treft men een bekoorlijke decoratie aan van bloemenslingers in de lambriseringen maar ook boven de

ramen. Rond de tweede kamer met neorenaissanceschouw loopt een fries op halve hoogte die is uitgevoerd in leer met klimopbladeren. Achter de woning helt een ruim gazon afgeboord door groenmassieven zacht af naar een landelijke tuin waarvan het niet gemaaide gedeelte aansluit op een bosachtig terrein. Een grappige reuzenpaddenstoel in cement dient als schuilplaats bij regenweer zoals ook het typische tuinhuisje in cementen imitatiehout dat net echt lijkt. Achteraan ligt een dromerige vijver waarvan de oevers begroeid zijn met waterplanten. Het domein dat enkele opmerkelijke bomen bevat, waaronder een plataan met esdoornbladeren en twee mooie kastanjes, wordt omzoomd door de Delleweg, een van de laatste overblijfselen van het oude buurtwegennet in Ukkel, samen met het Crabbeget en de Waterkasteelstraat.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 11u, 13u en 15u. Met de medewerking van de eigenaars, Arkadia en Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

66. Buiten Kaart **BEGRAAFPLAATS VAN SINT-GILLIS**

Stiltelaan 72 – Ukkel

 za en zo van 9u tot 16u30 1 51 (Crematorium)

Men betreedt de begraafplaats van Sint-Gillis, gelegen aan de rand van de gemeente Ukkel, via een monumentale ingang in neo-Etruskische stijl, bekroond met een wit marmeren beeld, "De Stilte van het Graf", van de hand van Julien Dillens. Eenmaal voorbij de inkomaviljoenen ontdekt de bezoeker een groot aantal graven van politieke, artistieke en culturele persoonlijkheden uit de gemeente, met op de achtergrond een landschap met een eerder onverwacht landelijk uitzicht. Hier lijkt de natuur een schrijn voor eeuwige rust te vormen, een sfeer die de gemeentediensten willen bestendigen door de grasperken, met hun rijke diversiteit aan grassen, wilde orchidee en tijm, vetkruid, paardenstaart, klaprozen en duizendblad, zorgvuldig te vrijwa-

ren. De wisselwerking met de natuur komt ook tot uiting in de rotsgraven, die ruwe steen imiteren, en dikwijls verfraaid zijn met gebeeldhouwde dode boomstammen. Mis tijdens uw bezoek aan het kerkhof de twee rode beuken met hun indrukwekkende gebladerte niet die opgenomen zijn in de inventaris van opmerkelijke bomen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. (B 11/07/1991)

Rondleidingen zaterdag om 10u en 15u. Enkel in het Frans.

De brochure De stilte en de graven. De begraafplaats van Sint-Gillis, met een vouwplan van de begraafplaats, schetst de geschiedenis van de begraafplaats en vestigt de aandacht op een vijftigtal opmerkelijke graven. Ze is gratis verkrijgbaar aan de ingang.

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Gillis.

67

68

69

67.

Buiten Kaart

CALEVOETMOLEN (OF NIEUWEN BAUWMOLEN OF CROKAERTMOLEN)

Linkebeekstraat 11 – Ukkel

🕒 za en zo van 14u tot 18u

📍 51 (Van Haelen)

Hoewel de watermolen reeds in 1476 beschreven werd, zouden de huidige gebouwen dateren van het begin van het 18de eeuw (vandaar de naam Nieuwen Bauwmolen). De familie Crokaert kocht ze in 1841 aan en gaf ze hun oorspronkelijke bestemming terug, nl. het malen van graan. Het was de laatste molen die in gebruik bleef in Ukkel en omgeving (tot na de Tweede Wereldoorlog). De machines werken nog steeds en kunnen nog meel produceren, wat uitzonderlijk is voor ons gewest. De molen werd op 8 augustus 1988 als monument beschermd (de machines, de gevels en het toevoerkanal). De site van de molen, langs de Linkebeek en het kanaal dat er parallel aan loopt, is eveneens goed bewaard gebleven. Dankzij de laatste molenaar en de huidige eigenaar is het mogelijk om hier net zoals vroeger het kostbare meel te malen. (B 08/08/1988)

Presentatie van de molen.

Graanmalen tussen 14u30 en 16u30 (met de medewerking van de vzw Luizenmolen-Anderlecht).

Met de medewerking van de Cercle d'Histoire, d'Archéologie et de Folklore d'Uccle et environs.

68.

Kaart F14

KEYENBEMPT

*Alsembergsesteenweg/
steenweg op Drogenbos/François
Vervloetstraat/Keyenbemptstraat
Ukkel*

📍 82 (Keyenbempt)

De landelijke Keyenbemptsite, gelegen op de grens van Ukkel, vormt het laatste restant van de moerassen die destijds langs de Geleytsbeek lagen, een bijrivier van de Zenne. De Belgische regering onteigende het gebied in 1968 voor de aanleg van de zuidelijke ring maar die plannen gingen uiteindelijk niet door en het terrein bleef grotendeels braak liggen. Sommige buurtbewoners bewerkten er een lapje grond als moestuin, een traditie die standhield tot het Brussels Gewest in 2006 besloot de site te renoveren. Een jaar later werd het park met zijn beboste heuvel op de rechteroever van de beek, zijn moerassen, moestuinen en hooiweides opnieuw geopend voor het publiek. Beuk, haagbeuk, eik, olm en es vormen de voornaamste boomsoorten, terwijl liguster, hulst, hazelaar, vlier en kornoelje de meest voorkomende heesters zijn. Een schuilplaats voor vleermuizen, verscholen in het groen, en een bijenkorf bevorderen de biodiversiteit. Op enkele verschillen na, komt het huidige uitzicht van de Keyenbempt wellicht overeen met hoe de site eruit zag toen ze voor het eerst vermeld werd in een document uit 1435. Er zijn ook resten van een neolithische nederzetting gevonden.

Informatiestand en wandelingen met een sitebeheerder en een bewaker, zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 1u). Afspraak aan het huisje van de bewakers, Keyenbemptstraat. Met de medewerking van Leefmilieu Brussel.

69.

Kaart E 14

NEKKERSGATMOLEN

Keyenbemptstraat 66 – Ukkel

🕒 za van 10u tot 12u en zo van 10u tot 12u en van 13u30 tot 17u30

📍 4-97, 51 (Horzel),
82 (Keyenbempt)

📍 98 (Égide Van Ophem)

De site van het Nekkersgat wordt vermeld sinds 1299 en maakte in die tijd deel uit van het feodale landbouwdommein van de abdij van Affligem. De huidige molengebouwen klimmen op tot de 17de eeuw, meer bepaald tot 1666-1667 toen in opdracht van de familie Gaucheret grote werken uitgevoerd werden. Het molenaarshuis, de bijgebouwen en het machinegebouw omsluiten een centraal binnenplein, een schikking die kenmerkend is voor de Brabantse hoeses. De molen werd eerst gebruikt om olie te produceren maar vanaf 1745 schakelde men over op het malen van graan. Deze activiteit hield stand tot 1918. Daarna werd het gebouw toegewezen aan het Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden, dat na de Eerste Wereldoorlog werd opgericht. Een smeedijzeren arcade naast de rechtervleugel van het gebouw herinnert trouwens nog aan de aanwezigheid van deze instelling. De Nekkersgatmolen, die samen met de Calevoetmolen de laatste zijn op het grondgebied van Ukkel, was zeer geliefd bij schilders en tekenaars vanwege zijn schilderachtige omgeving. Hij wordt tot op vandaag omringd door moestuinen, restanten van een ruiaal verleden te midden van een stedelijk milieu. Rond de molen, waar nog altijd het atelier van de kunstsmid Jean Seydel is gevestigd, werden bijenkorven geplaatst. (B 19/04/1977)

Smeedemonstraties.

Uitleg over de bijenkorven.

Muzikale/polyritmische animatie.

Publicaties van de Directie Monumenten en Landschappen

Met haar talrijke publicaties draagt de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij tot een betere kennis van het gewestelijk erfgoed.

Tot deze publicaties behoren de reeks "Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis", die al meer dan 50 titels telt, de *Atlas van de archeologische ondergrond van het Gewest Brussel*, de werken uit de reeks "Geschiedenis en Restauratie", enz.

Het tijdschrift *Erfgoed Brussel* is sinds meerdere jaren een mooie aanwinst in de reeds lange lijst van publicaties over het Brussels Gewest. Via dit tijdschrift wil het Gewest de vele facetten laten zien van het gewestelijk erfgoed en de integratie ervan in de ruimtelijke ordening.

Deze publicaties zijn verkrijgbaar in de voornaamste boekhandels (opgelet: meerdere titels zijn momenteel niet meer voorradig).

De Directie Monumenten en Landschappen geeft ook diverse gratis publicaties uit. De lijst hiervan vindt u op de website www.erfgoed.brussels.

PA

29ste

EUROPESE OPEN
MONUMENTENDAGEN
IN WALLONIË

WATERWEGEN,
PADEN EN
SPOORLIJNEN

TRI

MOI

ERFGOED EN
RAVeL

9 & 10
SEPTEMBER
2017

NE

GRATISTELEFOONNUMMER : 1718
WWW.JOURNEESDUPATRIMOINE.BE

European Heritage Days
Journées européennes
du patrimoine

REPERTORIUM VAN DE OPENGESTELDE PLAATSEN

ANDERLECHT

- 83 **Bospark** D-E8
Demostenesstraat
- 77 **Luizenmolen** A9
Viinderstraat 192
- 78 **Miniatuurgolf van Anderlecht** . C 10
hoek van de Claude Debussystraat
en de Marius Renardlaan
- 81 **Oud begijnhof van Anderlecht** . D9
Kapelaanstraat 8
- 82 **Tuin van het Erasmushuis** D9
Kappelstraat 31
- 79 **Tuinen en serres van het Instituut
Redouté-Peiffer** C 10
Marius Renardlaan 1
- 76 **Vallei van de Vogelzangbeek** . B 12
Vogelzangstraat/Sint-Janskruidlaan
- 80 **Zintuigentuin van Neerpede** ... C9
Neerpedestraat 187

BRUSSEL

- 7 **Egmontpark** N4
Wolstraat/Grote Hertstraat/
Waterloolaan
- 12 **Galerijen van de Waux-Hall** O3
Wetstraat 5 (achter het *Théâtre royal
du Parc* en de *Cercle royal gaulois
artistique et littéraire*)
- 8 **Kleine Zavel** N4
Brussel
- 10 **Koninklijke Bibliotheek** N3
Kunstberg
- 9 **Kunstberg** N3
Keizerlaan
- 3 **Pacheco Instituut** M2
Grootgodshuisstraat 7
- 11 **Park van Brussel** O3
Wetstraat/Koningsstraat/
Paleizenplein/Hertogsstraat
- 4 **Riolencmuseum – voormalig
octrooipaviljoen** L3
Anderlechtse Poort
- 2 **Stadhuis van Brussel** M3
Grote Markt
- 6 **Tuin van de zetel van de Société
royale de Philanthropie
(Blindengesticht)** M5
Zuidlaan 142
- 13 **Tuin van het Rijksadministratief
Centrum** O2
Kruidentuinlaan/Pachecolaan
- 5 **Woning en tuin van architect
Pierre-Victor Jamaer** M4
Stalingradlaan 62
- 1 **Zennearm** M3
Sint-Gorikspein 23

BRUSSEL-LAKEN

- 104 **Kerkhof van Laken** G-H4
Onze-Lieve-Vrouw-van-
Lakenvoorplein
- 102 **Koninklijke waterkerswekerij** . I3
Vuurkruisenlaan
- 96 **Modelwijk** E2
Romeinse Steenweg/
Citroenbomenlaan/Dikke Beuklaan
- 103 **Museum voor Grafkunst –
voormalig atelier Ernest Salu** G-H4
Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
- 97 **Ossegempark** G2-3
Atomiumlaan/Madridlaan/
Oud Brussellaan/Dikkelindelaan/
Eeuwfeestlaan
- 100 **Park van Laken** G3
Dynastiealaan/Koninklijk Parklaan/
Abelenlaan
- 98 **Sobieskipark en koloniale tuin** . G3
Jean Sobieskilaan/Ebbebomenlaan/
Witte acaciaalaan
- 101 **Tuin van het Chinese Paviljoen** . H3
Jules Van Praetlaan 44
- 99 **Tuinen van de Bloemist** G3
Sobieskylaan/Witte Acaciaalaan

BRUSSEL-NOH

- 105 **Ferme Nos Pilifs** J1
Trassersweg 347

BRUSSEL-UITBREIDING

- 51 **Abdijkerk Onze-Lieve-Vrouw
van Ter Kameren** I11
zie Elsene
- 15 **Ambiorixsquare, Marie-Louiza-
square en Margaretsquare** . I-J8
- 20 **Huis van de Europese
Geschiedenis – voormalig
Eastmaninstituut** I9
Leopoldpark – Belliardstraat 135
- 17 **Jubelpark** J8-J9
Oudergemlaan/Kortenberglaan/
Galliërslaan/Blijde Inkomstlaan/
Nerviërslaan/Renaissancelaan/
Ijzerlaan
- 19 **Leopoldpark** I9
Belliardstraat/ Etterbeeksesteenweg
- 14 **Maison de la Francité** I8
Jozef II-straat 18
- 18 **Paviljoen Horta-Lambeaux/
Paviljoen van de
Menselijke Driften** J8
Jubelpark
- 56 **Royal Étrier belge** I13
Groene Jagersveld 19
- 21 **Solvaybibliotheek** I9
Leopoldpark – Belliardstraat 137
- 16 **SYNERGRID – voormalig
Hotel Van Eetvelde** I8
Palmerstonlaan 4

- 55 **Ter Kamerenbos** I12
Gespanhoek

- 50 **Tuinen van de Ter Kamerenabdij** . I11
zie Elsene

- 52 **Woning Ernest Blerot** I11
Belle-Vuestraat 46

ELSENE

- 51 **Abdijkerk Onze-Lieve-Vrouw
van Ter Kameren** I11
Ter Kamerenabdij 11
- 46 **Begraafplaats van Elsene** J11
Boondaalse Steenweg 478
- 53 **Faiderpark** H10
Faiderstraat 86
- 48 **Kindermuseum – voormalig
Herenhuis Canonne** I11
Burgemeesterstraat 15
- 54 **Tenboschpark** H11
Vleurgatse Steenweg/Lariksenstraat/
Hector Denisstraat
- 45 **Théâtre royal du Peruchet** J13
Woudlaan 50
- 50 **Tuinen van de Ter Kamerenabdij** I11
Émile De Motlaan/Kloosterstraat/
Émile Duraylaan
- 49 **Vijvers van Elsene** I10
- 47 **Woning** I9
Troonstraat 216

ETTERBEEK

- 22 **Jean Félix Haptuin** J9
Waverse Steenweg 510

EVERE

- 106 **Begraafplaats van Brussel** ... L5-6
Kerkhof van Brussellaan
- 107 **Brussels Museum van de Molen
en de Voeding** J5
Windmolenstraat 21

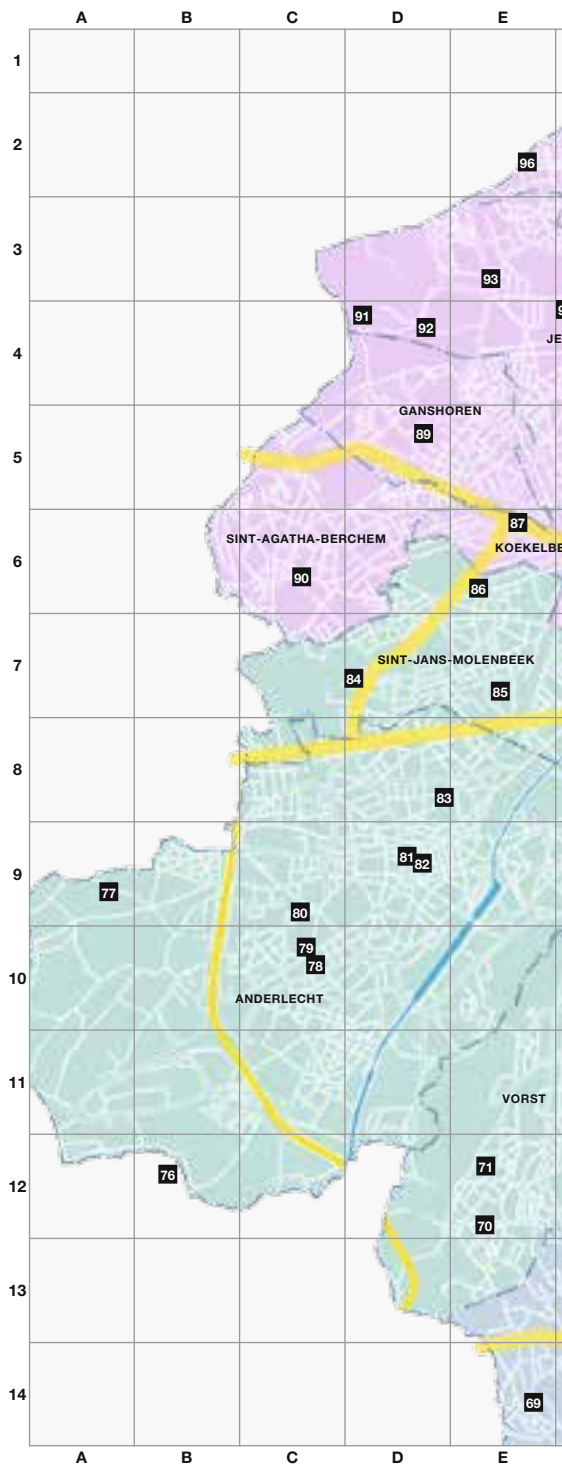
GANSHOREN

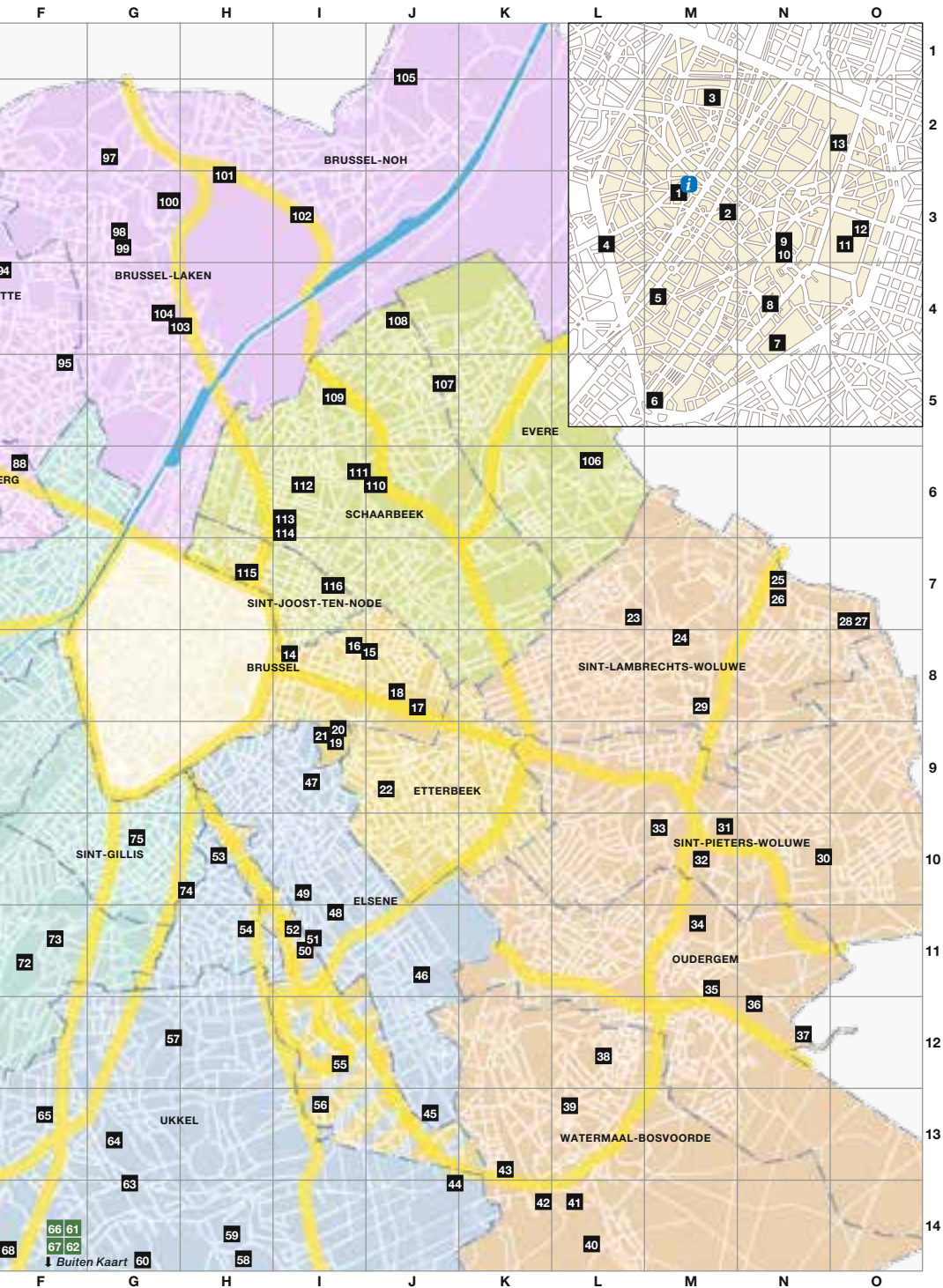
- 89 **La Charnière** D5
Victor Lowetstraat 9

JETTE

- 95 **Domein van de Onze-Lieve-
Vrouw-van-Lourdesgrot** F5
Leopold I-straat 296
- 92 **Kinderboerderij van Jette** D4
Kleine Sint-Annastraat 172
- 94 **Koning Boudewijnpark** E-F3-4
Bonaventurestraat
- 91 **Laarbeekbos** D4
Laarbeeklaan
- 93 **Voormalige abtswoning
van de abdij van Dielegem** E3
Jean Tiebackxstraat 14

	BRUSSEL
	BRUSSEL-UITBREIDING ETTERBEEK <i>pagina's 4 tot 27</i>
	SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE SINT-PIETERS-WOLUWE OUDERGEM WATERMAAL-BOSVOORDE <i>pagina's 28 tot 42</i>
	ELSENE BRUSSEL-UITBREIDING UKKEL <i>pagina's 44 tot 60</i>
	VORST SINT-GILLIS ANDERLECHT SINT-JANS-MOLENBEEK <i>pagina's 76 tot 89</i>
	KOEKELBERG SINT-AGATHA-BERCHEM GANSHOREN JETTE BRUSSEL-LAKEN BRUSSEL-NEDER-OVER-HEEMBEEK <i>pagina's 90 tot 105</i>
	EVERE SCHAARBEEK SINT-JOOST-TEN-NODE <i>pagina's 106 tot 119</i>

REPERTORIUM VAN DE OPENGESTELDE PLAATSEN

KOEKELBERG

- 88 **Belgian Chocolate Village Museum – voormalige koekjes- en chocoladefabriek Victoria** . . . F6
De Neckstraat 20
- 87 **Nationale basiliek van het Heilig Hart en Elisabethpark** E-F6
Basiliekvoorplein 1 – Jetse laan/
Landsroemlaan/Pantheonlaan/
Vrijheidslaan

OUDEGERM

- 35 **Botanische tuin Jean Massart (ULB)** M11
Waverse Steenweg 1850
- 34 **Domein van Hertoginnedal** M10-11
Hertoginnedal 1
- 36 **Site van het Rood Klooster** . N11-12
Rood-Kloosterstraat 4
- 37 **Zoniënwoud** N-O11-12-13-14

SCHAARBEEK

- 112 **Autriquehuis** I6
Haachtse Steenweg 266
- 114 **Huis der Kunsten** I6
Haachtse Steenweg 147
- 110 **Josaphatpark** J6
Ambassadeur Van Vollenhovevlaan/
Algemeen Stemrechtlaan/Ernest
Renanlaan/Lambermontlaan/
Chazallaan/Azalealaan
- 113 **Maatschappelijke zetel van Greenpeace België – voormalig atelier van schilder Markelbach** . I6
Haachtse Steenweg 159
- 111 **Minigolf van het Josaphatpark** . . I6
Ambassadeur Van Vollenhovevlaan 1
- 109 **Tuin** I5
Eugène Demolderlaan 41
- 108 **Walckierspark** J4

SINT-AGATHA-BERCHEM

- 90 **Voormalige Sint-Agathakerk** . . . C6
Kerkplein 15

SINT-GILLIS

- 66 **Begraafplaats van Sint-Gillis** . . HC
zie Ukkel
- 74 **Hortamuseum** H10
Amerikastraat 27
- 75 **Pelgrimshuis en Pierre Pauluspark** G10
Parmastraat 69

SINT-JANS-MOLENBEEK

- 86 **Karreveldpark** E6
Jean de la Hoesealaan 3
- 85 **Marie-Josépark** E7
Edmond Machtenslaan/
De Rooverelaan/Joseph Baecklaan

- 84 **Scheutbos** C-D7
Louis Mettwielaan/Idyllestraat/
Gavottestraat/Aubadestraat/
Gekweelstraat/Charles de
Gronckelstraat/Scheutbosstraat

SINT-JOOST-TEN-NOODE

- 116 **Armand Steurssquare** I7
- 115 **Le Botanique en Kruidtuin** . . . H7
Koningsstraat 236

SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE

- 28 **Beeldentuin (UCL)** O7
E. Mounierlaan (tegenover het
sportcentrum)
- 24 **Hof ter Cauwerschueren** M8
Roodebeeksteenweg 155
- 25 **Hof ter Musschen** N7
E. Mounierlaan 2
- 23 **Roodebeekpark** L7
Roodebeeksteenweg 314
- 27 **Tuin van geneeskrachtige planten (UCL)** O7
E. Mounierlaan (tegenover het
sportcentrum)
- 29 **Tuin van het voormalige domein Voot – Villa du Pont** M8
Sint-Lambertusplein
- 26 **Windmolen** N7
E. Mounierlaan 8

SINT-PIETERS-WOLUWE

- 32 **Mellaertsvijvers** M10
Tervurenlaan/Vorstlaan
- 31 **Parmentierpark** M10
Parmentierlaan 19
- 30 **Park van het Manoir d'Anjou (Fraternités du Bon Pasteur)** N-O10
Bosstraat 365
- 33 **Woluwepark** L-M9-10
Tervurenlaan/Bemelstraat/Mostinc-
klaan/Vorstlaan/Xavier Henardlaan/
Franciskanenlaan

UKKEL

- 59 **Avijlplateau** H14
Sint-Jobsteenweg/De Wansijn-
straat/Oude Molenstraat/Berg van
Sint-Job/Jean Benaetsstraat
- 63 **Begraafplaats van de Dieweg** . . . G13-14
Dieweg 95
- 66 **Begraafplaats van Sint-Gillis** . . BK
Stiltelaan 72
- 62 **Bogaerts International School – Domein Latour de Freins** BK
Engelandstraat 555
- 67 **Calevoetmolen (of Nieuwen Bauwmolen of Crokaertmolen)** BK
Linkebeekstraat 11
- 65 **Domein Allard** F13
Victor Allardstraat 88

- 61 **Engelandplateau** BK
Dolezlaan/Engelandstraat

- 58 **Hoeve van Ukkel** H14
Oude Molenstraat 93
- 68 **Keyenbempt** F14
Alsebergsesteenweg/steenweg op
Drogenbos/François Verlovetstraat/
Keyenbemptstraat
- 69 **Nekkersgatmolen** E14
Keyenbemptstraat 66
- 60 **Sauvagèrepark** G14
Eikenboslaan 83
- 57 **Tuinen van het museum van Buuren** G12
L. Erreralaan 41
- 44 **Voormalige paardenrenbaan van Ukkel-Bosvoorde** . . . J-K13-14
Terhulpssteenweg 51
- 64 **Wolvendaelpark** G13
Wolvendaellaan/ Paul Stroobantlaan/
Rodestraat/ Dieweg/ Crabbegatweg/
de Frélaan/ Heldensquare

VORST

- 72 **Dudenpark** F11
Brusselse Steenweg/
Gabriel Faurélaan/ Massenettaan/
Jupiterlaan/ Victor Rousseaullaan/
Mysteriestraat
- 73 **Jupiterpark** F11
Jupiterlaan
- 71 **Site van de voormalige abdij van Vorst** E12
Sint-Denijsplein
- 70 **Tuinwijk Forest vert** E12
de Fléronlaan

WATERMAAL-BOSVOORDE

- 40 **International School of Brussels – voormalig kasteel Bischoffsheim** L14
Kattenberg 19
- 43 **Kantoorgebouw – vroegere hoofdzetel van Glaverbel** K13
Terhulpe Steenweg 166
- 39 **Studio Logis** L13
Drie Lindenstraat 139
- 42 **Tournay-Solvaypark** K-L14
Terhulpe Steenweg/Vorsterielaan
- 38 **Tuinwijk Le Logis-Floréal** L12
- 41 **Vuursteendomein** L14
Vuursteenweg 10

Open Monumentendag Vlaanderen

Zondag 10 september 2017

Programma en info

www.openmonumentendag.be

Volg ons

Tentoonstelling

Paul en zijn broers

GOB, 2016

Ch. Mouzelard, 2014

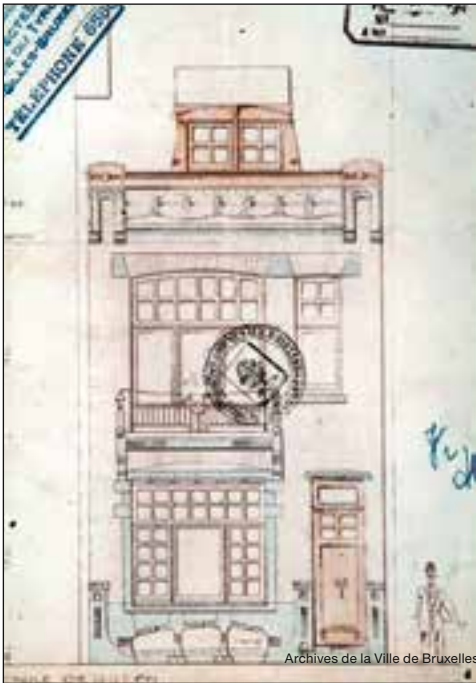
Architect Paul Hamesse werkte meer dan 40 jaar samen met zijn broers, Georges en Léon, in hun bureau in Sint-Gillis. Deze leerling van Hankar en Chambon, gepassioneerd kunstliefhebber en intimus van het Brusselse artistieke milieu, had een uitgesproken smaak voor decoratie en ontwikkelde een zeer persoonlijke vormgeving die hij tot in de kleinste details toepaste, van de gevel tot de deurklink.

Het bureau *Hamesse frères* was een gonzende en onvermoeibare bijenkorf die zonder ophouden projecten ontwierp, plannen tekende en bouwverven leidde. Chique handelszaken en eenvoudige vitrines, luxe villa's, burgerhuizen en moderne

gebouwen, kunstenaarsateliers en bioscooptempels vulden vanaf 1898 het orderboekje dat nooit leeg raakte.

Brussel was het voornaamste toneel van hun koortsachtige creativiteit die mee evolueerde met de stijlen, de technieken en de bouwmaterialen van hun tijd.

De tentoonstelling *Paul en zijn broers*, bestemd voor het hele gezin, toont het beeld van een bruisende stad waar ongeveer 200 realisaties verspreid over het Brussels Gewest getuigen van het vakmanschap van Paul en zijn broers, virtuozen van de decoratie.

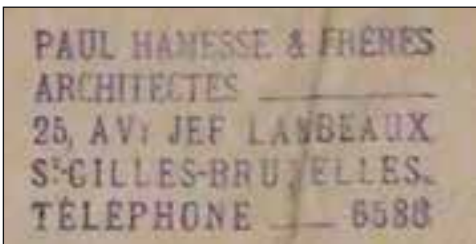
Archives de la Ville de Bruxelles

Gemeentelijke archieven Elsene/Stedenbouw

Familiale archieven Hamesse

Familiale archieven Hamesse

Ch. Mouzelard, 2014

Tentoonstelling gratis toegankelijk van 8 september tot 22 november 2017, dagelijks van 10u tot 18u in de mezzanine van de Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein in Brussel.

Organisatie: *Association pour l'Étude du Bâti (APEB)*, met de steun van de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Familiale archieven Hamesse

08/09

> 22/11/17

Halles Saint-Géry

place Saint-Géry / 1000 Bruxelles

accès gratuit

tous les jours de 10h à 18h

Sint-Gorikshallen

Sint-Goriksplein / 1000 Brussel

gratis toegankelijk

alle dagen van 10u tot 18u

PAUL HAMESSE
ARCHITECTE

PAUL & SES FRÈRES ZIJN BROERS

DE EUROPESE OPEN MONUMENTENDAGEN

In België worden de Open Monumentendagen sinds 1989 georganiseerd.

Deze dagen, waar jaarlijks duizenden bezoekers op afkomen, worden vandaag georganiseerd in de 49 landen die het Europees Cultureel Verdrag ondertekend hebben, onder de naam van Europese Open Monumentendagen.

In heel Europa worden dus tijdens de weekends van september talrijke sites en monumenten voor het publiek opengesteld, waarvan vele doorgaans niet

toegankelijk zijn. Op die manier krijgen de Europese burgers de gelegenheid hun gemeenschappelijke culturele erfgoed te ontdekken en beter te leren kennen. Tevens worden ze aangemoedigd actief deel te nemen aan de bescherming en de valorisatie van dit erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties.

Meer informatie over de Europese Open Monumentendagen in de andere landen van Europa is te vinden op de website www.europeanheritagedays.com

Het Internationaal Fotografisch

Sinds 1998 neemt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deel aan het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten. Dit project, opgezet door de regio Catalonië in 1992 naar aanleiding van de Europese Monumentendagen, wil jongeren via het medium fotografie warm maken voor een persoonlijke en creatieve ontdekking van het architecturale erfgoed. Momenteel doen verschillende Europese landen eraan mee.

Experiment met Monumenten

Allan VAN DE GUCHT

Zane INDANE

Tom VANDEN BERGHE

Margot KENGEN

Victoria ENGLEBERT

De wedstrijd richt zich tot alle middelbare scholen van Brussel en staat open voor alle leerjaren en afdelingen. Het principe van het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten is eenvoudig: enkele weken lang fotograferen de leerlingen een of meerdere monumenten die een erfgoedwaarde hebben. De beste foto's worden geselecteerd door een jury en tentoongesteld tijdens de Open Monumentendagen in alle landen die aan het project deelnemen.

Ontdek, vanaf begin september, onder de luifels van de Sint-Gorikshallen, de 25 foto's die dit jaar geselecteerd werden door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Tentoonstellingen gratis toegankelijk van 1 september tot 29 november 2017, in de Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein te Brussel.

Organisatie: Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Autoloze zondag

Voor deze 17de editie kiest het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op zijn 160 km² opnieuw voor zachte mobiliteit. Op 17 september kan u zelf proeven van een andere mobiliteit en ook Mobilmix worden! Met het gratis vervoer door de MIVB en de S-treinen – het treinaanbod in en rond Brussel – is dit het gedroomde moment om de aansluiting tussen de verschillende vervoermodi te testen: bus, metro, trein, te voet, rolschaatsen, fiets,... De autoloze zondag is bedoeld om een mentaliteitsverandering en een debat over de mobiliteit in de stad op gang te brengen.

Behalve de Open Monumentendagen vinden overal in de stad nog tal van andere activiteiten en manifestaties plaats. Alle vervoermiddelen zullen hierbij aan bod komen. Op initiatief van het Gewest kan u in verschillende Brusselse gemeenten dankzij 'Mijn dorp in de stad' genieten van gezellige zones en activiteiten rond duurzame mobiliteit en ontwikkeling.

Het wordt opnieuw een geanimeerde dag en vooral de gelegenheid om Brussel met het gezin of vrienden te bezoeken en te ontdekken, zonder auto's, lawaai of luchtvervuiling!

Praktisch

De Autoloze Zondag geldt voor iedereen, behalve voor het openbaar vervoer, taxi's, autocars, hulpdiensten en voertuigen van openbaar nut. De maximumsnelheid is om veiligheidsredenen echter beperkt tot 30 km/h.

Het Gewest is gesloten voor alle autoverkeer van 9u30 tot 19u. In sommige wijken kunnen de straten langer afgesloten blijven wegens de activiteiten of feestelijkheden die er plaatsvinden. De tunnels zullen geleidelijk terug opengesteld worden.

Brussel Mobiliteit

Opgelet, het verkeersreglement blijft van toepassing. Vergeet niet dat sommige voertuigen die dag toelating hebben om te rijden. Wij roepen iedereen op zich te verplaatsen met respect voor elke weggebruiker. Om veiligheidsredenen mogen voetgangers, rolschaatsers en fietsers in geen geval de tunnels nemen!

Om bepaalde redenen (speciale leveringen, verplaatsingen om medische redenen) kan een rijvergunning, geldig voor het gehele gewest, worden toegekend. Deze vergunning is slechts geldig voor één voertuig en voor het motief dat op het doorgangsbewijs staat vermeld.

Inwoners van het Brussels Gewest moeten de vergunning aanvragen bij het gemeentebestuur van hun woonplaats. Personen van buiten het Gewest moeten dit doen bij het gemeentebestuur van de plaats van hun bestemming.

Voor meer informatie

Raadpleeg de website www.mobilmix.brussels waarop het volledige programma vanaf begin september beschikbaar zal zijn.

70.

Kaart E 12

TUINWIJK FOREST VERT

de Fléronlaan – Vorst

① 82-97 (Max Waller)

② 50 (Max Waller)

In 1922 won architect Henri Van Montfort de wedstrijd die de woningmaatschappij *Le Foyer forestois* had uitgeschreven voor het ontwerp van een nieuwe tuinwijk. De plannen respecteerden nauwgezet het bestek van de opdrachtgever, namelijk twee derde woningen voor de arbeidersklasse en een derde woningen voor de burgerij, het behoud van het hellende terrein en voldoende afgeschermden ruimten waar kinderen veilig konden spelen. De huizen met variabele bouwhoogte, elk voorzien van een voor- en achtertuin, vormen een aantrekkelijk geheel, een groen labyrint van weggetjes en pleintjes. De inwoners van de wijk zetten zich vandaag in om het landelijke karakter van hun woonomgeving te

behouden. Ze namen diverse initiatieven met het oog op een duurzaam beheer van hun tuinwijk die in 2022 zijn honderdste verjaardag zal vieren. Naast een boomgaard vindt men er een collectieve moestuin, een aromatische spiraal en een ontdekkingsparcours bestaande uit tien panelen verspreid over de straten en groene ruimten van de wijk. Al deze initiatieven bevorderen de samenhang en maken het samenleven aangenamer.

Wandeling zondag om 14u en 16u (duur: 1u30). Afspraak voor de supermarkt op het Sunnyplein (hoek Kersbeeklaan, de Fléronlaan en Generaal Dumonceaulaan). Enkel in het Frans. Reserveren gewenst per e-mail (info@citeforestvert.be).

Ontdekkingsparcours het hele jaar toegankelijk (folders beschikbaar in de buurtwinkel).

Met de medewerking van het wijkcomité *Cité Forest vert*.

70

WANDELING
In het spoor van de Zandbeek

De geleide wandeling neemt u mee langs het traject van de Zandbeek, een overdekte beek in Vorst, en voert u doorheen een stedelijk landschap vol verrassingen. De beek die vroeger door een heuvelig en bebost terrein liep, werd eerst gewijzigd door de aanleg van de spoorlijn en nadien bedwongen door de stad en de industrie, maar ook door de tuinwijken, ontstaan uit de droom om stad en platteland met elkaar te laten versmelten. Het huidige stedelijke weefsel getuigt van al deze transformaties en bevat nog kleine hoekjes natuur, die onder meer dankzij burgerinitiatieven bewaard zijn gebleven. Vandaag zetten gemeente en inwoners zich samen in voor groene en blauwe projecten, de verbetering van de biodiversiteit en 'nieuwe stadsrivieren'.

Dit parcours, dat bovendien langs de oudste boom van Brussel loopt, zal van commentaar worden voorzien door enkele auteurs van de *Carnet du Zandbeek*, een collectief werk dat dit voorjaar gepubliceerd werd.

⌚ zaterdag om 14u (duur: 2u)

📍 vertrek: hoek van de Gatti de Gamondlaan, Globelaan en Biezenlaan in Vorst – kaart **F 12-13**

② 48 (Decroly)

📧 inlichtingen: coordegebe@gmail.com**Enkel in het Frans.****Met de medewerking van de Staten-Generaal van het Water in Brussel en de gemeente Vorst.**

71.

Kaart E 12

**SITE VAN DE VOORMALIGE
ABDIJ VAN VORST**

Sint-Denijsplein – Vorst

T 82 (Sint-Denijs)

B 50-54 (Sint-Denijs)

De eerste priorij van Vorst werd gesticht tussen 1105 en 1110 en de verheffing tot abdijsplein volgde in 1239. Het merendeel van de nog bestaande gebouwen dateert echter uit de tweede helft van de 18de eeuw. Ze werden opgetrokken onder leiding van architect Laurent-Benoît Dewez, na een brand die in 1764 een deel van het kloostercomplex verwoestte. Als voorvechter van het neoclassicisme ontwierp Dewez een toegangspoort en twee halfcirkelvormige vleugels met rondboogopeningen die aansluiten op de priorij. De Franse Revolutie betekende de doodsteek voor de abdijsplein en haar aanzienlijke domein, het Heegdebos dat zich uitstrekte van aan het huidige Dudenpark tot de grenzen van Bosvoorde. De benedictinessen behielden op hun beurt de 52 ha van het Vronerodebos tot in 1794, toen ze afstand moesten doen van hun Ukkelse bezittingen. De rest werd in 1797 openbaar verkocht ten voordele van de staat. De nieuwe gebouwen, die amper 30 jaar oud waren, behield men maar de gotische abdijkerk, de kloostergang en andere bijgebouwen werden gesloopt. Wat overbleef werd uiteindelijk in 1964 door de gemeente aangekocht. Dankzij onder andere de steun van het programma EFRO 2020 staat de abdijsite vandaag op de drempel van een grootschalig restauratie- en herinrichtingsproject dat de volledige herbesteding tot cultureel centrum beoogt. Onlangs werd een collectieve moestuin met 35 percelen in gebruik genomen. (B 08/09/1994)

Diverse activiteiten ter gelegenheid van de Middeleeuwse Feesten van Vorst.

72.

Kaart F 11

DUDENPARK

Brusselse Steenweg/ Gabriel Fauré-
laan/ Massenettaan/ Jupiterlaan/
Victor Rousseaulaan/ Mysteriesstraat
Vorst

B 48-54 (Duden)

Is het niet verrassend om in volle stad een park met het uitzicht van een bos aan te treffen dat nog intacte restanten bewaart van het zuivere beukenbos van het Zoniënwood! Hoogstammige beuken bedekken de scherp ingesneden valleien en delen de 23 hectare van het Dudenpark met dicht onderhout waarin esdoorns en essen groeien met aan hun voet veldbies en varens. Alleen het noordelijke gedeelte is als park aangelegd. Oorspronkelijk was dit domein eigendom van de abdijsplein. Later kwam het in handen van de familie Mosselman en in 1869 van de familie Duden. Het was echter koning Leopold II die er in 1895 naakte eigenaar van werd en het via de Koninklijke Schenking in 1900 afstond aan de Belgische Staat. In 1912, bij de dood van de weduwe Duden, de laatste vruchtgebruiker van het domein, kon het park eindelijk voor het publiek worden opengesteld. Vandaag waarden wandelaars en sportbeoefenaars de steile

en schilderachtige paden van deze uitzonderlijke groene ruimte waar enkele beschermde bomen staan zoals twee blauwe atlasceders, een doornloze bonenboom, een Chinese zeepboom en een Chinese kurkboom. (B 26/10/1973)

Doortocht van de wandeling “Duden en Jupiter, een groen erfgoed” (zie kadertekst hiernaast).

73.

Kaart F 11

JUPITERPARK*Jupiterlaan – Vorst*

- Ⓜ 51 (Jupiter)
- Ⓟ 54 (Jupiter)

De vegetatie van het Jupiterpark, dat een natuurlijke verbinding vormt tussen het Dudenpark en het park van Vorst, bedekt een steil oplopend talud waarop hoge loofbomen, met gras begroeide ruimten en bosjes sierheesters elkaar afwisselen tot op het niveau van Hoogte Honderd. Het heuvelachtige reliëf biedt mooie perspectiefzichten met, in het zuidelijke gedeelte, een gemengde begroeiing van onder meer essen,

wilde kersbomen, platanen en acacia's. Natuurlijkehebbers zullen zeker oog hebben voor enkele merkwaardige kastanjabomen, lindes, een kerspruim en een Boheemse olijfbom. Vrij recent zag ook een project het licht voor de aanleg van een boomgaard. Op een talud werd een uitkijkpunt aangelegd waar de bezoekers een oriëntatietafel terugvinden die toelaat een aantal bezienswaardigheden van de hoofdstad te herkennen. Van hieruit kan men ook genieten van een uniek panorama op het hele zuiden van Brussel. (BL 26/03/1998)

Wandeling “Duden en Jupiter, een groen erfgoed” (zie kader-tekst hiernaast).

73

WANDLING**Duden en Jupiter: een groen erfgoed**

Vorst is een arbeidersgemeente met een rijk industrieel verleden waar zich ook tal van parken en groene ruimten bevinden, zoals het Dudenpark, het park van Vorst, het Abdijpark, het Jacques Breelpark en het Abt Froidurepark. Deze wandeling belicht twee van deze parken: het Jupiterpark en het Dudenpark. Of vormen ze uiteindelijk een enkel park?

- Ⓜ *zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 1u30)*
- Ⓟ *vertrek: panorama van het Jupiterpark, op de hoek van Jupiterlaan en Alexandre Bertrandlaan in Vorst – kaart F 11*

- Ⓜ 51 (Jupiter)
- Ⓟ 54 (Jupiter)

reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

74.

Kaart H 10

HORTAMUSEUM*Amerikastraat 27 – Sint-Gillis*

- Ⓜ *za en zo van 9u40 tot 13u*
- enkel rondleidingen in groep*
- Ⓜ 81-92-97 (Janson)
- Ⓟ 54 (Drieuldigheid)

Nadat Victor Horta de woningen had ontworpen voor de familie Solvay en voor Edmond van Eetvelde, secretaris van Congo-Vrijstaat, vatte hij de idee op om een eigen woning te bouwen. In 1898 kocht hij twee aangrenzende percelen in de Amerikastraat voor de bouw van een woning en atelier. De architect paste de twee gebouwen zelf gedurig aan alvorens in 1919 te verhuizen naar de Louizalaan. De woning kende verschillende eigenaars vooraleer ze in 1961, op aandringen van Jean Delhaye, een leerling van Horta, werd aangekocht door de gemeente Sint-Gillis. Het atelier volgde in 1971. Opeenvolgende restauratiecampagnes hebben het geheel zijn oorspronkelijke uitzicht teruggegeven. Gelukkig waren de muurschilderingen, het siersmeedwerk en de muurbekleding van geglazuurde baksteen goed bewaard gebleven. Binnen speelt de trap een essentiële rol in het verbinden van de ruimten. De leuning met zijn sierlijke wendingen toont de voorliefde voor vloeiende lijnen van Victor Horta die zich voor het houtdraaiwerk en de glas-in-loodramen liet inspire-

74

ren door het plantenrijk. De natuur is overal aanwezig in zijn werk, waarvan ook de ontloken bloemknoppen in de fresco's op de bovenste overloop nog eens getuigen. (B 16/10/1963)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u20, 11u20 en 12u20. Reserveren verplicht op het nummer 02/543.04.90 of per e-mail (info@hortamuseum.be). Maximaal 15 personen per rondleiding. Met de medewerking van Brussel Babbelt en Korei.

Tijdens de bezoeken wordt een workshop papiervouwen met de plantengroei als thema georganiseerd in de tuin van het bijgebouw. Deze workshop is bestemd voor kinderen tussen 5 en 13 jaar die de groep vergezellen. Reserveren verplicht op het nummer 02/543.04.90 of per e-mail (info@hortamuseum.be). Maximaal 12 kinderen per groep.

75

Tentoonstelling met werken van kunstenaar Ludovic Menesson, winnaar van de wedstrijd Fonds Pierre Paul Hamesse 2016. Dat fonds, opgericht in 1981 als eerbetoen aan Paul Hamesse, oud-schepen van cultuur van Sint-Gillis, draagt bij tot de culturele uitstraling van de gemeente door jong talent uit de wereld van de plastische kunsten te steunen.

75. Kaart G 10

PELGRIMSHUIS EN PIERRE PAULUSPARK

Parmastraat 69 – Sint-Gillis

- 👉 za en zo van 14u tot 18u (woning)
- 🕒 3-4-51 (Sint-Gillisvoorplein)
- 📍 48 (Sint-Gillisvoorplein)

Deze patriciërs woning met stallen uit 1905, toegeschreven aan architect A. Pirenne, werd eerst bewoond door de familie Colson en vervolgens in 1927 verkocht aan de industrieel Eugène Pelgrims. In 1963 werd ze eigendom van de gemeente. Hoewel het interieur verbouwd is, zijn er nog enkele mooie glas-in-loodramen bewaard en een sierlijke blauwe koepel die op een betonnen structuur rust. Deze vroegere wintertuin waarin exotische planten stonden, biedt een weids uitzicht op het vroegere park van het domein dat later werd uitgebreid tot een oppervlakte van 1,2 hectare en binnen het huizenblok ligt. Het romantisch aandoende Engelse landschapspark

heeft een zeer onregelmatig reliëf met opmerkelijke hoogtevverschillen die het een bijzonder schilderachtig uitzicht geven. Dat karakter wordt nog versterkt door fonteinen, imitaties van antieke ruïnes, een brugje over een vijver met gecementeerde oevers, rocailles aan de voet van het huis waar de eigenaar geneeskrachtige planten kweekte, waterbekkens en bronnen die vroeger de naburige wijken van water voorzagen. Deze groene ruimte met zijn mooie vegetatie en meerdere opmerkelijke bomen, is genoemd naar Pierre Paulus, een van de stichters van de expressionistische kunstenaarsgroep Nervia. (B 21/06/2001 en 17/04/1997)

Rondleidingen door het huis en het park, zaterdag en zondag om 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Brussel Babbelt en Korei.

🗺️ Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 15u en 16u en zondag om 14u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

BUSTOCHT

De natuur heeft altijd het laatste woord

Sint-Gillis kan prat gaan op verborgen parken, vijvers, grotten, bruggen en watervallen met het karakter van 18de-eeuwse 'folies' die soms de vorm aannemen van bevreemdende panorama's en romantische schuiloord. Achter al deze realisaties waarmee men Moeder Natuur wil imiteren, verbergen zich technische ingrepen en vakmanschap. Maar de natuur keert soms plotseling terug om het stedelijke landschap te heroveren: kijk maar naar de watervalletjes aan de Ambiorixsquare of naar de nieuwe voetgangersbrug op de oude spoorlijn die vroeger van Brussel naar Tervuren liep. Deze tocht laat de kracht van de natuur zien in combinatie met het stedelijk landschap.

- 👉 zaterdag om 9u, 11u30 en 14u (duur: 2u)
- 👉 vertrek: aan de achteringang van het Pauluspark, Munthofstraat in Sint-Gillis – kaart **G 10**
- 🕒 3-4-51 (Sint-Gillisvoorplein)
- 📍 48 (Sint-Gillisvoorplein)
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

WANDELING

Ontdek de groene long van Sint-Gillis...

Wat hebben de *Société royale de Philanthropie*, de Hallepoort en het Pelgrimshuis met elkaar gemeen? De schoonheid van hun tuinen. Mooie groene ruimten om zonder uitstel te (her)ontdekken. Drie erg verschillende plaatsen die de liefhebbers van geschiedenis en groene ruimten zeker zullen bekoren!

- 👉 zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)
- 👉 vertrek: voor de Société royale de Philanthropie, Zuidlaan 142 te Brussel – kaart **Centrum M 5**
- 🕒 2-6 (Hallepoort)
- 🕒 3-4-51 (Hallepoort)
- 📍 27-48 (Hallepoort)
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 02/319.45.60 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

WANDELING

Sint-Gillis, van landelijk dorp naar art nouveau

Tijdens de wandeling gaat u op zoek naar het landelijke Sint-Gillis van voor de massale verstedelijking van het einde van de 19de eeuw. Op basis van de verhalen en de sporen van dit aloude dorp begint u aan een reis langs verdwenen boerderijen, bronnen en windmolens. Straten en huizen getuigen van de transformatie van het dorp tot een elegante voorstad met herenhuizen en de architecturale fantasieën die zo kenmerkend zijn voor Brussel. Het parcours zoemt vervolgens in op de art nouveau en de wijze waarop architecten als Horta, Blérot en Strauven aan het begin van de 20ste eeuw een weelderige, gestileerde natuur projecteerden op de gevels. U wandelt door een weinig bekend park en krijgt ondertussen een niet te missen overzicht van de biodiversiteit die Sint-Gillis rijk is... Een volkomen nieuw en ludiek bezoek, met als rode draad: hoe palmt de stad het platteland in?

- *zaterdag en zondag om 10u30, 14u en 16u (duur: 1u30)*
- *vertrek: voor de ingang van de Hallepoort, Zuidlaan 150 in Brussel – kaart **Centrum M 5***
- *2-6 (Hallepoort)*
- *3-4-51 (Hallepoort)*
- *27-48 (Hallepoort)*
- *reserveren verplicht op het nummer 0487/60.82.52 (maandag tot vrijdag van 14u tot 18u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

ONTDEKKINGSPARCOURS

Natuurlijk Sint-Gillis!

Natuur en biodiversiteit in Sint-Gillis? In zo'n verstedelijkt gebied? Wat is er nu natuurlijk aan een gemeente vol straten en gebouwen? Je zou verstedeld staan...

Ooit was Sint-Gillis heel landelijk met weilanden, windmolens, bronnen, beken en boerderijen. Op de heuvels werden allerlei kolen geteeld waarmee men heel Brussel kon bevoorraden. De gekende Brusselse spruitjes vonden hier hun oorsprong en sindsdien heten de inwoners van Sint-Gillis 'kuulkappers'. Er blijft maar weinig over van dat agrarisch verleden. Toch treft men vandaag in Sint-Gillis nog een grote natuurrijkdom aan, veel verborgen groen en een verassende biodiversiteit. Dit ontdekkingsparcours werd ontwikkeld door Brukselbinnenste buiten, op vraag van de dienst Duurzame Ontwikkeling van Sint-Gillis, en laat u kennismaken met het landelijke verleden en de recente en toekomstige natuurprojecten in Sint-Gillis.

- *zaterdag en zondag heel de dag. Gids van het parcours verkrijgbaar in het Pelgrimshuis (Parmastraat 69), in het Hortamuseum (Amerikastraat 27) en in het gemeentehuis van Sint-Gillis (Van Meenenplein 39), toegankelijk van 9u30 tot 17u ter gelegenheid van de Open Monumentendagen (meer info op de website van het gemeente).*

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Gillis.

76.

Kaart B 12

VALLEI VAN DE VOGELZANGBEEK*Vogelzangstraat/Sint-Janskruidlaan
Anderlecht***M** 5 (Eddy Merckx)

De *Vogelzang*, een site met een oppervlakte van bijna 25 ha, bevindt zich op de linkeroever van de Zennevallei en is een typisch voorbeeld van een Brabants landschap met vochtige valleibodems. De site behoort tot het *Pajottenland*, een landbouwsreek gekenmerkt door open landschappen, begraasde boomgaarden, hagen, braakland, bosjes, vochtige weiden en moerassige zones. Doorheen de vallei loopt de *Vogelzangbeek*. Zij stroomt door een grote vijver omzoomd met knotwilgen, elzen, riet, lisdodde, biezen en andere planten die aangepast zijn aan een vochtige omgeving. Uitgestrekte weiden, boomgaarden, akkers en grote hagen

vormen het landelijke kader van de site, een overblijfsel van het rurale landschap van weleer. Deze landschapsdiversiteit wordt vertaald door een grote variëteit van biotopen, die aan de basis lag van de bescherming

van de *Vogelzang* in 1998. Midden in de site staat het *Kattekasteel* met zijn torentje, een 'cottage' die momenteel wordt gerenoveerd. Niet ver daarvan leiden vier plechtige rijen kastanjes naar een begraafplaats van 18 ha, een groene oase die bekend staat voor zijn fauna, zijn flora en zijn fungi. Er werden nestkastjes geïnstalleerd om het voortbestaan te verzekeren van de dieren die hier vertoeven. (B 19/03/2009)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 14u (duur: 2-3u). Afspraak voor de ingang van het kerkhof van Anderlecht, Sint-Janskruidlaan (metro Eddy Merckx). Enkel in het Frans. Maximaal 25 personen per vertrek. Reserveren gewenst per e-mail (vogelzangreservation@gmail.com). Honden zijn, zelfs aangeliind, niet toegelaten. Voorzie goede wandelschoenen en laarzen bij regenweer. Met de medewerking van de vereniging CCN Vogelzang CBN.

WANDELING**Het Biestebroekdok, een blauwe en groene ecologische corridor die bruist van het leven**

Het Biestebroekdok is welbekend bij de talrijke gebruikers van zijn groene kaaien en uiteraard bij enkele binnenschippers die hun woonplaats hebben op zijn rustige wateren. Tijdens deze natuurwandelingen observeren we uiteenlopende soorten fauna en flora op het land en het water. Sommigen hebben er hun vaste stek, anderen zijn slechts passanten. Maar ze kunnen er allemaal hun behoeften vervullen: een schuilplaats voor de ene, voedsel voor de andere. U zal de onverwachte rijkdom van deze plek zelf kunnen waarnemen. En misschien zal het u verbazen in welke mate dit verbrede stuk van het kanaal geschikt is voor wilde dieren en planten, en dat in het hart van de hoofdstad!

⌚ zondag om 14u (duur: 1u30)**📍** vertrek: Biestebroekkaai 110 in Anderlecht (onderaan de brug aan het eind van de Frans Van Kalkenlaan) in Anderlecht – kaart **D 10****T** 81 (Dover)**B** 46 (Dover)**📅** reserveren verplicht op het nummer 02/526.83.51 (maandag tot vrijdag van 9u tot 15u) of per e-mail (monuments@anderlecht.brussels). Maximaal 25 personen per vertrek.**Met de medewerking van het gemeentebestuur van Anderlecht.**

77

77.

Kaart A 9

LUIZENMOLEN

Vlinderstraat 192 – Anderlecht

🕒 enkel zo van 10u tot 18u

📍 B 75 (Goede Lucht)

In vroegere eeuwen werden houten staakmolens vaak verplaatst van het ene dorp naar het andere. Dat was ook het geval met de molen in de Vlinderstraat die – niemand weet vanwaar hij afkomstig is – in 1864 op de grens van Anderlecht werd geïnstalleerd. In 1874 werd de molen opnieuw verplaatst naar een heuveltje naast de boerderij van zijn toenmalige eigenaar. Hij bleef in werking tot 1928 en werd in 1939 door de gemeente Anderlecht aangekocht. Ondanks de bescherming in 1942 raakte de structuur geleidelijk aan in verval: de molen verloor zijn wieken en stortte zelfs gedeeltelijk in. In 1954 werd de bescherming opgeheven en het jaar daarop werd de *Luizenmolen* afgebroken. De herinnering aan de molen bleef echter voortleven en enkele liefhebbers van lokale geschiedenis richtten een vzw op met het doel de molen te herbouwen. Na goedkeuring door de gemeente werden de plannen hiervoor opgesteld door de Brusselse architect Georges Piron. Een nieuwe molentierp werd aangelegd niet ver van de oude. De bouw van de nieuwe *Luizenmolen*, identiek aan de vorige, werd toevertrouwd aan molenbouwers, de Gebroeders Peel uit Gistel. De wieken met een spanwijdte van 24 meter drijven twee maalstenen aan van elk 800 kg. In mei 1999 werd de molen feestelijk in gebruik genomen. Vandaag werkt deze staakmolen, die al in de 12de eeuw vermeld wordt, opnieuw zoals vroeger en maalt hij het graan van de boeren in de omgeving. Een mooie landelijke toets in de hoofdstad van Europa. (B 08/02/2007)

Uitleg over de geschiedenis van de molen en zijn werking.

Toegang tot het didactisch museum en het schaalmodel van de molen.

78

78.

Kaart C 10

MINIATUURGOLF VAN ANDERLECHT

hoek van de Claude Debussystraat en de Marius Renardlaan Anderlecht

🕒 🕒 za en zo van 13u tot 19u

📍 M 5 (Bizet/Veeweide)

🕒 T 81 (Van Beethoven)

📍 B 75 (Bizet/Van Beethoven)

In 1956 lanceerde de dienst Openbare Werken van de gemeente Anderlecht het plan om een miniatuurgolf te integreren in het netwerk van groene ruimten dat werd aangelegd volgens de principes van het *Park System*. Deze vrijetijdsbesteding was in die tijd bijzonder populair. In de Brusselse agglomeratie alleen al hadden de gemeenten Vorst, Ukkel, Jette en iets later ook Schaarbeek in die tijd reeds een minigolf op hun grondgebied. Ze kwamen hiermee tegemoet aan de vraag van hun inwoners, maar het was ook een goede besteding van de gemeentelijke financiën omdat dit type uitrusting op korte termijn erg rendabel was. De miniatuurgolf van Anderlecht werd aangelegd op een driehoekig perceel begrensd door de Guillaume Stassartlaan, Théo Lambertlaan en Claude Debussystraat. Omdat dit terrein vanwege zijn ondergrond (we zitten hier op de bodem van de Pedevalei) ongeschikt was voor bebouwing, werd het bestemd als groene ruimte. De golf heeft 18 holes verspreid over een pittoreske tuin verfraaid met bossjes, rotsen en grasperken. Een waterpartij met panoramisch terras vormt het centrale element. De minigolf van Anderlecht kende al snel een groot succes: vier jaar na de opening op 19 september 1959 waren reeds 30.000 kaartjes verkocht.

Gratis toegang tijdens de Open Monumentendagen.

79.

Kaart C 10

TUINEN EN SERRES VAN HET INSTITUT REDOUTÉ-PEIFFER

Marius Renardlaan 1 – Anderlecht

🕒 🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 M 5 (Bizet/Veeweide)

🕒 T 81 (Van Beethoven)

📍 B 75 (Debussy/Van Beethoven)

De tuinbouwschool werd in 1922 opgericht en heeft in de loop der jaren zijn cursusaanbod ontwikkeld en uitgebreid, met de toevoeging van bloemteelt in 1932 en tuingeschiedenis in 1946. In 1958 kwam de toenmalige directeur Paul Dewit op het idee om een Alpijnse rotstuijn aan te leggen voor het instituut. Deze leerling van Jules Buysens slaagde in zijn opzet en overtrof alle verwachtingen met een bijzonder subtiel combinatie van minerale en plantaardige elementen. De bezoeker ontdekt deze asymmetrische tuin, tekenend voor de voorliefde voor de pittoreske stijl, langs een verrassend netwerk van kronkelende paadjes. In de jaren 1960 werd nog een serre met talrijke tropische planten toegevoegd. Deze weinig bekende tuin wordt nog steeds onderhouden volgens de richtlijnen van zijn oorspronkelijke stichter, die er ook een pedagogisch instrument van maakte. Ze vormt een bijzondere getuige van de esthetische geschiedenis van de tuinen in België.

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 1u30). Maximaal 25 personen per vertrek.

Demonstratie van het gebruik van een pottenpers, zaterdag en zondag om 12u30 en 15u30.

80.

Kaart C 9 **ZINTUIGENTUIN VAN NEERPEDE**

Neerpedestraat 187 – Anderlecht

Ⓛ za en zo van 10u tot 18u

ⓑ 46 (Scherdemaël),
75 (J. Bracops Ziekenhuis)

Deze tuin van 2.529 m², gelegen binnenin een bouwblok, staat in het teken van de vijf zintuigen en is het eerste park in het Brussels Gewest bestemd voor slechtziende personen. Ze werd ontworpen door het studie bureau René Pechère & Partners en werd in 2011 geopend. De Zintuigentuin geeft het grote publiek, maar in het bijzonder slechtzienden, de gelegenheid om in alle veiligheid talrijke plantensoorten te ontdekken langs paden die met brailleschrift bewegwijzerd zijn. De nadruk ligt op de reukzin (geurende

planten), het gehoor (fontein en stromend water), de tastzin (kenmerkende planten) en de smaak (eetbare planten). Op dit unieke parcours kunnen de bezoekers de planten, opgesteld in verhoogde constructies van blauwe hardsteen, aanraken, voelen,

zien en sommige zelfs proeven. Een serre voor potplanten die tijdens de winter bescherming nodig hebben, dient ook als onthaalruimte voor diverse pedagogische activiteiten rond de natuur en de bescherming van de biodiversiteit.

 RALLY
Moeder Natuur en haar rijkdommen: natuurlijk Anderlecht

Neem uw tijd om in te gaan op onze uitnodiging en deel te nemen aan een rally in de gemeente van Sint-Guido. De heer des huizes roept ons op om de natuur van zijn gemeente te bewonderen! Samen met een gids trekt u parallellen – en reist u heen en weer – tussen de sporen die de natuur op ons architecturaal erfgoed heeft achtergelaten, zoals in de art-nouveaustijl, en de levende natuur waar wij concreet mee in aanraking komen, bijvoorbeeld in tuinen en parken. Moeder Natuur is een onuitputtelijke bron van grondstoffen, zoals steen en aarde, die gebruikt worden in de bouw, de geneeskrachtige planten van onder andere Erasmus, om mensen te verzorgen, bloemen of afbeeldingen van bloemen om te versieren, vezels, planten, materialen voor kledij enz. Enkele vragen en proeven later bent u klaar met uw rally... natuurlijk!

Ⓛ zaterdag om 9u30, 11u30 en 14u (duur: 1u30)

Ⓞ vertrek: voor de collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guidokerk, Dapperheidsplein in Anderlecht – kaart D 9

Ⓜ 5 (Sint-Guido)

Ⓣ 81 (Sint-Guido)

ⓑ 49 (Erasmushuis/Sint-Guido)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u).
Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.**

81. Kaart D 9 **OUD BEGIJNHOF VAN ANDERLECHT**

Kapelaanstraat 8 – Anderlecht

 za en zo van 10u tot 12u en van 14u tot 17u M 5 (Sint-Guido) T 81 (Sint-Guido) B 49 (Erasmushuis)

In Anderlecht ligt het kleinste begijnhof van België, dat in historische bronnen vermeld wordt vanaf 1252. Het ligt in de schaduw van de collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guidokerk en bestaat uit twee lage langgevelhuisjes aan weerszijden van een ommuurde tuin met centrale waterput. Het ene huisje dateert uit de 17de eeuw (een deel zelfs uit de 15de eeuw), het andere

uit de 18de eeuw. Deze charmante plek uit vervlogen tijden vormde de leefwereld van acht begijntjes.

Sinds 1930 huisvest het vroegere begijnhof een museum voor folklore en volkskunde, opgericht door Daniel Van Damme, die het Erasmushuis stichtte. Met de hulp van architect Charles Van Elst richtte Van Damme de kamertjes van de twee huisjes in tot interieurs die het dagelijks leven van vroeger reconstrueren: in de rechtervleugel bevinden zich een dorpskeuken en een *bollenwinkel*, in de linkervleugel een met muurschilderingen versierde kapel en verschillende kamers van begijntjes, alle voorzien van oud meubilair. De zolders en andere vertrekken bevatten verzamelingen archeologische voorwerpen, religieuze en volkskunst die het rijke verleden van Anderlecht weerspiegelen. (B 25/10/1938)

81

Rondleidingen zaterdag en zondag om 15u.

82. Kaart D 9 **TUIN VAN HET ERASMUSHUIS**

Kapittelstraat 31 – Anderlecht

 za en zo van 10u tot 18u M 5 (Sint-Guido) T 81 (Sint-Guido) B 49 (Erasmushuis/Sint-Guido)

De tuin van het Erasmushuis is gericht op ontspanning en kennis. Hij bestaat aan de ene kant uit een tuin van geneeskrachtige planten die in 1987 werd ontworpen door landschapsarchitect René Pechère. In deze tuin, als het ware een botanisch portret van de beroemde humanist, kweekt men in 16 plantenvakken, afgeboord met hardsteen, een honderdtal planten die reeds in de 16de eeuw gekend waren bij artsen, zoals nieskruid, alsem, mansoor, huislook, varkensgras, speenkruid, stinkende gouwe, madeliefje en wolkruid. Pechère inspireerde zich op de Italiaanse renaissance tuinen en bracht een verzameling geneeskrachtige planten bijeen die door de beste herboristen mag gezien worden. Achter de tuin 'van het lichaam' bevindt zich een filosofische tuin die in 2000 werd

82

aangelegd door landschapsarchitect Benoit Fondou en wil aanzetten tot denken. Geïnspireerd op de tekst 'Het religieus banket' die Erasmus schreef na zijn verblijf in Anderlecht (1521), werd een reeks cartografische bloemperken aangelegd waarin de bezoekers de planten en bloemen kunnen bewonderen die Erasmus, de eerste grote Europeaan, op zijn vele reizen leerde kennen. Een tuin van de geest en van de wereld dus, waarin hedendaagse kunstenaars een aantal 'filosofische kamers' creëerden. Deze nodigen uit om even te verpozen en te genieten van de tijd die vervliegt

of om een gesprek te voeren met vrienden. Want, zoals Erasmus ons leerde: "Daar waar vrienden zijn, daar is rijkdom". (BL 26/03/1998)

Rondleidingen in de tuin, zaterdag en zondag om 14u.

 Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 14u en zondag om 10u en 12u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

84.

Kaart C-D 7

SCHEUTBOS

*Louis Mettwielaan/Idyllestraat/
Gavottesstraat/Aubadestraat/
Gekweelstraat/Charles de
Gronckelstraat/Scheutbosstraat
Sint-Jans-Molenbeek*

B 46-86 (Machtens)

In het Scheutbos, op de grens van Sint-Jans-Molenbeek, treft men nog landschappen aan die weinig verschillen van degene die Breugel schilderde. Zo omvat het, tussen de weiden, een bosje van eik en haagbeuk dat vandaag nauwelijks nog voorkomt in onze contreien. Maar de rijkdom van het Scheutbos is nog veel groter. Een uitgestrekt moerassige wilgenbos alsook een rietveld van 2 ha en door hagen omsloten wei-

83

83.

Kaart D-E 8

BOSPARK

Demosthenesstraat – Anderlecht

M 5 (Aumale)

Slechts weinig mensen weten dat dit glooiende park, waarin grasperken afgewisseld worden met beboste gedeeltes, zich bevindt op de plaats van een oude begraafplaats die vanaf 1854 in gebruik was tot 1953. Behalve de monumentale ingangspoort heeft het park uit die tijd het heuvelachtig reliëf, de meeste wegen en alle beplantingen weten te behouden. In totaal gaat het om meer dan 280 soorten. Genietend van het bekoorlijke spel van perspectieven, ontdekt de wandelaar er hemelbomen, zilverlinden, populieren, berken en twee indrukwekkende esdoorns. De heesterbegroeiing bestaat onder meer uit vlier en hulst, een vegetatie die typisch is voor begraafplaatsen. (B 03/07/1997)

Informatiestand over de overname van het beheer van het park door Leefmilieu Brussel, met enquête naar de verwachtingen van het publiek en wandelingen in het park, zaterdag en zondag van 10u tot 17u. Afspraak aan de ingang van het park aan het Rustplein.

ACTIVITEIT**Pendelkoetsen tussen de Molenbeekse parken**

Wat is er aangenamer dan een ritje in een paardenkoets om de stad te bezichtigen? Sierlijke paarden, het zachte wiegen op de straatstenen, hoefgetrappel, een fris briesje... Dankzij deze charmante koetstochten kunnen klein en groot Sint-Jans-Molenbeek (her)ontdekken langs een parcours dat slingert tussen de verschillende parken en plantsoenen in het westen van Sint-Jans-Molenbeek. Van het Karreveldpark tot het Scheutbos, via het Albertpark, het Marie-Josépark en het Muzenpark kan iedereen genieten van deze 'rustpauze', in een koets die u ondertussen van het ene 'station' naar het andere brengt.

🕒 zaterdag en zondag van 13u tot 17u (animatie rond paarden zondag om 15u30 in het Scheutbos)

📍 stations: Scheutbos, Albertpark, Marie-Josépark, Muzenpark en Karreveldpark in Sint-Jans-Molenbeek

📞 reserveren niet mogelijk. Inlichtingen: tourisme@molenbeek.irisnet.be

Met de medewerking van het dienst Toerisme van de gemeente Sint-Jans-Molenbeek.

den vormen inderdaad een bijzonder gevarieerde biotoop, en dat op het hoogste punt van de westelijke flank van de Zennevallei. De plek waar de troepen van maarschalk de Villeroy kampeerden toen ze in 1695 Brussel bombardeerden, telt bijna 300 soorten bloeiende planten en 66 soorten bomen en heesters. Daarnaast zijn er 87 soorten paddenstoelen en 120 verschillende insecten geïnventariseerd. Kortom, dit is een echte oase waar de Europese kanarie, de heggenmus, de tapuit, de sperwer, de wezel en de grote sprinkhaan zich thuis voelen. In het hart van het Scheutbos, dat doorkruist wordt door de Maalbeek, ontspringt ook de Leibeek. (B 06/10/1997 en 16/07/2015)

Bezoek "Het Huis van de Natuur en het Scheutbos" (zie kader-tekst hieronder).

BEZOEK

Het Huis van de Natuur en het Scheutbos

Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen kan u het 'Huis van de Natuur' bezoeken en kennismaken met dit buitengewone project. Het bestaande gebouw wordt momenteel gerenoveerd en verbouwd tot een kinderboerderij waar het hele jaar door animaties en educatieve activiteiten plaatsvinden. Na afloop van de werkzaamheden zal deze ontmoetingsplaats nieuwe impulsen geven aan de initiatieven die de wijk neemt ter bevordering van de natuur en het milieu.

Vanaf de achterzijde van het huis leidt een kort pad van 200 m naar het hoogste gedeelte van de Nestelingstraat vanaf waar u een prachtig uitzicht hebt over Brussel. Een van de vrienden van het Scheutbos geeft er uitleg over de geschiedenis van het bos en zijn biologische en landschappelijke rijkdom die verklaart waarom het beschermd is. U kan bij hem ook wandelkaarten en tips krijgen om dit gebied nog beter te leren kennen.

- 🕒 zondag van 10u tot 18u
- 📍 *Huis van de Natuur, Ninoofse Steenweg 993 in Sint-Jans-Molenbeek – kaart C 8*
- 📍 49-86 (Machtens)

Met de medewerking van de gemeente Sint-Jans-Molenbeek, de Vrienden van het Scheutbos en Beliris

WANDELING

Klein erfgoed in Molenbeek, een wereld van planten en dieren

Tijdens deze wandeling gaat onze aandacht naar de geestige en symbolische verwijzingen op de gevels van het rijke bouwkundig erfgoed van de gemeente Sint-Jans-Molenbeek: een bijenkorf, een spin, een vis, een schip, een rotsmuur in een kerk, enz. We proberen te achterhalen wat deze gevels, onder meer van architect Jean-Baptiste Dewin, ons vertellen.

- 🕒 zaterdag om 9u30, 11u30 en 14u (duur: 1u30)
- 📍 vertrek: voor de Sint-Remigiuskerk, Jubelfeestlaan in Sint-Jans-Molenbeek – kaart F 6
- 📍 51 (Jubelfeest)
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

85.

Kaart E 7 **MARIE-JOSÉPARK**

Edmond Machtenslaan/
De Rooverelaan/Joseph Baecklaan
Sint-Jans-Molenbeek

 1-2-6 (Weststation) 82 (Weststation) 86 (Weststation)

Het 6 ha grote Marie-Josépark werd aangelegd onder leiding van architect-stedenbouwkundige Louis Van der Swaelmen, die het voormalige bosdomein Oostendaal omvormde tot een park in Engelse landschapsstijl. Hij maakte gebruik van de verwaarloosde vijvers en schilderachtige Brabantse beplantingen om een groene ruimte te ontwerpen met een tweeledige morfologie: enerzijds een deel met een vlak reliëf en tuinkarakter nabij de hoofdingang, anderzijds het gedeelte waar het oorspronkelijke heuvelachtige reliëf behouden bleef. Hoewel de Japanse tuin vandaag is verdwenen, is er nog een kleine brug bewaard met betonnen leuningen die takken nabootsen, een sierelement dat in die tijd erg geliefd

was bij landschapsarchitecten. Het park, gelegen tussen de Machtens-, Baeck- en De Rooverelaan, werd in 1922 geopend door prinses Marie-José, dochter van koning Albert I. In de loop der jaren hebben er zich talrijke opmerkelijke bomen ontwikkeld, terwijl het wildere gedeelte een interessante vegetatie bevat van kreupelhout met bosanemoon, gevlekte aronskelk, klimop, speenkruid, varens en boszegge. (BL 25/02/1999)

Informatiestand over de overname van het beheer van het park door Leefmilieu Brussel, met enquête naar de verwachtingen van het publiek en wandelingen in het park met de parkbeheerder en de bewakers, zaterdag en zondag van 10u tot 16u. Afspraak in het centrum van het park.

WANDELING**Fabrieken, braakliggende terreinen en moestuinen.
Groene wandeling in oud-Molenbeek**

Sint-Jans-Molenbeek is een van de dichtstbevolkte gemeenten van het Brusselse gewest, vooral in het historische gedeelte. In de oude buurten zijn de groene ruimten zeldzaam. In dit erg dichtbebouwde stadsgedeelte gaat de rondleiding op ontdekking naar die plekken waar de stad toch ademt: een openbaar park, een braakliggend industrieterrein, een collectieve tuin, privé-initiatieven. De groene ruimten vertellen het verhaal van wat Klein Manchester vroeger was, een bijzonder actieve industriegemeente. Ze tonen ons uitdagingen en de lokale initiatieven van de gemeente.

 zaterdag en zondag om 13u30 en 15u (duur: 1u) vertrek: La Fonderie, Ransfortstraat 27 in Sint-Jans-Molenbeek – kaart F7 1-5 (Graaf van Vlaanderen) 89 (Paal) reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u).
Maximaal 25 personen per vertrek.

Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen zal La Fonderie-Brussels Museum voor Arbeid en Industrie gratis toegankelijk zijn van 10u tot 17u.

Met de medewerking van La Fonderie.

86.

Kaart E 6

KARREVELDPARK*Jean de la Hoeselaan 3
Sint-Jans-Molenbeek*

① 82 (Kerkhof van Molenbeek)

② 49 (Kerkhof van Molenbeek)

Het Karreveld, een van de laatste kasteelhoeves in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, heeft heel wat eigenaars gehad alvorens het in 1930 werd verkocht aan de gemeente Sint-Jans-Molenbeek. Om de restauratie te financieren verkocht het gemeentebestuur een groot deel van het toen 16 ha grote park. De groene ruimte die het kasteel vandaag omringt, heeft een oppervlakte van iets meer dan 3 ha en bestaat uit een bebost terrein dat de herinnering oproept aan het vroegere Brabantse woud, met in de lente grote tapijten van anemonen, mooie gazons en meer achteraan een kleine tuin in klassieke Franse stijl met bloemenperken en hulsthagen rondom een centraal bekken. We treffen er de lijsterbes, de rode paardenkastanje en

de gewone magnolia aan. Onder de opmerkelijke bomen bevinden zich twee esdoornbladige platanen, twee essen en een honingboom. Het park omvat ook tal van coniferensoorten: himalaya-, atlas- of libanonceders, een Japanse ceder, douglassparren, zwarte dennen, weymouthdennen, een reuzenlevensboom, een Japanse lork, een Brewers treurspar of een Sawaraschijncipres. (B 10/11/1955)

Toonstelling en bezoeken “Een groene wandeling in Molenbeek” (zie kadertekst hieronder).

TENTOONSTELLING**Een groene wandeling in Molenbeek**

Kent u de rijkdom aan parken van Sint-Jans-Molenbeek? U kan ze ontdekken aan de hand van de diverse documenten op deze tentoonstelling.

Het oudste park, ingehuldigd door prinses Marie José, telt drie vijvers. Het Karreveldpark biedt dan weer een grote variëteit coniferen aan. Achter het kasteel werd een park in Franse stijl aangelegd. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft deze twee parken onlangs opgefrist. De Scheutbossite bestrijkt een groot stuk van de gemeente tot aan de grenzen met Anderlecht, Sint-Agatha-Berchem en Dilbeek. Er werden onlangs werken uitgevoerd aan de loop van de Maalbeek en de Leybeek. In het Muzenpark wordt uw aandacht getrokken door een opmerkelijke, beschermde ginkgo biloba. In het Hauwaertpark waant u zich dan weer in een echt bos. Het Bonneviepark, het Fuchsiapark (met zijn beschermde gashouder) en het Albertpark zijn voorzien van speelruimten voor jongeren. We vinden die ontspanningsruimten ook in Sint-Remigius, Dubrucq en in de Zwarte Vijvers-, de De Cock- en de Pierronstraat. Op het Leugenaarsplein, de Bevrijderssquare, Vandenheuvel en in het Pevenagecomplex nodigen de banken in de schaduw van de bomen ons uit om even te verpozen. Wie heeft gezegd dat Molenbeek alleen maar een industrieel gebied is?

🕒 **zaterdag en zondag van 9u30 tot 18u (rondleidingen, zaterdag en zondag om 9u45, 10u45, 11u45, 13u45, 14u45, 15u45 en 16u45)**

📍 **Karreveldkasteel, Jean de la Hoeselaan in Sint-Jans-Molenbeek – kaart E 6**

① 82 (Begraafplaats van Molenbeek)

② 49 (Begraafplaats van Molenbeek)

Met de medewerking van Molenbecca en het gemeentebestuur van Sint-Jans-Molenbeek.

87.

Kaart E-F 6

NATIONALE BASILIEK VAN HET HEILIG HART EN ELISABETHPARK

Basiliekvoorplein 1 – Jetselaan/
Landsroemlaan/Pantheonlaan/
Vrijheidslaan
Koekelberg/Ganshoren

- 🕒 enkel zo van 10u tot 17u
- 📍 2-6 (Simonis/Elisabeth)
- 🏫 19 (Heilig Hartcollege)
- 📍 87 (Heilig Hartcollege)

Als een majestueus groen tapijt ontrolt het Elisabethpark, vanaf de voet van de basiliek van Koekelberg, zijn brede met gras begroeide middenberm, afgeboord met boom- en heestermassieven. Dit kerkgebouw, gewijd aan het Heilig Hart, neemt de plaats in van wat eerst een nationaal pantheon zou worden. Het gebouw, een manifest van religieuze art-decoarchitectuur, rust op 1.288 Frankipalen. Hoewel de eerste steen al in 1905 werd gelegd, is het huidige gebouw het resultaat van een architectuurwedstrijd uit 1920, die werd gewonnen door de Gentse architect Albert Van Huffel. De opdracht was de bouw van een kerk voor 3.000 tot 4.000 gelovigen, met negen kapellen die de Belgische provincies symboli-

seerden. De torens van de voorgevel zijn 65 m hoog, terwijl de koepel, met zijn diameter van 30, meter 90 meter boven de begane grond uittoert. Het 17 ha grote park werd vanaf 1880 aangelegd naar de plannen van ingenieur Victor Besme, als een groene verlenging van de nieuwe Leopold II-laan. Dit mooie park werd in 1958 doormidden gesneden voor een autoweg die naar de Wereldtentoonstelling leidde. De charmante muziekkiosk bleef bewaard, net als enkele opmerkelijke bomen waaronder Amerikaanse lotusbomen, Scandinavische lijsterbessen en judasbomen. Vanaf het panora-

misch terras van de basiliek geniet men van een schitterend uitzicht over de stad en het Elisabethpark.
(B 08/11/1972)

Rondleidingen van de basiliek, zondag om 13u15, 14u15, 15u15 en 16u15. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

Toegang tot het panoramisch terras tegen betaling.

Wandeling “Koekelberg, gevels vertellen een verhaal” (zie kadertekst hieronder).

WANDELING

Koekelberg, gevels vertellen een verhaal

Wat als de gevels van Koekelberg konden spreken? Wijnranken, golven, zwanen, waterlelies, ooievaars, engeltes, bloemen en gevleugelde leeuwen bevolken het sierbeton, de glasramen, tegelpanelen en sgraffiti van de voor- en naoorlogse huizen. Een wandeling vol verleiding in een wijk waarvan men vaak alleen de basiliek ziet.

- 🕒 zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 1u30)
- 📍 vertrek: voor de hoofdingang van de nationale basiliek van het Heilig Hart van Koekelberg, Basiliekvoorplein in Koekelberg – kaart E 6
- 📍 2-6 (Simonis/Elisabeth)
- 🏫 19 (Heilig Hartcollege)
- 📍 87 (Heilig Hartcollege)
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag, van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

88.

Kaart F 6 **BELGIAN CHOCOLATE VILLAGE MUSEUM – VOORMALIGE KOEKJES- EN CHOCOLAFABRIEK VICTORIA**

De Neckstraat 20 – Koekelberg

 za en zo van 10u tot 18u M 2-6 (Simonis) T 19 (Simonis) B 13-14-20-87 (Simonis)

Victoria is een van de grote namen uit de geschiedenis van de Belgische chocolade. In de gloriejaren werkten hier tot 4.000 personen. De onderneming werd in 1896 opgericht als koekjesfabriek en had een catalogus met 131 referenties. Vanaf 1908 produceerde men er ook chocolade en moesten tabletten en dozen met afbeeldingen van de koninklijke familie de verkoop

aanwakkeren. Naast chocolade voor het huishouden bood men vervolgens ook variëteiten aan met melk, amandelen en hazelnoten. Al snel volgden vestigingen in Nederland en Frankrijk. De gebouwen, waarvan een deel vandaag het interactieve museum *Belgian Chocolate Village* huisvest, hebben de hele 20ste eeuw en zijn twee wereldoorlogen doorstaan.

Het museum bevat onder meer didactische zalen, een atelier, maar ook een tropische serre waar drie cacaobomen staan in natuurlijke omstandigheden, bij een permanente temperatuur van 28°C en een luchtvochtigheid van 85%. Bananenbomen, orleaanbomen en kurkumaplanten staan er naast peperboompjes, Spaanse pepers, vanille- en gemberplanten, soorten die men nergens anders vindt in Brussel!

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u30. Met de medewerking van het gemeentebestuur van Koekelberg en de E-Guides.

Gratis toegang tot de vaste tentoonstelling van het *Belgian Chocolate Village*.

 GANZENSPEL**Wanneer Ganshoren een speelplein wordt**

Een ganzenspel in de ganzenvijver, dat kan men niet bedenken. Zoiets is alleen in Brussel mogelijk! Geklemd tussen een van 's werelds grootste basilieken en een middeleeuws kasteel verbergt Ganshoren op zijn kleine oppervlakte oude boerderijtjes uit een andere tijd, een interstellaire wereld, referenties naar zijn oorsprong en ook nog heel wat natuur waaraan de gehaaste automobilisten meestal voorbijrazen. Onder leiding van een gids neemt u in teamverband deel aan dit levende ganzenspel. Werp de teerlingen op het speelbord en ontdek deze gemeente vanuit een andere invalshoek.

 zaterdag om 10u en 14u (duur: 2u) vertrekk: La Villa, Guido Gezelleplein in Ganshoren – kaart E 5 B 84-87 (Nereus) reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag, van 10u tot 13u). Maximaal 30 personen per vertrek.**Enkel in het Frans.****Met de medewerking van Itinéraires, op de paden van de geschiedenis.** **WANDELING****Via het Groen Hart van Ganshoren**

Deze wandeling vertrekt aan *La Charnière* en onthult de rurale landschappen van Ganshoren langs zijn holle wegen en nieuwste woonwijken. U ontdekt het bosrijke hart van de gemeente met zijn weilanden waar ezels grazen. Vanuit deze typisch Brabantse vallei bereikt u het Mennegatpark met zijn hedendaagse uitrustingen, omzoomd met sociale woningen en appartementsgebouwen. Bovenop de Mail biedt het panorama, dat reeds menig kunstenaar inspireerde, een overzicht op het Groen Hart, ingebed tussen stedenbouwkundige ontwikkeling en bescherming van het landelijke erfgoed.

 zaterdag om 10u en zondag om 14u (duur: 2u) vertrekk: Hoeve La Charnière, Victor Lowetstraat 9 in Ganshoren – kaart D 5 B 84-87 (Lowet) reserveren verplicht op het nummer 02/464.05.44 of per mail (alinclau@ganshoren.irismet.be). Maximaal 25 personen per vertrek.**Met de medewerking van de Dienst Ruimtelijke Ordening, de Dienst Franse Cultuur en de Dienst Nederlandse Cultuur van de gemeente Ganshoren.**

89. Kaart D 5

LA CHARNIÈRE

Victor Lowetstraat 9 – Ganshoren

⌚ za en zo van 10u tot 18u

ⓑ 84-87 (Lowet)

Het gebouw dat vandaag bekend staat als 'La Charnière' vormt een getuige van het rurale verleden van Ganshoren. Voorheen was het een boerderij die, volgens een bewaard gebleven inscriptie op de witgekalkte gevel, in 1792 werd opgetrokken. Het gebouw werd omgevormd tot het café 'In 't Oude Pachtof' dat tot aan het einde van de jaren 1960 het publiek verwelkomde. Toen de gemeente het hoofdgebouw aankocht, bevond het zich in slechte staat. Het werd gerestaureerd en ter beschikking gesteld van de senioren, die er tal van bijeenkomsten organiseren. Ook de nabijgelegen Demesmaekerstraat

weerstaat nog aan de druk van de vastgoedsector, waardoor er een aantal boerderijtjes bewaard bleven.

Tentoonstelling "De kroegen van Ganshoren, op het raakvlak van twee werelden" en wandeling "Via het Groen Hart van Ganshoren" (zie kaderteksten hieronder).

90. Kaart C 6

VOORMALIGE SINT-AGATHAKERK

Kerkplein 15 – Sint-Agatha-Berchem

⌚ za en zo van 10u tot 16u

ⓑ 20 (Kerkplein)

De eerste kerk die aan Sint-Agatha werd gewijd, werd omgevormd tot een cultureel centrum en staat op een plek die sinds 1132 als cultusplaats bekend staat. Er bevinden zich nog steeds een aantal erg oude elementen, zoals de toren in Romaanse stijl uit de 13de eeuw, toen er nog sprake was van een eenvoudige kapel die afhing van de abbdij van Grimbergen. Op de huidige site van de Zavelenberg werd destijds zand gewonnen en de Kattebroek beschikte over steengroeven die reeds in de 13de eeuw werden uitgebaat. Het is dan ook niet verwonderlijk dat voor de bouw van de kerk beroep werd gedaan op deze lokale materialen. De eerste funderingen van het gebouw zijn nog steeds zichtbaar, maar de rest van het gebouw, één enkele beuk met een verlaagd koor, dateert uit een latere periode. De oude dorpskern, onderging twee restauratiecampagnes, de eerste in de 17de eeuw en de tweede tussen 1970 en 1975. Toen herstelde men het uitzicht dat het gebouw voor de 17de eeuw vertoonde. (B 25/10/1950)

Tentoonstelling "Sint-Agatha-Berchem of hoe stad en natuur met elkaar verzoenen?" en wandeling "Sint-Agatha-Berchem, tussen het stedelijke en het landelijke" (zie kaderteksten volgende pagina).

 TENTOONSTELLING

De kroegen van Ganshoren, op het raakvlak van twee werelden

Tot aan het midden van de vorige eeuw bleef Ganshoren een voornamelijk landelijke gemeente, op een boogscheut van een snel groeiend stadscentrum. In het hart van het dorp Ganshoren bepaalden de kroegen en de melkerijen het levensritme en de vrijetijdsbesteding van de inwoners. *La Charnière* uit 1792 is dan wel het oudste overblijfsel van dit verre verleden, bij de huidige generaties is het pand slechts weinig bekend. In het kader van de Open Monumentendagen zal de gemeente Ganshoren er de sfeer van weleer oproepen. Heel het weekend zal *La Charnière* omgevormd worden tot een kroeg waar de bezoekers zich te goed kunnen doen aan streekspecialiteiten en lokale ambachtelijke bieren. Een tentoonstelling van kunstwerken uit gemeentelijke en particuliere collecties roept de hoogtijdagen weer op van deze plaats die in de loop van haar geschiedenis diverse bestemmingen kende (schuur, woonhuis en kroeg *In 't Oude Pachthof*).

⌚ zaterdag en zondag van 10u tot 18u

ⓐ vertrek: *La Charnière*, Victor Lowetstraat 9 te Ganshoren – kaart D 5

ⓑ 84-87 (Lowet)

Met de medewerking van de Dienst Ruimtelijke Ordening, de Dienst Franse Cultuur en de Dienst Nederlandse Cultuur van de gemeente Ganshoren.

WANDELING

Sint-Agatha-Berchem, tussen het stedelijke en het landelijke

Tijdens deze wandeling (van ongeveer 4 km) kan u een reeks groene plekken van Sint-Agatha-Berchem ontdekken (Groendreef, Wilderbos, Hogenbosweiden, boerderij *Pie Konijn*, Kattedroef, groene wandeling enz.). Er wordt uitleg gegeven over het behoud en de valorisatie van deze sites en de samenwerking tussen stad en natuur met haar uitdagingen en opportuniteiten en de vorming van een waardevol landschappelijk erfgoed voor de komende generaties. Daarnaast wordt ook aandacht geschonken aan diverse projecten rond boomgaarden en moestuinen, de sociale economie en het blauwe netwerk.

🕒 zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)

📍 vertrek: oude kerk, Kerkplein 15 in Sint-Agatha-Berchem – kaart C 6

👤 20 (Kerkplein)

👥 maximaal 15 personen per vertrek.

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Agatha-Berchem.

WANDELING

Decoratieve tegels: klein erfgoed in Sint-Agatha-Berchem

Sint-Agatha-Berchem staat bekend om zijn fabrieken die vanaf het einde van de 19de eeuw decoratieve faience-tegels vervaardigden. Vele gevels in de gemeente dragen er nog de sporen van met afbeeldingen van korenvelden, panorama's, ijsvogels, seringen, meeuwen, vissen, maar ook zonnewijzers en aapjes. Deze wandeling vertelt u alles over de vervaardiging van deze tegels die de lokale industrie destijds naam en faam gaven. Een stukje geschiedenis om te koesteren.

🕒 zaterdag en zondag om 9u, 11u en 14u (duur: 1u30)

📍 vertrek: Schweitzerplein in Sint-Agatha-Berchem – kaart C 6

👤 19-82 (Schweitzer)

👤 20 (Schweitzer)

👥 reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

TENTOONSTELLING

Sint-Agatha-Berchem of hoe stad en natuur met elkaar verzoenen?

Aan de hand van diverse cartografische en fotografische illustraties geeft deze tentoonstelling een overzicht van de toestand van de natuur in Sint-Agatha-Berchem: zijn pronkstukken (Zavelenberg, Wilderbos, Kattedroef, Hogenbos), maar ook zijn verborgen plekken (overstroombaar bos van de Azuurstraat, het rietveld van de Kattenstraat, de heuvel van de Zavelenberg enz.). Verleden, heden en toekomst vormen de rode draad, zowel historisch als prospectief: hoe konden deze groene ruimten ontsnappen aan de verstedelijking waarvoor zij waren bestemd? Wie onderhoudt ze tegenwoordig en volgens welke principes? Welke projecten bestaan er om ze in stand te houden en te valoriseren voor de toekomstige generaties?

🕒 zaterdag en zondag van 10u tot 16u

📍 oude kerk, Kerkplein 15 in Sint-Agatha-Berchem – kaart C 6

👤 20 (Kerkplein)

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Agatha-Berchem.

WANDELING

De Jetse steengroeven

Vanaf de Gallo-Romeinse periode tot de 18de eeuw werd de ondergrond ten noordwesten van Brussel grondig omgewoeld op zoek naar kalkzandsteen. Deze werd niet alleen in tal van Brusselse monumenten verwerkt, maar ook in bepaalde kerken in Mechelen. De exploitatie van de steengroeven heeft duidelijke sporen nagelaten in het landschap en de toponymie. Deze wandeling in de omgeving van het Laarbeekbos zal uitgebreid ingaan op het verband tussen de steenontginningen en het ontstaan van de Jetse bossen.

🕒 zaterdag om 14u (duur: 1u15)

📍 vertrek: Kerkhof van Ganshoren, Bosstraat 1 in Ganshoren – kaart D 4

👤 84-87 (Ganshoren sport)

Met de medewerking van de Geschied- en heemkundige kring van het Graafschap Jette.

91. Kaart D 4

LAARBEEKBOS

Laarbeeklaan – Jette

 13-14 (UZ Brussel)

Een door de monniken van de abdij van Dielegem ontgonnen steengroeve ligt aan de oorsprong van het Laarbeekbos. Deze plek heette destijds vreemd genoeg *het laer* of 'braakliggend terrein'. Toen de exploitatie aan het einde van de 18de eeuw werd stopgezet, beboste men de uitgegraven terreinen die ook rijk waren aan bronnen om er nog enige inkomsten uit te halen. Er werden populieren, beuken en zelfs essen en elzen aangeplant. Het bos, dat vandaag ongeveer 30 ha groot is, maakt deel uit van het gewestelijk Koning Boudewijnpark. Langs de wandelpaden ontdekt men onverwachte en schilderachtige niveaueverschillen die dit 200 jaar oude bos zijn charme verlenen. De aanwezigheid van tal-

91

rijke bloeiende planten tussen de bomen vormt een andere troef van het Laarbeekbos. Op het ritme van de seizoenen treft men er daslook, bosanemonen en boshyacinten bij duizenden aan, maar ook meiklokjes, dotterbloem, speenkruid, viooltjes, zenegroen, pinksterbloem, valeriaan, bastaardwederik, kattenstaart, gewone wederik en voorjaarsprimula. (B 18/11/1976)

Familiaal ontdekkingsparcours in het Laarbeekbos (flora, fauna, geschiedenis), zondag om 11u (duur: 2u). Afspraak voor het Chalet van Laarbeek, Laarbeeklaan 145. Enkel in het Frans. Reserveer wenselijk per e-mail (steve.c.braem@gmail.com). Maximaal 15 deelnemers. Met de medewerking van de Vrienden van het Zoniënwoud.

92. Kaart D 4

KINDERBOERDERIJ VAN JETTE

Kleine Sint-Annastraat 172 – Jette

 za en zo van 11u tot 18u

 14-84 (De Rivieren),
15 (Eugène Toussaint)

De Kleine Sint-Annastraat, die reeds voorkomt op de kaart van Ferraris uit 1777, liep door een lieflijk landschap dat met zijn beek, zijn wilgen en zijn velden sindsdien weinig veranderd is. Langs deze aloude weg, die op sommige plaatsen niet breder is dan een pad, lag een indrukwekkende Brabantse hoeve die werd uitgebaat door de melkboeren van Jette. Die activiteit werd er voortgezet tot in de jaren 1960, zelfs nadat de gebouwen in 1934 eigendom werden van de gemeente. Het plan om de site om te vormen tot pedagogische boerderij ontstond aan het begin van de jaren 1980. In 1986 werd de vzw *La Ferme des Enfants* opgericht die sindsdien allerlei activiteiten voor kinderen organiseert op het terrein van 9 ha.

92

De veestapel bestaat uit eenden, kippen, varkens, ganzen, konijnen, ezels, paarden, schapen, geiten en cavia's. De boerderij wordt omgeven door weiden, velden en een boomgaard die de appels levert om sap van te persen.

Cercle des Guides-nature du Brabant (Cercles des Naturalistes de Belgique – CNB).

Tentoonstelling met foto's van de boerderij vóór de restauratie.

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 13u. Enkel in het Frans. Maximaal 20 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van de

93.

Kaart E 3

VOORMALIGE ABTSWONING VAN DE ABDIJ VAN DIELEGEM

Jean Tiebackxstraat 14 – Jette

⤴ za en zo van 10u tot 12u
en van 13u tot 18u

ⓑ 53 (Dielegem)

Hoewel haar oorspronkelijke omgeving en bijgebouwen verdwenen, straalt de abtswoning van de abdij van Dielegem met haar classicistische gevels, ontworpen door architect Laurent-Benoît Dewez, nog altijd een zekere grandeur uit. Het gebouw, opgetrokken vanaf 1775, weerspiegelt de luxe waarmee de abt en de kanunniken, die vanuit Dielegem acht parochies bestuurden, zich omringden. De machtige abdij bezat uitgestrekte landerijen en bossen, waaronder het Dielegembos, het Laarbeekbos en het Poelbos. Ze exploiteerde er niet alleen kalkzandsteen waarmee onder meer de Sint-Goedelekathedraal werd gebouwd, maar wonnen ook hout uit de bossen. Na de Franse Revolutie werd de abdij opgeheven en werden haar goederen verkocht. Een eeuw later, in 1898, werd wat overbleef van het domein door dokter Capart aangekocht die het iets van zijn vroegere luister teruggaf. In die tijd bezat het

93

domein nog een grote tuin met een vijver, een rozentuin, een boomgaard, een moestuin en een serre waar de arts orchideeën kweekte. In 1929 werd het domein als bouwgrond verkaveld. De gemeente Jette kocht in 1954 de abtswoning en zijn onmiddellijke omgeving aan. De restauratie van het gebouw duurde van 1967 tot 1972. Binnen werd de originele 18de-eeuwse decoratie vrijgelegd en hersteld waaronder het stucwerk in Lodewijk XVI-stijl met, in de timpanen boven de deuren, putti met de attributen van de vier seizoenen. In de koepel symboliseren engeltjes dan weer de vier elementen, allemaal verwijzingen naar de natuur die destijds een prachtig groen schrijn vormde rond de abdijgebouwen. (B 03/02/1953)

Tentoonstelling “Erfgoed en natuur in het Graafschap Jette” (zie kadertekst hieronder).

94.

Kaart E-F 3-4

KONING BOUDEWIJNPARK

Bonaventurestraat – Jette

- ⓐ 19 (Station van Jette),
51 (Guillaume de Greef)
- ⓑ 13 (Eugène Toussaint),
53-88 (Station van Jette)

Het Koning Boudewijnpark werd in 1983 aangelegd om een van de laatste enclaves van het natuurlijke Brabantse landschap in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te beschermen. Dankzij dit initiatief kon ook een groene zone van meer dan 100 ha gecreëerd worden die de prachtige beukenmassieven van het Laarbeekbos, het Poelbos en het Dielegembos, en zones met weides, moerassen, vijvers en grasvlaktes omvat. In het lagere gedeelte is een landschapspark in romantische Engelse stijl aangelegd dat de tuin van de Heilig-Hartschool omvat en de bedding van de Molenbeekvallei. Uitgestrekte gazons omzoomd met bosjes, vrijstaande bomen, waterpartijen en een rietveld waarin kikkers, watersalamanders, ijsvogels, kleine karekieten en tal van vissen leven, omringen een van de laatste overblijfselen van de abdij van Dielegem, namelijk de visvijver van de watermolen. Iets hoger gelegen omringen

TENTOONSTELLING**Erfgoed en natuur in het Graafschap Jette**

Sinds zijn ontstaan heeft de mens steeds een nauwe band gehad met de natuur. In het verleden was de bewoning meer verspreid dan vandaag en was de mens in grote mate genoodzaakt om aan landbouw en veeteelt te doen. Van het rurale erfgoed van weleer blijft er vandaag weinig over door de sterke verstedelijking. Om de steden te bouwen had men bouwmaterialen nodig die vaak in de natuur werden gevonden. De exploitatie van steen- en zandgroeven en de aanleg van bossen hebben hun sporen nagelaten in het landschap en in de toponymie. De band met de natuur bleef ook bestaan in het meer monumentale erfgoed dat werd opgeluisterd met florale voorstellingen. Vaak werden kastelen en abdijen voorzien van prachtige tuinen. Tijdens de verstedelijking in de 19de en 20ste eeuw kreeg men ook meer aandacht voor groene ruimten en ontstonden diverse parken. Al deze aspecten zijn vandaag de dag nog steeds zichtbaar in Jette en Ganshoren en komen aan bod in deze tentoonstelling.

⤴ zaterdag en zondag van 10u tot 12u en van 13u tot 18u

ⓐ Gemeentelijk museum van het Graafschap Jette, voormalige abtswoning van Dielegem, J.-B. Tiebackxstraat 14 in Jette – kaart E 3

ⓑ 53 (Dielegem)

Met de medewerking van de Geschied- en heemkundige kring van het Graafschap Jette.

hagen van hazelaar, hulst, meidoorn, sleedoorn en haagbeuk de laatste veeweidende, de boomgaard, de moes-tuinen en de akkers die aan de poorten van Brussel voor een ongewoon landelijke sfeer zorgen. Een chalet in Normandische stijl, in 1908 door de Luikse architect Charles Castermans gebouwd voor advocaat Eugène Van den Elschen, huisvest een café-res-taurant waar wandelaars graag even komen verpozen.

Wandeling "Verborgene schatten van het Koning Boudewijnpark in Jette" (zie kadertekst hieronder).

95.

Kaart F 5

DOMEIN VAN DE ONZE-LIEVE-VROUW-VAN-LOURDESGROT

Leopold I-straat 296 – Jette

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 19 (Kerkhof van Jette),
51 (Ontmijners)

📍 53 (Kerkhof van Jette),
88 (Ontmijners)

De kapel uit 1913 gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes bleek spoedig te klein te zijn voor de grote toevloed van bedevaarders die de Maagd Maria kwamen aanbidden tijdens de Eerste Wereldoorlog. De plechtigheden vonden toen plaats op het aanpalende terrein waarop men, in 1915, besliste om hier een replica van de grot van Lourdes te bouwen. Het duurde niet lang eer duizenden gelovigen er ontelbare ex voto's, plaatjes, foto's, brieven, bloemen, kruizen en stukken stof kwamen ophangen aan de muren van steen en gewapend beton. De structuren in cement die rotsen nabootsen, zorgen voor een perfecte illusie! De replica van Jette is een natuurgetrouwe kopie van de grot van Massabielle in Lourdes, waar de Maagd Maria vanaf 1858 meermaals zou zijn verschenen aan Bernadette Soubirous, een jong meisje uit de streek.

Overal in Europa zijn talrijke getrouwe of kitscherige nabootsingen van die grot gebouwd. In Jette werd een steen afkomstig van de rots van Lourdes onder het beeld van de Maagd Maria geplaatst. Het altaar is een geschenk van koning Albert I en koningin Elisabeth.

De grot is omgeven door een uitgestrekte, mooie tuin met bomen, waarvan sommige meer dan 100 jaar oud zijn, maar ook struiken en een grote diversiteit aan planten en bloemen. Rond de vijver gedenken 15 kapelletjes de mysteries van de rozenkrans. Wat verder vinden we 14 andere kapelletjes met de staties van de kruisweg.

Audiogidsen worden op verzoek in het winkeltje van de grot ter beschikking gesteld, zaterdag van 10u tot 17u en zondag van 11u tot 17u.

WANDELING

Verborgene schatten van het Koning Boudewijnpark in Jette

De vallei van de Molenbeek in Jette en Ganshoren vormt een van de drie bijzondere beschermingszones in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die deel uitmaken van het Europese netwerk Natura 2000. Tot de belangrijkste sites in dit gebied behoren de gewestelijke natuurreservaten van het Poelbos en het moeras van Jette. Het Poelbos (9 ha) ligt voor een groot deel op het terrein van een oude kalksteengroeve, die vroeger uitgebaat werd door de monniken van de abdij van Dielegem en nadien herbeboost werd. Verschillende bronnen ontspringen op de bodem van de vallei en voeden een visvijver (ingesloten in het natuurreservaat) en het aangrenzende moeras van Jette (5 ha). Dat moeras was aangetast door de installatie van een afvalwatercollector, maar is in zijn vroegere staat hersteld bij de aanleg van het gewestelijke Koning Boudewijnpark. Vandaag vindt men er een grote variëteit aan natuurlijke biotopen (open watervlakken, rietvelden, vochtige weiden, wilgenbosjes, enz.). Deze wandeling laat u de natuurlijke kant van Jette ontdekken.

🕒 zaterdag om 14u (duur: 2u).

📍 vertrek: aan de ingang van het natuurreservaat van het Poelbos, Laarbeeklaan 110 in Jette – *Buiten kaart*

📍 13-14 (Oude Afspanning)

👉 laarzen of waterdichte schoenen zijn een must. Honden niet toegelaten.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de Milieucommissie voor Brussel-West.

96

96.

Kaart E 2

MODELWIJK

*Romeinse Steenweg/
Citroenbomenlaan/Dikke Beuklaan
Brussel-Laken*

Ⓑ 53 (Prins Leopold)

De principes van Le Corbusier voor het wooncomplex Cité radieuse in Marseille en de beginselen uit het charter van Athene vormden een inspiratiebron voor dit complex. Het staat dan ook symbool staat voor de progressieve ideeën die op het vlak van sociale huisvesting in België leefden aan de vooravond van de Wereldtentoonstelling van 1958. Het oorspronkelijke plan werd gewijzigd omdat de Belgische Staat, die financieel moest bijspringen om het geheel te voltooien, de opdracht toevertrouwde aan de sociale huisvestingsmaatschappij de Lakense Haard. In 10 jaar tijd werden ongeveer 850 woningen gerealiseerd in vrijstaande appartementsblokken te midden van groene ruimten. De gebouwen stonden op pijlers om de begane grond vrij te houden. De architecten Jean van Dosselaere, René Paris, Victor Coolens en Renaat Braem, een leerling van Le Corbusier, werkten mee aan de plannen. Het terrein van de Modelwijk bestrijkt 17 ha en bestaat uit een opeenvolging van tuinen: traptuin, wintertuin en watertuin, geïnspireerd op de ideeën van landschapsarchitect Gilles Clément. In zijn visie zijn groene ruimten plaatsen waar het leven in beweging is en die zich vrij moeten kunnen ontwikkelen. Kenmerkend is de biodiversiteit met wilde weiden die vol staan met inheemse grasachtige planten zoals klaprozen, korenbloemen, pinksterbloemen en vingerhoedskruid. Er is ook een collectieve moestuin met een boomgaard met nestkastjes, een composteerruimte en een bijenkorf op een dak.

97.

Kaart G 2-3

OSSEGEM PARK

*Atomiumlaan/Madridlaan/
Oud Brussellaan/Dikkelindelaan/
Eeuwfeestlaan – Brussel-Laken*

Ⓜ 6 (Heizel)

Ⓜ 3 (Esplanade), 7-19 (Eeuwfeest)

Het huidige Ossegempark is aangelegd op de plaats van een vroegere steengroeve die werd uitgebaat door de abdij van Affligem. Na het stopzetten van de ontginning werd de site beplant met beuken. Koning Leopold II, altijd kandidaat om gronden rond het paleis van Laken te verwerven, kocht dit bosmassief aan in 1909. Deze aanwinst kwam bovenop de ongeveer 200 ha die hij in de loop der jaren had weten bijeen te brengen. Een groot deel hiervan werd in 1927 afgestaan aan de stad Brussel met het oog op de organisatie van de Wereldtentoonstelling van 1935. Landschapsarchitect Jules Buysens kreeg de opdracht om dit terrein van 17 ha aan te leggen. Hij bedacht een onregelmatig tracé met als hoogtepunten een merkwaardig groentheater en een bochtige vijver van 500 meter lang die met zijn gevarieerde oevers de wandelaars zeker kan bekoren. Mooie groepjes bomen accentueren de lange doorzichten, zoals het perspectief gevormd door vier rijen in cilindervorm gesnoeide rode beuken langs de dreef die naar het hoogste punt van het park leidt. Meer dan twintig exemplaren zijn opgenomen in de inventaris van opmerkelijke bomen van het gewest, waaronder een trompetboom, een blauwe atlasceder, een Kaukasische vleugelnoot en drie imposante lorken die nog door Leopold II zouden zijn geplant. (B 16/10/1975)

Wandelingen “Van park naar park” en “De domeinen en parken van Leopold II” (zie kaderteksten hiernaast en pagina 101).

97

WANDELING

Van park naar park

In de 19de eeuw werden parken een noodzaak voor de bevolking die leefde in de beklemmende industriesteden. Laken had het geluk dat Leopold II geïnteresseerd was in planten en dat hij een prachtige omgeving rond het koninklijk domein wilde creëren. De wandeling maakt een lus die de gelegenheid biedt om de geschiedenis en de schoonheid van de natuur en het erfgoed te ontdekken van vijf van de mooiste parken van Laken: het park van Laken, het Ossegempark, de koloniale tuin, het Sobieskipark en de tuinen van de Bloemist.

- ⌚ zaterdag en zondag om 14u (duur: 2u30)
- ⦿ vertrek: Sint-Annafontein, Witte-Acaciaaan (bovenaan de Sint-Annadreef) in Brussel-Laken – kaart G 3
- Ⓜ 6 (Stuyvenberg)
- Ⓜ 19 (Stuyvenberg)
- Ⓜ 53 (Schola Europea)
- 📧 reserveren gewenst op het nummer 0486/40.40.89 of per mail (CodemusConcept@numericable.be). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Codemus Concept.

98.

 Kaart G 3

SOBIESKIPARK EN KOLONIALE TUIN

Jean Sobieskilaan/Ebbebomenlaan/
Witte acacialaan – Brussel-Laken

- 6 (Stuyvenberg)
- 19 (Stuyvenberg)
- 53 (Schola Europea)

Het terrein van het Sobieskipark werd in 1903 door koning Leopold II aangekocht als uitbreiding van het koninklijk domein. Omdat de vorst een tuin met fruitbomen wou, liet hij talrijke variëteiten in het park aanplanten. Op zeker ogenblik telde men er niet minder dan 50 soorten perenbomen en 60 soorten appelbomen. In serres groeiden wijnstokken maar ook sinaasappel-, perziken en abrikozenbomen. In 1975 stond de Koninklijke Stichting het terrein af om er een openbaar park van te maken. De vroegere boomgaard en de maaiweide nemen het centrale gedeelte in en staan in contrast met de hoger gelegen boomgaard met zijn opgebonden fruitbomen

en de met getrimde haagbeuken afgeboorde dreef. Krulwilg, boomhazelaar, zwarte elzen en platanen behoren tot de meer opmerkelijke boomsoorten terwijl treurwilgen zich spiegelen in het water van de vijver.

Aansluitend op het Sobieskipark bevindt zich een beboste zone van 3 ha die in 1905 door koning Leopold II werd aangekocht om er een koloniale tuin aan te leggen. Hij wou er serres laten bouwen voor de verzamelingen tropische planten die de plantenkundige Émile Laurent uit Congo meebracht. Het gebrek aan verwarming tijdens de oorlog werd de meeste planten echter fataal. Het zou tot 1951 duren alvorens de overlevende planten naar de plantentuin van Meise werden verkast. Er staan echter nog altijd kastanjes, balsempopulieren, rode beuken, acacia's en vlierbomen. In het begin van de jaren 1960 werden de serres afgebroken en werd het park opengesteld voor het publiek. Een in het oog springend gebouw is de Normandische villa in vakwerkbouw, ontworpen door architect Haneau. (BL 11/06/1998)

Wandelingen met de tuiniers en de bewakers van het park, zaterdag en zondag om 11u en om 15u (duur: 1/2u). Afspraak aan de ingang aan de kant van de Sobieskilaan. Met de medewerking van Leefmilieu Brussel.

Wandelingen “Van park naar park” en “De koning-tuinier” (zie kaderteksten vorige pagina en hieronder).

WANDELING

De koning-tuinier

Met de koloniale tuin, het Sobieskipark en de tuinen van de Bloemist (her)ontdekt u tijdens deze wandeling een uitzonderlijk geheel van drie aan elkaar grenzende parken. Alvorens ze voor het publiek werden opengesteld, maakten ze deel uit van het privé-domein van Leopold II: de eerste als gewinningstuin met het oog op zijn koloniale ondernemingen in Congo, de tweede als fruittuin voor het paleis. De tuin van de ‘bloemist’ was op zijn beurt bestemd voor het telen van bloemen om de koninklijke vertrekken mee op te luisteren. De oorspronkelijke functie vergde voor elk van deze parken een specifieke inrichting die ook werd afgestemd op de topografie en de oriëntatie van het terrein. Tijdens de wandeling krijgt u een gedetailleerd overzicht van de geschiedenis van deze plaatsen en van de heraanlegfasen die vanaf de jaren 1960 plaatsvonden om ze om te vormen tot openbare parken. Aan het einde ontdekt u ook een verbluffend panorama over de stad en haar buitenwijken.

- zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 1u30)
- vertrek: Sint-Lambertusplein (voor de kerk) te Brussel-Laken – kaart G 3
- 7-19 (Eeuwfeest)

 reserveren verplicht op het nummer 0479/39.77.15 of per mail (laeken.decouverte@gmail.com). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Laken Onthuld.

99.

Kaart G 3

TUINEN VAN DE BLOEMIST VAN STUYVENBERG

Sobieskylaan/Witte Acacialaan
Brussel-Laken

M 6 (Stuyvenberg)

T 19 (Stuyvenberg)

B 53 (Schola Europea)

In 1890 liet koning Leopold II een aantal grote serres bouwen door architect Henri Maquet om er sierbloemen te kweken voor het park van Laken en andere groene ruimten van de hoofdstad. Rond de serres lag een park dat grensde aan het domein van Stuyvenberg en waarvan de aanleg werd toevertrouwd aan landschapsarchitect Emile Lainé. Na de dood van de vorst verhuurde de Koninklijke Stichting de terreinen aan een lokale boomkwekerij die na een aantal jaren zijn activiteiten stopzette. De serres werden toen overgenomen door de Stad Brussel en leverden een tijdlang bloemen voor de perken van de hoofdstad. Deze activiteit zou echter geleidelijk verhuizen naar andere plaatsen. Bewust

van de waarde van de site uit 1890 heeft Leefmilieu Brussel deze groene ruimte gerenoveerd naar een nieuw ontwerp van Axel Demonty. Er wordt geëxperimenteerd met de kweek van zeldzame planten die het publiek hier ook zelf kan komen ontdekken. De originele indeling werd grotendeels behouden met een beboste rand, parterres, waterbekkens en platforms die uitkijken op de opeenvolging van afzonderlijke tuinen. Men treft er ook een mooie verzameling acacia's, hulstbomen en camelia's aan.

Wandelingen met de tuiniers en de bewakers van het park, zaterdag en zondag om 11u en om 14u (duur: 1u). Afspraak aan de belvédère nabij de brug. Maximaal 15-20 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van Leefmilieu Brussel.

Wandelingen "Van park naar park" en "De koning-tuinier" (zie kaderteksten vorige pagina's).

100.

Kaart G 3

PARK VAN LAKEN

Dynastielaan/Koninklijk Parklaan/
Abelenlaan – Brussel-Laken

T 7-19 (Eeuwfeest)

De oprichting van een monument ter nagedachtenis van koning Leopold I vormde de aanleiding voor de aanleg van dit park van 45 ha dat naadloos opgaat in het uitgestrekte geheel van groene ruimten bestaande uit het koninklijk domein, het Stuyvenbergpark, het Jean Sobieskypark, het Belvédère, het Chinees paviljoen, de Donderberg en het Ossegempark, samen goed voor een oppervlakte van 300 ha. Het park werd lange tijd toegeschreven aan Edouard Keilig, de ontwerper van het Ter Kamerenbos, maar recent onderzoek heeft aange-toond dat de Franse landschapsarchitect Jean-Pierre Barillet, ingenieur Grégoire en diens medewerker Delabarrière de werkelijke auteurs zijn

van dit project. Het park werd in 1880 voor het publiek opengesteld, behalve de omgeving van het Belvédère, die uitsluitend voorbehouden bleef voor de leden van de koninklijke familie. De luchtige perspectieven en de vele opmerkelijke bomen maken er een van de mooiste landschapsparken van Brussel van. Tot de beschermde boomsoorten behoren Scandinavi-

sche lijsterbessen, rode beuken, een Hickernoot, een tulpenboom uit Virginia, libanonceders en een eenstijlige meidoorn met witte bloemen. (B 17/09/1974)

Wandelingen "Van park naar park" en "De domeinen en parken van Leopold II" (zie kaderteksten vorige pagina en hiernaast).

BUSTOCHT

Leopold II, een koning met groene vingers

Het zou Leopold II onrecht aandoen zijn koningschap te herleiden tot enkele monumenten en een koloniale obsessie! Geruggesteund door zijn trouwe architect-stedenbouwkundige Victor Besme, nam de koning al zeer vroeg de stedelijke ontwikkeling van Brussel in de hand, waarbij hij grote aandacht had voor de groene ruimten. Geleid door een onstuitbaar verlangen de hoofdstad te verfraaien, en in het besef dat de stad ademruimte nodig had door de explosieve bevolkingsgroei, liet hij, soms op eigen kosten, talrijke parken aanleggen voor de bevolking. Op deze bustocht ontdekken we een aantal van deze parken, tuinen, bossen en squares, sommige landelijk, andere tot in de puntjes verzorgd. Dit bezoek zal er geen twijfel over laten bestaan dat Leopold II een koning met groene vingers was!

- 🕒 zaterdag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u30)
- 📍 vertrek: autocarparking aan het Atomium (beneden aan de Eeuwfeestlaan) in Brussel-Laken (einde van het parcours in het centrum van Brussel) – kaart **G 2**
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 0487/60.82.52 (maandag tot vrijdag van 14u tot 18u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

WANDELING

De domeinen en parken van Leopold II

Koning Leopold II nam geen genoegen met de verdubbeling van de oppervlakte van zijn domein rond het kasteel van Laken. Tot het einde van zijn leven was hij in de weer met de aankoop van de aangrenzende eigendommen: Belvédère, Stuyvenberg en meerdere domeinen op het Heizelplateau. Hij schonk de Belgische natie ook terreinen voor de aanleg van een groot openbaar park, het huidige koninklijke park van Laken. De wandeling, die vertrekt op het Heizelplateau, geeft een goed beeld van de omvang van de stedenbouwkundige ingrepen die de vorst in het landschap doorvoerde, alsook van de verschillende metamorfoses die zijn erfenis onderging tijdens de wereldtentoonstellingen van 1935 en 1958. Zij leidden tot nieuwe uitbreidingen en de aanleg van het Ossegempark.

- 🕒 zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 1u30)
- 📍 vertrek: Sint-Lambertusplein, aan de halte Eeuwfeest (perron richting Heizel) in Brussel-Laken – kaart **G 3**
- 🕒 7-19 (Eeuwfeest)
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 0479/39.77.15 of per e-mail (laeken.decouverte@gmail.com). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Laken Onthuld.

101.

Kaart H 3 **TUIN VAN HET CHINEES PAVILJOEN**Jules Van Praetlaan 44
Brussel-Laken

- 3-7-19 (De Wand)
- 53 (De Wand)

Zijn bezoek aan de Wereldtentoonstelling van Parijs in 1900 met het veelbesproken *Panorama du Tour du Monde* bracht koning Leopold II op het idee om een laan aan te leggen die geflankeerd zou worden door exotische bouwwerken. Tussen 1901 en 1905 werden zo het Chinees Paviljoen en de Japanse Toren gebouwd. Beide ontwerpen waren van de hand van Alexandre Marcel, een Parijs architect die zich gespecialiseerd had in oriëntaliserende architectuur. De stenen leeuwen, het rotswerk, de hekken en het toegangsportiek, de lantaarns en de kleine kiosk versterken nog de schilderachtige indruk die reeds in grote mate van het paviljoen en de toren zelf uitgaat. Naast mooie voorbeelden van snoeikunst hebben de landschapsarchitecten van Leefmilieu Brussel hier een verzameling toverhazelaars en kleine Japanse esdoorns bijeengebracht. Het sterk beboste park van 4,5 ha is rijk

101

aan honderdjarige bomen en soorten van Aziatische oorsprong zoals een Chinese mahonie, een oosterse amberboom, een Japanse dwergcipres en een viburnum davidii. Een dertigtal bomen is opgenomen in de gewestelijke inventaris van opmerkelijke bomen, waaronder een smalbladige es, een keizerlijke paulownia, een hybride Hollandse olm en een geheel van zilverlinden, Japanse esdoorns en treurwilgen. (B 12/06/1997)

Wandeling “Op de treden van het paleis: van het Chinees Paviljoen naar de koninklijke waterkerskwekerij” (zie kadertekst hieronder).

102.

Kaart I 3

KONINKLIJKE WATERKERSKWEKERIJ

Vuurkruisenlaan – Brussel-Laken

- za en zo van 10u tot 12u
- 3-7 (Braambosjes)

Koning Leopold II nam het initiatief om het kasteel van Laken via een spoorlijn te verbinden met het Noordstation. De werken gingen van start maar werden bij het overlijden van de vorst gestaakt. Er bleef een terrein met vreemde ophogingen dat bovendien een drassige bodem bleek te hebben. We weten niet wie het idee opperde dat dit terrein wel eens geschikt kon zijn voor de teelt van waterkers. Hoe het ook zij, de familie van ‘Netteke Cresson’ beoefende deze tuinbouwactiviteit hier drie generaties lang tussen de twee wereldoorlogen. Het bedrijf werd nadien stopgezet en het duurde tot 2013 alvorens een nieuw project er de teelt van deze eetbare kruisbloemige plant nieuw leven in blies. De percelen worden gevoed met zeer zuiver stromend water – een absolute vereiste – uit de bronnen van het koninklijk domein. Het was dan ook vanzelfsprekend dat koningin

 WANDELING**Op de treden van het paleis: van het Chinees Paviljoen naar de koninklijke waterkerskwekerij**

Aan een park met mooie exotische boomsoorten staan twee van de meest ongewone bouwwerken van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, vrij geïnspireerd op het Verre Oosten: de Japanse Toren en het Chinees Paviljoen, die zelf gelegen zijn naast een exacte kopie van een grote fontein uit de Italiaanse renaissance. Tijdens deze wandeling krijgt u meer inzicht in het ontstaan en de originaliteit van dit laatste project van Leopold II, maar kunt u ook een andere bijzonderheid ontdekken van de groene strook aan de rand van het koninklijk domein: een waterkerskwekerij die vandaag wordt uitgebaat door de *Ferme Nos Plifs*. De animatoren van deze boerderij geven een uiteenzetting over de beperkingen en bijzonderheden van de waterkersteelt op deze plaats.

- zaterdag om 14u30 (duur: 1u30)
- vertrek: tramhalte *Araucaria* (perron richting Heizel), Vuurkruisenlaan (voorbij het kruispunt met de *Araucaria*laan) in Brussel-Laken – kaart H 3
- 3-7 (*Araucaria*)
- reserveren verplicht op het nummer 0479/39.77.15 of per mail (laeken.decouverte@gmail.com). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Laken Onthuld.

Paola de waterkerskwekerij, die nu uitgebaat wordt door de *Ferme Nos Pilijs*, officieel inhuldigde.

Toelichting. Met de medewerking van *La Ferme Nos Pilijs* en de *Groene Wandel* van Nederover-Heembeek.

103.

Kaart G-H 4

MUSEUM VOOR GRAFKUNST – VOORMALIG ATELIER ERNEST SALU

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 Brussel-Laken

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 6 (*Bockstael*)

🕒 62-93 (*Prinses Clementina*)

📍 53 (*Artiesten*)

Toen de grafkunst nog hoog aangeschreven stond, genoten de ateliers Salu veel faam in de hoofdstad. De eerste van het geslacht Salu die zich toelegde op de beeldhouwkunst was Ernest. Zijn leermeester was Guillaume Geefs. Hij liet niet ver van het kerkhof van Laken een werkplaats bouwen die almaar verder zou uitbreiden, tot de sluiting ervan in 1984. De gebouwen, waar de steenkappers vroeger met beitel en hamer aan de slag waren, zijn vandaag omgevormd tot het museum voor grafkunst van de vzw Epitaaf. De gebouwen vormen een uniek en perfect bewaard

geheel en bevatten een belangrijke collectie gipsen afgietsels. Het uitstalraam van de winkel en de winkelpui met zijn pilasters en gebeeldhouwd fronton vormen een ware ode aan de bewerking van hardsteen. Van hieruit wordt de bezoeker meegevoerd naar de wereld van de Salu-dynastie. Achteraan liggen verschillende ateliers die door een galerij worden verbonden met de woning van de beeldhouwers. Wat verderop waken twee adelaars over een monumentale poort die toegang geeft tot een aangename wintertuin, gebouwd in 1912. Dergelijke uitbreidingen werden vaak toegevoegd aan de elegante woningen van weleer waar ze een uitgelezen kader vormden voor het houden van exotische en inheemse boomsoorten. (B 14/05/1992)

Tentoonstelling en bezoeken “De funeraire betekenis van fauna en flora” (zie kadertekst hieronder).

👁️ TENTOONSTELLING

De funeraire betekenis van fauna en flora

De symbolische betekenis die wij aan planten toekennen is misschien wel net zo oud als de mens zelf: ze zijn een welkome vertolker van gevoelens. De symboolwaarde van verschillende planten in de funeraire kunst en cultuur is zo alomtegenwoordig dat we er nog amper bij stilstaan. Ze suggereren het eeuwige leven, roem, trouw, kracht, hoop of onschuld. Honderden graftekens zijn getooid met acanthus, eikenbladeren, korenaren, klimop, lelies, laurier of olijf- en palmtakken, of ook de roesverwekkende papaver op art-nouveaumontumenten. Minstens evenveel graftekens tonen afgeknapte boomstammen, zijn getooid met kranen, omgeven door slangen of dienen als rustpunt voor arenden en duiven. Tijdens een thematische tentoonstelling in het voormalige atelier Salu zullen de bezoekers aan de hand van modellen, schetsen en tekeningen de funeraire betekenis van deze fauna en flora leren kennen. De eraan gekoppelde rondleidingen op het kerkhof van Laken tonen vervolgens de uitgewerkte voorbeelden op de grafmonumenten.

🕒 zaterdag en zondag van 10u tot 18u (rondleidingen op het kerkhof, zaterdag en zondag om 10u)

📍 Museum voor Grafkunst – Voormalig atelier van grafkunstenaar Ernest Salu, *Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 in Brussel-Laken – kaart G-H 4*

🕒 62-93 (*Prinses Clementina*)

📍 53 (*Artiesten*)

Met de medewerking van Epitaaf.

104.

Kaart G-H 4 **KERKHOF VAN LAKEN***Onze-Lieve-Vrouw-van-Lakenvoorplein – Brussel-Laken*⌚ *za en zo van 8u30 tot 16u30
(laatste toegang om 16u)*Ⓜ *62-93 (Prinses Clementina)*ⓑ *53 (Artiesten)*

Het kleine kerkhof was van oudsher vrij populair, maar door de bijzetting van koningin Louise-Marie in de Sint-Barbarakapel in 1850, en later in de nieuwe kerk van Laken, werd zijn aantrekkingskracht op de bourgeoisie, de aristocratie en de kunstwereld nog groter. Zo groeide het kerkhof van Laken in enkele jaren uit tot een soort 'Belgische Père Lachaise' met een rijke verzameling grafkunst uit die periode. Hoewel er weinig bomen staan, bevat het kerkhof een interessante plantendiversiteit met hagen, drevén, bomenrijen of alleenstaande

bomen. Naast valse christusdoornen, cipressen, lindes, tulpenbomen en jeneverbesbomen, is de treurbek die zijn schaduw werpt over het graf van Maria Malibran een omweg waard, net zoals een treures bij de kerk en een dubbele rij Hongaarse eiken langs de hoofdlaan. Het thalleuze levermos, een primitieve plant, vormt een ander curiosum op het kerkhof die bijdraagt tot de romantische uitstraling van de necropool. (B 14/01/1999)

Rondleidingen over de algemene en de plantensymboliek van kerkhoven, zaterdag en zondag om 14u (duur: 2u). Afspraak aan de ingang van het kerkhof. Enkel in het Frans. Maximaal 25 deelnemers per vertrek. Met de medewerking van de Cercle des Guides-nature du Brabant (Cercles des Naturalistes de Belgique – CNB).

104

 WANDELING**Het Begijnendalbos en zijn omgeving**

Het bos van het Begijnendal, met zijn bijzondere reliëf, wordt stilaan opnieuw een plek met een interessante biologische diversiteit. Deze wandeling schetst de oorsprong, geschiedenis en kenmerken van deze site. De stad Brussel wil het bestaande bos op termijn omvormen tot een echt 'stadsbos'. Daar is grote behoefte aan bij de buurtbewoners als compensatie voor de aantasting van hun groene wijk door enkele grote woningbouwprojecten. Naast het bos ligt een moerassige elzenaanplant die bevloeid wordt door de Tweebeek. Het betreft een stukje natuur met een hoge biologische waarde, waarvan er nog slechts twee voorbeelden bestaan in het Brussels Gewest. Ten slotte kan u er ook een honderdjarige bomenhaag ontdekken die door de mens werd geplant maar die de natuur gedeeltelijk heeft heroverd. Dit stukje groen wordt door de natuurliefhebbers hartstochtelijk verdedigd.

⌚ *zaterdag en zondag om 10u30 en 14u (duur: 1u30)*Ⓞ *vertrek: Ferme Nos Piliifs, Trassersweg 347 in Brussel/Neder-Over-Heembeek – kaart J 1*ⓑ *53 (Ferme Nos Piliifs)*

Met de medewerking van de Groene Wandeling van Neder-Over-Heembeek en de Ferme Nos Piliifs.

105.

Kaart J 1

FERME NOS PILIFS

Trassersweg 347
Brussel-Neder-Over-Heembeek

🕒 za van 9u tot 18u
zo van 10u tot 17u

📍 53 (Ferme Nos Pilifs)

Het is ongewoon in het Brussels Gewest nog landelijke gebieden te vinden zoals dat van de *Ferme Nos Pilifs*. Meer dan 5 ha bos, weiden, omheinde terreinen, poelen en paden, waarvan meer dan de helft uit een dierenpark bestaat, omringen de installaties die vanaf 1984 werden gebouwd. Het bedrijf dat werd opgericht om mensen met een beperking nuttig, verrijkend en betaald werk te verschaffen, stelt vandaag 170 personen tewerk in diverse ecologische activiteiten gericht op duurzame ontwikkeling. Ze verzorgen er geiten uit Poitou, twee Ardense trekpaarden, ezels, wilde kippen uit Haspengouw, pony's, konijnen, kalkoenen en parelhoenen in het seizoen, koeien uit Jersey en rosse Ardense schapen.

Ze beheren ook de *Jard'Inspiration*, een geheel van demonstratiepercelen die laten zien hoe u een stadstuin of moestuin kunt aanleggen, of van uw terras, balkon, muur en zelfs mineraal oppervlak een groene ruimte vol biodiversiteit kunt maken. De *Ferme Nos Pilifs* is open voor het publiek en leert de allerjongsten ook alles over recycling en composteren.

Rondleidingen door de groene ruimten en het zuiveringsbekken, zaterdag en zondag zodra zich

een groep van 15 personen heeft gevormd. Met de medewerking van de Ferme Nos Pilifs en de Groene Wandeling van Neder-Over-Heembeek.

Wandeling "Het Begijnendalbos en zijn omgeving" en bezoek "Het Sint-Lendriksbos en zijn bron, een onbekende site van grote biologische waarde" (zie kader-teksten hiernaast en hieronder).

BEZOEK

Het Sint-Lendriksbos en zijn bron, een onbekende site van grote biologische waarde

Gelegen in volle industriezone, vormt het Sint-Lendriksbos aan de noordrand van het Brussels Gewest een oase die (bijna) niemand kent. Het bos is eigendom van Citydev (ex-GOMB) die het zorgvuldig onderhoudt. Het werd op het nippertje gered door en voor natuurliefhebbers en zal ter gelegenheid van de Open Monumentendagen uitzonderlijk worden opengesteld. De bezoekers kunnen er ontdekken of de bron werkelijk miraculeus is. De gids zal uitleg geven over de rijkdom van het bos en zijn verrassende geschiedenis.

🕒 zaterdag en zondag om 11u en 15u (duur: 1u30)

📍 vertrek: Ferme Nos Pilifs, Trassersweg 347 in Neder-Over-Heembeek – kaart J 1

📍 53 (Ferme Nos Pilifs)

📧 reserveren gewenst op het nummer 0475/ 77.05.63 of per e-mail (benoit.elleboudt@gmail.com). Maximaal 20 personen per wandeling.

Met de medewerking van CityDev, de Groene Wandeling van Neder-Over-Heembeek en de Ferme Nos Pilifs.

106.

Kaart L 5-6

BEGRAAFPLAATS VAN BRUSSEL*Kerkhof van Brussellaan*

Evere

🕒 za en zo van 8u30 tot 16u30
(laatste toegang om 16u)

📍 63-66-80 (Kerkhof van Brussel)

Omdat de bestaande kerkhoven te klein waren geworden, besloot het stadsbestuur van Brussel in 1874 om een uitgestrekt terrein aan te kopen langs de Leuvense Steenweg. Voor de inrichting van dit 38 ha grote terrein werd een beroep gedaan op landschapsarchitect Louis Fuchs. Hij ontwierp een groot landschapspark met brede lanen, rotondes, sierlijke boompartijen, door hagen omheinde intieme ruimten en met paden omzoomde gazons die uitnodigen tot bezinning. Zoals vele tijdgenoten plantte hij naaldbomen, eiken, treurwilgen en klimop aan, hoofdzakelijk om hun symbolische waarde, maar ook Japanse kerselaren omwille van

hun schoonheid tijdens de bloeiperiode. Eenmaal voorbij de robuuste ingangspoort in neo-etruskische stijl, ontworpen door architect Victor Jamaer, onthult de begraafplaats een uniek geheel van merkwaardige herdenkingsmonumenten zoals het Engelse Memoriaal voor de slag van Waterloo, een werk van Jacques de Lalaing. U treft er ook opmerkelijke bomen aan, zoals een esdoornbladige plataan, een Turkse hazelaar of prach-

tige zilveresdoorns. Vogelliefhebbers herkennen misschien een tjiftjaf, een fluitier, een heggemus, een boomkruiper, een boomklever, een grote bonte specht, een sperwer of een nijlgans. (B 06/02/1997)

Wandeling "Rust onder de bomen"
(zie kadertekst hieronder).

WANDELING**Rust onder de bomen**

De begraafplaats van Brussel in Evere, de grootste van het gewest, is een uitgestrekt park van 38 ha dat werd ingericht door landschapsarchitect Louis Fuchs. Naast kronkelende paadjes en beboste percelen vindt men er een uitzonderlijk plantendecor met onder andere zilveresdoorns, cipressen, Indische kastanjelaren, platanen en treurwilgen. Tal van bekende personages (burgemeesters van Brussel, beeldhouwers, architecten, wetenschappers) hebben er een laatste rustplaats gekregen. De begraafplaats omvat eveneens talrijke publieke, herdenkingsmonumenten (slachtoffers van de slag van Waterloo, van de twee wereldoorlogen,...), een afspiegeling van de stijlen die op het moment van hun realisatie gangbaar waren in de architectuur. Een groene ruimte om (opnieuw) te ontdekken...

🕒 zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)

📍 vertrek: ingang van de begraafplaats, Kerkhof van Brussellaan in Evere – kaart L 5-6

📍 63-66-80 (Begraafplaats van Brussel)

📞 reserveren verplicht op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (info@e-guides.be).
Maximaal 20 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van E-Guides.

107.

Kaart J 5

BRUSSELS MUSEUM VAN DE MOLEN EN DE VOEDING

Windmolenstraat 21 – Evere

za en zo van 10u tot 18u

55 (Linde)

De windmolen van Evere werd in 1841 gebouwd zodat de boeren uit de omgeving er hun graan konden laten malen. De molen onderging verschillende wijzigingen en kende in de loop der jaren uiteenlopende bestemmingen. In 1853 werd in de molen een stoommachine geïnstalleerd om de activiteiten los van de weersomstandigheden te kunnen voortzetten. Uiteindelijk werden de houten wieken, die hun functie waren verloren, verwijderd. In 1887 en 1904 werden twee nieuwe bijgebouwen aan de molen toegevoegd waarin de cilindermolens en een opslagplaats werden ondergebracht. De molen moest zijn activiteit staken in 1911 omdat hij niet meer kon concurreren met de grote maalde-

rijen van Willebroek. De gebouwen werden nadien gebruikt voor diverse andere, lokale industriële activiteiten zoals een fabriek van thermosifons, een leerlooierij, een onderneming van kleine houtmachines en een fabriek die darmen maakte voor slagerijen. In de jaren 1930 bracht Oscar Tausig er zijn kruidenfabriek in onder, die er tot 1983 bleef. De kegelvormige molen van Evere evenals de tuin en de geplaveide weg in het park werden in 1990 beschermd en in 1998 door de gemeente Evere aangekocht. In 2008 werd het Brussels Museum van de Molen en de Voeding in het gerestaureerde gebouw ondergebracht. De benedenverdieping bevat nog maalmachines die gediend hebben voor het malen van kruiden, reinigingsmachines, cilindermolens en zeven. Ze vormen een voorsmaakje voor de ontdekking van de geschiedenis van het maalbedrijf in de permanente zaal, gaande van de prehistorische pleetsteen tot de continue cirkelvormige beweging. (B 20/12/1990)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 14u30 en 16u30. Reserveren verplicht op het nummer 02/245.37.79 of per mail (mbma-bmmv@evere.brussels). Maximaal 15 personen per vertrek.

Tentoonstelling over de geschiedenis van het gebouw vanaf de bouw van de molen.

WANDELING

Het landbouwverleden van Evere

Evere, een gemeente in het noordoosten van het Brussels gewest, bleef lange tijd een landelijk dorpje aan de rand van de stad. Tijdens de wandeling ontdekt u verschillende getuigen van het landbouwverleden van de gemeente. We vertrekken aan het gemeentemuseum Pieter Cnops, waar men de herinnering aan het verleden van Evere levend houdt. Op enkele honderden meter daarvandaan, in een beschermd parkje, staat de oude windmolen uit 1841. Hij herinnert aan het belang van de graanteelt in Evere tot aan het einde van de 19de eeuw. Het boerderijtje op de Geuzenberg vormt het eindpunt van het bezoek. Dit pand, gelegen naast het gemeentehuis, vormt een unieke getuige van de landbouwactiviteit op het plateau van de Geuzenberg, een belangrijk centrum van de Brusselse graanproductie, alvorens men omschakelde naar de ambachtelijke teelt van witloof tot het midden van de 20ste eeuw.

- zaterdag en zondag om 11u (duur: 2u)
- vertrek: Gemeentemuseum Pieter Cnops, Edouard Stuckensstraat 11-13 in Evere – kaart J 5
- 55 (Linde)
- reserveren verplicht op het nummer 02/245.37.79 of per mail (mbma-bmmv@evere.brussels). Maximaal 15 personen per vertrek.

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Evere.

WANDELING

Landelijk Evere, tussen witloof en luchtvaart...

Evere, wat een puzzel! Leg de stukken samen en je krijgt een gemeente op de grens van twee tijdperken met moderne delen en stukken die verankerd zijn in het landelijke: vliegtuigen in de lucht en witloof in de grond. De wandeling loopt nu eens door het verleden en dan weer door het heden, soms door de natuur en vervolgens door een stedelijke omgeving, tussen de valken van de gemeentelijke wapenschilden, de teelt van rapen en radijzen, de voormalige pachthoeve, 't Hoeveke, de Geuzenberg, de molen, het Moeraske en de site van de Kerkebeek. En is Evere niet de enige Brusselse gemeente met een museum van het landelijke leven?

- zaterdag om 11u en 16u (duur: 1u30)
- vertrek: voor het gemeentehuis, Hoedemakerssquare in Evere – kaart K 5
- 45-65 (Hoedemakers)
- reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

108.

Kaart J 4

WALCKIERSPARK

Schaarbeek

 enkel rondleidingen in groep B 59 (Chaumontel)

De geschiedenis van het Walckierspark klimt op tot het begin van de 18de eeuw en de naam verwijst naar de familie die er vanaf 1765 eigenaar van was. Op het domein, waarop een fraai classicistisch kasteel stond, strekten zich aanvankelijk Franse tuinen uit die nadien naar de smaak van de tijd werden heraangelegd in Engelse landschapsstijl. Het reliëf werd gewijzigd en het park verfraaid met vijvers, een waterval, een ijskelder en een oranjerie. Er werd zelfs een dreef aangelegd met borstbeelden van beroemde personen, een soort van Elyseum, die naar het toegankelijkheid leidde, geflankeerd door twee sfinxen. De kunstmatige grot dateert uit die periode, net zoals de met een

obelisk kroonde doorgang. Deze fantasierijke constructies zijn kenmerkend voor de romantiek en haar voorliefde voor geënceneerde ruïnes uit een imaginair verleden en pittoreske natuurevocaties. Op het einde van de 19de eeuw werd het domein aangekocht door het *Institut de la Sainte-Famille*, maar in 1965 onteigende de Belgische Staat twee derde van het terrein om er een weg aan te leggen die aansluiting zou geven op de autoweg naar Antwerpen. Er werden ophogingen uitgevoerd die het uitzicht van het park voorgoed wijzigden, maar het project werd uiteindelijk afgeblazen. Vandaag verkeert het park in een semi-natuurlijke staat met weiden en bosjes, hoogstammige bomen, boomgaarden, poelen en een vochtige weide. (B 09/03/1995)

Rondleidingen “De twee facetten van Walckiers”, zondag om 10u en 14u (duur: 1u30).

Afspraak aan de ingang van het Institut de la Sainte-Famille,

108

Chaumontelstraat 9 in Schaarbeek. Met de medewerking van de Milieucommissie Brussel en Omgeving en de leerlingen van de richting milieutechnicus van het Institut de la Sainte-Famille.

 TENTOONSTELLING**Geschiedenis en folklore van de gemeente Evere**

Het gemeentemuseum van Evere, gehuisvest in een 100 jaar oud gebouw, bewaart de herinnering aan deze entiteit in het noordwesten van Brussel en neemt ons mee doorheen de geschiedenis van de gemeente, van de middeleeuwen tot vandaag. Het museumarchief geeft een mooi overzicht van het economische, folkloristische, politieke, religieuze en verenigingsleven van Evere, dat lange tijd een landbouwdorp is gebleven.

 zaterdag en zondag van 10u tot 18u

 Gemeentemuseum Pieter Cnops, Edouard Stuckensstraat 11-13 in Evere – kaart J 5

 55 (Linde)

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Evere.

 WANDELING**Huart Hamoir: rond een parklaan**

De wijk van de Huart Hamoirlaan werd in 1907 ontworpen en aangelegd op de heuvelflank van het oude gehucht Helmet. Ze wordt gekenmerkt door haar symmetrisch landschapsplan, haar eclectische architectuur in het westelijke deel en haar gebouwen in art-deco- en modernistische stijl in de oostelijke helft. Een klein parkje vormt de centrale as waar imitatierotspartijen, monumenten en verschillende opmerkelijke bomen bewaard bleven. Dankzij haar architecturale diversiteit omvat deze buurt ook een onuitputtelijke voorraad aan klein erfgoed met verwijzingen naar de natuur, zoals in de bovenlichten in glas-in-lood of in de talrijke sgraffiti op de belle époque-gevels. Aan de hand van getuigenissen van de inwoners en de opeenvolgende bouwmeesters van de wijk worden de geschiedenis en anekdotes van de gemeente verteld.

 zaterdag om 14u30 (duur: 1u30)

 vertrek: voor de kerk van de Heilige Familie, Rigasquare in Schaarbeek – kaart J 5

 7 (Demolder)

 maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de vereniging Patrimoine de Schaerbeek (PatriS).

WANDELING

Van de Bloemenwijk naar de tuinwijk Terdelt

De villa's van de Bloemenwijk en de huisjes van de tuinwijk Terdelt waren vroeger gescheiden door het oude kerkhof van Schaarbeek, maar zijn vandaag verbonden door een park en sportvelden. De twee wijken werden grotendeels gebouwd tussen 1920 en 1940. De woningen met voortuintjes, gegroepeerd langs met bomen afgezoomde lanen en straten, vertonen zowel invloeden van de art deco als van de modernistische stromingen die kenmerkend zijn voor de architectuur van het Interbellum. Een wijk van knusse villa's aan de ene kant, aan de overzijde een tuinwijk met arbeiderswoningen gebouwd op initiatief van de Schaarbeekse Haard, de eerste sociale huisvestingmaatschappij van het Brussels Gewest. Elke wijk straalt zijn eigen sfeer uit: brede lanen met een rechtlijnig en loodrecht tracé voor de villa's, een wirwar van korte en bochtige straten onderbroken door pleintjes voor de tuinwijk. De wandeling vertelt twee architecturale en sociale verhalen die met elkaar vervlochten zijn.

- 🕒 **zondag om 14u30 (duur: 1u30)**
- 📍 **vertrek: voor de Sint-Suzannakerk, hoek van de Blauwewegenlaan en de Latinislaan in Schaarbeek – kaart J 6**

📍 7 (Louis Bertrand)

📍 66 (Latinis)

👥 **maximaal 25 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de vereniging Patrimoine de Schaarbeek (PatriS).

FIETSTOCHT

Schaarbeek: tussen architecturaal en natuurlijk erfgoed

Siersmeedwerk, traliwerk voor deuren, balkons en tuinen, beeldhouwwerken, sgraffiti, stukwerk, glasramen enz. Vaak zijn ze geïnspireerd op de natuur, het planten- en het dierenrijk, met soms realistische, dan weer gestileerde afbeeldingen. Vanop een helling van de Zennevallei ontdekt u de combinatie van stadsinrichting met opmerkelijke bomen en bouwkundig erfgoed met natuurdecoraties, tot en met het kroonjuweel en groene long van Schaarbeek.

Deze begeleide fietstocht loopt langs de rand van de Huart Hamoirwijk, van het station van Schaarbeek naar het Josafatpark, via het Verboekhovenplein en het Colignonplein (waar een koppeltje slechtvalken nestelt) en langs de prachtige Louis Bertrandlaan.

- 🕒 **zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 2u30)**
- 📍 **vertrek: voor de Kerk van de Heilige Familie in Helmet, Rigasquare in Schaarbeek – kaart J 5**

📍 7 (Demolder)

👥 **opgelet: vergeet uw fiets niet. Geen fietshuur mogelijk ter plaatse. Villo! -station nr. 170, Rigasquare**

Met de medewerking van GRACQ – Les Cyclistes quotidiens (plaatselijke afdeling van Schaarbeek).

109.

Kaart I 5

TUIN

Eugène Demolderlaan 41
Schaarbeek

🕒 **za en zo van 12u tot 18u**

📍 7 (Demolder)

Dit imposante herenhuis werd in 1910 door architect Albert Dankelman gebouwd in een naar het neoclassicisme neigende eclectische stijl en is harmonisch geïntegreerd in een homogene gevelrij. De koetsdoorgang geeft rechtstreeks toegang tot de tuin en bevat ook de hoofdingang van het gebouw. Deze prestigieuze woning, bestemd voor aannemer Antoine Podévain, bezit een mooie groene ruimte met diverse bijgebouwen die een onmisbare aanvulling vormden voor een herenhuis van die standing. De tuin strekt zich in het binnenterrein uit achter de nummers 25 tot 43. Naast een paardenstal met traptorentje bevindt er zich een cirkelvormig paviljoen in cementbeton onder een koepeldak, een waterpartij omsloten door namaakrotsen en een recent gerestaureerde serre met een structuur van cementen boomstammen, typisch voor de rocaillemode van die tijd.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 13u, 15u en 17u. Met de medewerking van Itinéraires, op de paden van de geschiedenis, en Korei.

Tentoonstelling “Rocailles van cement” (zie kadertekst hier naast).

110.

Kaart J 6

JOSAPHATPARK

*Ambassadeur Van Vollenhovenlaan/
Algemeen Stemrechtlaan/Ernest
Renanlaan/Lambermontlaan/
Chazallaan/Azalealaan – Schaarbeek*

1 7 (Chazal)

2 64 (Chazal), 66 (Azalea)

Volgens de legende zou een pelgrim bij zijn terugkeer uit Jeruzalem in 1574 zo'n treffende gelijkenis hebben gezien tussen de Roodbeekvallei en de Josaphatvallei in Palestina dat hij dit deel van Schaarbeek een nieuwe naam gaf. Op dezelfde plaats ontstond later een domein dat aan het begin van

de 20ste eeuw versnipperd dreigde te raken. Koning Leopold II spoorde de gemeente aan het te onteigenen om een van de mooiste groene ruimten in dit deel van Brussel te vrijwaren. De aanleg werd toevertrouwd aan de Belgische landschapsarchitect Edmond Galoppin en het park werd in 1904 opengesteld. De gemeente liet het verfraaien en verdrievoudigde zelfs de oorspronkelijke oppervlakte door er aanpalende gronden aan toe te voegen. Het park bevat een gedeelte voor spel en sport maar ook een dierenpark, mooie grasvelden en een groot aantal pittoreske hoekjes die rijk zijn aan namaakrotsen. Het Josaphatpark is op dat vlak trouwens recordhouder in het Brussels Gewest: er werd een dertigtal

rocaille-elementen opgetekend. Naast een charmante duiventil, de onlangs heropende Laiterie, een schuilhuisje en een elegante kiosk kan het park prat gaan op drie achter elkaar liggende vijvers waarvan de laatste eindigt op een merkwaardig geheel van namaakrotsen. Een brug van boomstammen en een door Dumillieux gerealiseerd alpenlandschap trekken eveneens de aandacht, net als enkele opmerkelijke boomsoorten zoals een reuzensequoia, een Chinese mahonie en een Amerikaanse amberboom. In het verlengde van het park ligt de middenberm van de Louis Bertrandlaan die verfraaid is met bomen en bloemperken. Vanuit de lucht gezien lijkt deze laan op de stam van een boom waarvan het Josaphatpark de kruin vormt. (B 31/12/1974)

TENTOONSTELLING

Rocailles van cement

B van wapening, C van cement, R van rocaille... De rocailles van cement, erfgoed uit onze tuinen en parken van zo'n een honderdtal jaar oud, zijn soms zo levensacht dat de toeschouwer het geboetseerde cement voor natuursteen of hout aanziet! Grotten, watervallen, rotsen en bruggen getuigen van het vakmanschap van de cementrocaillieurs van weleer. De mode is voorbij, het ambacht verdwenen, wat overblijft is een opmerkelijk erfgoed dat bescherming verdient. Deze fototentoonstelling laat de diversiteit van de realisaties zien in de vorm van een abecedarium.

🕒 zaterdag en zondag van 12u tot 18u

📍 E. Demolderlaan 41 in Schaarbeek – kaart I 5

1 7 (Demolder)

Met de medewerking van Françoise Lombaers.

Bezoek aan de gemeentelijke serres met de Groendienst, zaterdag en zondag van 10u tot 13 u en van 14u tot 18u. Afspraak Lambermontlaan 411 in Schaarbeek.

 Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 16u en zondag om 14u en 16u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

Activiteiten "Het Josaphatpark, mijn geliefde, of het verhaal van een vallei aan uw voeten" en wandeling "De rocailles en bronzen standbeelden van het Josaphatpark" (zie kaderteksten volgende pagina).

ACTIVITEITEN

Het Josaphatpark, mijn geliefde, of het verhaal van een vallei aan uw voeten

Om dit park met zijn zeer talrijke verrassingen te ontdekken of te herontdekken, zal u uw voeten, oren, handen, ogen en zelfs uw tong nodig hebben. In vijf ateliers kan u rustig en spelenderwijze op ontdekking gaan in de oude Josaphatvallei.

Op het programma:

Op stap in de geschiedenis

De paardenwagen neemt u mee op ontdekking van het Josaphatpark en de Louis Bertrandlaan en volgt het ritme van de trekpaarden en de woorden van uw gastheer.
Vooriedereen, kinderen vanaf 5 jaar (begeleiding verplicht).

⌚ *zaterdag en zondag: 10u, 11u15, 12u30, 13u30, 14u45, 16u, 17u15 (duur: 45 minuten)*

📍 *vertrek: voor de kiosk*

📧 *reserveren verplicht per mail (yves.hanosset@gmail.com). Maximaal 20 personen per vertrek.*

Bomengefluister

De opmerkelijke bomen van het park fluisteren hun eeuwenoude avonturen in uw oor...

⌚ *zaterdag en zondag van 10u tot 18u*

📍 *De plattegrond met de installaties is verkrijgbaar in de kiosk.*

Sensationeel!

Lijkt het u wat om met het hoofd naar beneden of in de kruin van hoge bomen rond te kuieren? Dan wacht u een gevarieerd aanbod van ongewone zintuigelijke ervaringen om het park van zeer nabij te herontdekken met uw ogen en handen. Dolle pret en sterke sensaties gegarandeerd!

⌚ *zaterdag en zondag doorlopend*

📍 *vertrek: voor de kiosk*

Naar de natuur

Afspraak op zes verschillende plekken in het park om een collectief reisboekje te maken waarin de vele uitzichten in dit park in Engelse stijl geïllustreerd worden. Vergeet uw potloden en pastelstiften niet!

⌚ *zaterdag en zondag: 10u30, 13u30 en 16u*

📍 *vertrek: voor de kiosk*

Groeten uit Schaarbeek

Verstuur uw postkaart met een kusje en een leuke gedachte. U maakt kennis met de serres van het park die er voor de gelegenheid *pico bello* uitzien zodat u zich op de wijze van weleer kan laten fotograferen.

⌚ *zaterdag en zondag van 10u tot 13u en van 14u tot 18u*

📍 *vertrekplaats: in de serres, Lambermontlaan 411*

Met de medewerking van de vereniging *Patrimoine à Roulettes* en de Gemeente Schaarbeek.

111.

Kaart I 6

MINIGOLF VAN HET JOSAPHATPARK

*Ambassadeur Van Vollenhovenlaan 1
Schaarbeek*

- ⌚ za en zo van 10u tot 12u
- 📍 7 (Louis Bertrand)
- 📍 66 (Azalea)

In 1952 bevonden er zich te midden van het Josaphatpark, op een strook land tussen de straat en de spoorweg, nog enkele moestuinen van de vereniging *Colons de la Ligue du Coin de Terre*. Het succes van de minigolf-

terreinen aan de kust bracht een particulier echter op het idee om hier een minigolf aan te leggen, een voorstel waarop de gemeente graag inging. Het ontwerp werd toevertrouwd aan landschapsarchitect René Pêchère die de verschillende holes groepeerde in de vorm van een rozenkrans om de beschikbare oppervlakte optimaal te benutten. Zo ontstond uiteindelijk een minigolf van 18 holes. De golfbaan werd in 1954 opengesteld en kende meteen een groot succes, niet alleen vanwege de sportieve uitdaging maar ook door de inventieve aanleg en de mooie plantengroei.

111

WANDELING

De rocailles en bronzen standbeelden van het Josaphatpark

De Josaphatvallei vormt de grens tussen het hogere en het lagere gedeelte van de gemeente Schaarbeek. De loop van de Roodebeek, die op haar beurt uitmondt in de Maalbeek, vormde tot in de 19de eeuw een wandeloord omzoomd met privé-eigendommen en herbergen. Aan het einde van de eeuw werd de vallei bedreigd door de verstedelijking. Met de steun van Leopold II besliste de gemeente om een gedeelte van de vallei om te vormen tot een openbaar landschapspark. Victor Besme wijzigde het tracé van de ringlaan zodat het samenviel met de heuvelrug en de gemeente verbond zich ertoe om het uitzicht op Brussel vanaf de Lambermontlaan te vrijwaren.

Het Josaphatpark is bijzonder rijk aan rocailles: alpijns landschap, waterval in imitatierotsen, bruggen en banken in imitatiehout moeten het landschap een pittoreske aanblik van gereconstrueerde natuur verlenen. Perspectiefzichten, stenen en bronzen standbeelden en opmerkelijke bomen dragen bij tot de ergoedwaarde van het park, dat volledig werd gerestaureerd en waarvan u het resultaat tijdens deze wandeling zult kunnen ontdekken.

⌚ zaterdag en zondag om 11u30, 14u en 15u30 (duur: 1u)

📍 vertrek: ingang van het Josaphatpark, Prévost-Delaunaysquare in Schaarbeek – kaart J 6

- 📍 7 (Chazal)
- 📍 64 (Chazal)

📞 reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van **La Fonderie**

TENTOONSTELLING

Groen Schaarbeek

Met meer dan 70 ha groene ruimten, parken, squares, pleinen, private tuinen en zeventien speelpleinen is de gemeente Schaarbeek een van de groenste van het Brussels Gewest. Deze tentoonstelling met foto's van Claire Eykerman en Mirjam Devriendt en de begeleidende projecties zette, dit groene erfgoed in de verf. Er worden ook diverse publicaties over Schaarbeek gepresenteerd.

⌚ zaterdag en zondag van 11u tot 18u

📍 Louis Bertrandlaan 43 in Schaarbeek – kaart I 6

- 📍 92 (Sint-Servaaskerk)
- 📍 59 (Herman), 66 (Crossing)

112.

Kaart I 6 **AUTRIQUEHUIS**

Haachtse Steenweg 266
Schaarbeek

🕒 za en zo van 10u tot 18u (laatste toegang om 17u15)

👤 enkel voor rondleidingen
(groepen van 20 personen)

📍 25-92-62 (Robiano), 93 (Liedts)

📍 59 (Herman), 65-66 (Robiano)

Het in 1893 naar de plannen van Victor Horta gebouwde Autriquehuis is een scharniergebouw in de carrière van de beroemde architect. Hoewel de stijl nog vrij eclectisch is, kondigen de gekozen materialen en de ontwikkeling van een decoratieve taal op basis van de gebogen lijn onmiskenbaar al de art nouveau aan. De gevel in witsteen, met excentrische voordeur en gekoppelde vensters op de eerste verdieping, wordt bekroond door een loggia met houten tussenstijl. Tussen het bouwjaar en het midden van de jaren 1990 onderging het Autriquehuis diverse verbouwingen, zowel wat de indeling van de kamers als de decoratieve elementen betreft. Bij de restauratie werd besloten terug te keren naar de oorspronkelijke geest

van het gebouw. De opdracht hiervoor werd toevertrouwd aan architect Francis Metzger. Net als zijn tijdgenoten haalde Victor Horta zijn inspiratie uit de natuur. Zo herinneren de sierlijke krullen van het mozaïek op de vloer in de inkomhal aan varenstengels, terwijl de weelderige bloemen in de glasramen die dezelfde ruimte van licht voorzien, doen denken aan lelies. Nu is het aan de bezoekers om in de verschillende vertrekken de subtiele verwijzingen van de beroemde architect naar de natuur terug te vinden. (B 30/03/1976)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep op 17u15). Met de medewerking van Klare Lijn en Pro Velo.

Tentoonstelling "Horta in Amerika 1916-1918".

Performance "Pluk de dag in het Autriquehuis" (zie kadertekst hieronder).

PERFORMANCE

Pluk de dag in het Autriquehuis

Zowel de filosofie als de realisaties van het festival ARTONOV zijn geïnspireerd op de internationale art-nouveaubeweging. Door interdisciplinariteit aan te moedigen wil het festival een convergentie tot stand brengen tussen de 'levende' kunsten, zoals muziek, dans, mode, toneel en de visuele kunsten.

In het kader van de Open Monumentendagen stelt het festival u een performance voor waarbij kunstenaars zich vragen stellen over de wijze waarop kunst en artistieke performance kunnen interageren in de architecturale ruimte, in een dialoog die het karakter en de essentie van de plaats, de *genius loci*, versterkt. Gaande van de muziek tot de kunst van het weven, ontvouwt zich een universum waarin repetitieve gebaren uitgroeien tot virtuoze bewegingen. Klanken gaan over in stilte, het zichtbare wordt onzichtbaar. In een hortende kadans zullen Marine Falque-Vert en Elise Peroi als een echo op elkaar antwoorden binnen hun respectieve universums. Er worden banden geweven, gebaren overlappen elkaar, evolueren en houden elkaar in balans.

🕒 zaterdag en zondag om 11u30 en 18u (duur: 30 minuten)

📍 Autriquehuis, Haachtse Steenweg 266 in Schaarbeek – kaart I 6

📍 25-92-62 (Robiano), 93 (Liedts)

📍 59 (Herman), 65-66 (Robiano)

👤 reserveren verplicht op het nummer 0468/12.17.74 of per e-mail (festival.artonov@gmail.com). Maximaal 80 personen per performance.

113.

Kaart I 6

MAATSCHAPPELIJKE ZETEL VAN GREENPEACE BELGIË – VOORMALIG ATELIER VAN SCHILDER MARKELBACH*Haachtse Steenweg 159
Schaarbeek*⌚ enkel zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)👤 enkel rondleidingen in groep
(groepen van 15 personen)

① 25-62-92 (Robiano)

② 65-66 (Robiano)

Dit mooie gebouw dat van omstreeks 1850 dateert, was de woning maar ook het atelier van schilder Alexandre Markelbach. Achter een neoclassicistische gevel met laterale inrijpoort en een benedenverdieping met schijnvoegen ligt een opeenvolging van salons waarvan de originele weelderige decoratie bewaard bleef. Een van de salons heeft een rijk versierde kroonlijst in Régencestijl gecombineerd met een decor van lambrieringen, met grotesken beschilderde panelen, spiegels en doeken met engeltjes die de vier seizoenen

voorstellen. De engeltjes die op het strand wandelen, symboliseren de zomer, andere die bezig zijn met de druivenoogst stellen de herfst voor. Nog andere houden een nest vast wat er aan herinnert dat de lente synoniem is van nieuw leven. De overige kamers werden ingericht in neorenaissancestijl. Het gebouw bezit ook een galerij versierd met bas-reliëfs die de processie van de Panatheneeën uitbeelden en een veranda achteraan die tussen 1858 en 1876 werd toegevoegd. Een wintertuin was in die tijd immers een essentieel onderdeel van elk herenhuis. Greenpeace kocht het gebouw in 1999 om er zijn kantoren te vestigen en liet het zorgvuldig renoveren waarbij de decoratie volledig werd bewaard. De organisatie klaagt met geweldloze en ludieke acties de internationale milieuproblemen aan en stelt oplossingen voor die essentieel zijn voor een groene en vreedzame toekomst. Greenpeace is onafhankelijk en voert campagnes om het recht van de bevolkingen te verdedigen op schone lucht door een beter mobiliteitsbeleid. De openstelling van het gebouw voor bezoekers op een autoloze zondag heeft dus een grote symbolische waarde.

113

Doorlopende rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU) en Korei.

114.

Kaart I 6

HUIS DER KUNSTEN*Haachtse Steenweg 147
Schaarbeek*

⌚ za en zo van 10u tot 18u

① 25-62-92 (Robiano)

② 65-66 (Robiano)

Aan het zicht onttrokken door het gebouw aan de straatzijde, op nr. 147 van de Haachtse Steenweg, ligt het landhuis dat in 1826 gebouwd werd voor de rijke lakenhandelaar Charles-Louis Eenens. Dat gebouw werd in 1876 met een verdieping verhoogd en uitgebreid met twee uitspringende hogere vleugels, gestructureerd door hoge pilasters. Tussen 1894 en 1899 werd een bakstenen toren in eclectische stijl toegevoegd en werden de stallen vergroot. Achter de neoclassicistische gevels bevindt zich een reeks salons met decoratieve elementen ontleend aan diverse stijlen

– Lodewijk XV, Lodewijk XVI en neo-Vlaamse renaissance – die getuigen van de uiteenlopende smaken die in die periode in zwang waren. De residentie van de familie Terlinden, de laatste eigenaars, is een toonbeeld van een aristocratische woning uit de belle époque in Schaarbeek. De eigendom beschikte uiteraard over een tuin, die vandaag bestaat uit een waterbekken met eromheen grasvelden geflankeerd door leibomen. De paden worden omzoomd door groenmassieven en enkele bosjes. Het gebouw, dat sinds 1950 eigendom is van de gemeente, huisvest vandaag het Huis der Kunsten, waar geregeld tentoonstellingen, concerten, lezingen en andere culturele evenementen plaatsvinden. (B 28/05/2015)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU) en Korei.

114

Tentoonstelling "Schaarbeekse parken en landschappen in de gemeentelijke verzamelingen". In de salons van het Huis der Kunsten zullen schilderijen, oude documenten en tekeningen te zien zijn uit het gemeentelijke patrimonium die de voorliefde van kunstenaars uit de 19de en 20ste eeuw tonen voor deze zichten van Schaarbeek.

WANDELING

50 groentinten

Overal ter wereld moeten steden het hoofd bieden aan een toenevende demografische druk. Met het oog op de levenskwaliteit moeten zij ook vergroenen. Zowat overal zien we dan ook groene, creatieve alternatieven opbloeien voor het klassieke, ruimte verslindende stadspark. Deze wandeling neemt u mee op ontdekkingstocht door de groene ruimten van de Noordwijk, die beetje bij beetje herstelt van de ravages van het Manhattanplan van de jaren 1960 en 1970.

 zondag om 10u, 13u en 15u (duur: 2u)

 vertrek: hal van het station Brussel-Noord, tegenover het grote inlichtingenbord, Vooruitgangstraat 80 te Schaarbeek – kaart H 6

 3-4-55 (Noordstation)

 14-61 (Noordstation)

 reserveren verplicht op het nummer 0493/50.40.60 of per mail (info@klarelign.be). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Klare Lijn.

115. Kaart H 7

LE BOTANIQUE EN KRUIDTUIN

Koningsstraat 236
Sint-Joost-ten-Node

 za en zo van 12u tot 18u
(Le Botanique)

 2-6 (Kruidtuin)

 92-93 (Kruidtuin)

 61 (Kruidtuin)

De *Société royale d'Horticulture des Pays-Bas*, opgericht in 1826, zag in de aanleg van een Kruidtuin een manier om haar commerciële activiteiten aan te wakkeren en financierde daarom een deel van het project. De maatschappij verloor echter snel haar oorspronkelijke wetenschappelijke aspiraties uit het oog en gaf in 1830 haar eerste catalogi uit van planten, granen en bloembollen, nauwelijks enkele maanden na de opening van de Kruidtuin. Orgelpunt van het park, waarvan de plannen werden getekend door architect Charles-Henri Petersen, was het grote serregebouw dat in 1829 voltooid werd en plaats moest bieden aan de collecties van een vorige plantentuin. Kunstenaar-decorateur Pierre-François Gineste leidde de werken die uitgevoerd werden naar de plannen van architect Tilman-François Suys. Uitgaand van de klassieke structuur van een orangerie ontwierp deze een indrukwekkende centrale rotonde met een koepel, geflankeerd door twee vleugels die elk eindigden in een licht uitspringend paviljoen. Grote glaspartijen vullen de ruimten tussen de zuilen van de rotonde en overdekken de veranda die door diezelfde colonnade wordt afgebakend. Tegen de zijvleugels leunen er serres aan. Het gebouw is vandaag in gebruik door *Le Botanique*, het cultureel centrum van de Franse Gemeenschap.

Het park, dat op het moment van zijn aanleg een aaneenschakeling was van vijvers, bosjes, akkers en moestuinen, bestaat uit verschillende terrassen die het grote niveauverschil van het terrein opvangen. In 1842 en 1854 werd het uitgebreid, maar na de Tweede Wereldoorlog werden de plantencollecties overgebracht naar de plantentuin van Meise. Met de aanleg van de Sint-Lazaruslaan werd het park doormidden gesneden en drong zich een heraanleg

op. Die taak werd toevertrouwd aan René Pechère. Hij ontwierp voor de Wereldtentoonstelling van 1958 een tuin bestaande uit drie terrassen. Voor de serres en de orangerie strekt zich een Franse tuin uit, streng gecompartmenteerd en beplant met bloeiende heesters. Het tussenliggende gedeelte is geïnspireerd op de Italiaanse tuinen en bevat een stervormige rozentuin en een bloemperk met 40 soorten irissen. Het derde deel van het park, de laagst gelegen zone, wordt ingenomen door een landschapspark in Engelse stijl, met kronkelende paden, grasperken afgeboord met heestermassieven en zacht murmelende waterpartijen. Ongeveer 55 opmerkelijke bomen zijn geïnventariseerd op de 6 ha van het park, dat sterk geleden heeft onder de aanleg van de kleine ring, de Noord-Zuidverbinding en de metro. (B 15/04/1964)

Rondleidingen in de serres en sommige delen van de gebouwen, zaterdag en zondag om 13u30 en 15u. Met de medewerking van de educatieve dienst van *Le Botanique*.

Wandelingen met de tuinmannen en de bewakers van het park, zaterdag en zondag om 14u (duur: 1u). Afspraak op het bovenste terras, aan de ingang van de Koningsstraat. Met de medewerking van Leefmilieu Brussel.

Wandelingen "Van de Kruidtuin naar het groene schrijn van het Rijksadministratief Centrum!" en "De Kruidtuin van Brussel en zijn bronzen standbeelden", en begeleidde rally "Mysterie in de Kruidtuin" (zie kaderteksten hiernaast en volgende pagina).

115

BEGELEIDE RALLY

Mysterie in de Kruidtuin

De geruchtenmolen draait al enige tijd op volle toeren: bezoekers zouden een spook gezien hebben in de Kruidtuin van Brussel. Hoewel het spook er niet echt kwaadaardig uitziet, hebben sommigen hem toch iets over een vloek horen mompelen. Maar wie zou er toch in deze oude tuin rondspoken? Probeer dit mysterie op te helderen. Tussen het verleden en de moderne tijd, de bronzen standbeelden en de natuur kan u de geheimen en de schatten ontdekken van dit rustige park met zijn nochtans bewogen verleden. Daarvoor moet u wel samen met uw gezin de raadsels oplossen.

- zaterdag en zondag om 10u, 11u30, 13u30, 15u en 16u45 (duur: 1u30)
- vertrek: afspraak op de buitentrap van de rotonde van het Cultureel centrum Le Botanique, Koningsstraat 236 in Sint-Joost-ten-Node – kaart **H 7**
- 2-6 (Kruidtuin)
- 92-93 (Kruidtuin)
- 61 (Kruidtuin)
- reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 15 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van
La Fonderie

WANDELING

De Kruidtuin van Brussel en zijn bronzen standbeelden

De Kruidtuin van Brussel heeft haar wetenschappelijke functie inzake behoud van en onderzoek naar planten en tuinbouw, die hij gedurende meer dan een eeuw heeft vervuld, moeten afstaan aan de plantentuin van Meise. Ondanks de beproevingen en de inkrimpingen ten gevolge van de moderne stadsontwikkeling- Noord-Zuidverbinding, lanen en tunnels, metrowerken en kantoorgebouwen – blijft het niettemin een van de oudste en mooiste openbare parken van de hoofdstad. Sinds zijn ontstaan in 1829 is deze plaats tot op heden een geliefde wandelplek waar kunst en cultuur hun plaats hebben: er worden openluchtconcerten georganiseerd en er bevindt zich een buitengewoon geheel van bronzen standbeelden. In de gebouwen waar vroeger inheemse en exotische planten gedijden, is vandaag een cultureel centrum gehuisvest. Een wandeling die u onderdompelt in het verleden...

- zaterdag en zondag om 13u30 en 15u (duur: 1u)
- vertrek: bovenaan de toegangshelling tot het park (tramhalte), Koningsstraat in Sint-Joost-ten-Node – kaart **H 7**
- 2-6 (Kruidtuin)
- 92-93 (Kruidtuin)
- 61 (Kruidtuin)
- reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van **La Fonderie**

116.

Kaart 17

ARMAND STEURSSQUARE

Sint-Joost-ten-Node

B 61 (Steurs)

De Armand Steurssquare, aangelegd naar de plannen van architect Eugène Dhuicque, die voor een asymmetrische compositie koos, werd op 3 juli 1932 feestelijk geopend. Ze vormt een erfbetoon aan de burgemeester van Sint-Joost-ten-Node die voor de watervoorziening van een aantal Brusselse wijken had gezorgd. Het ontwerp is een mooi voorbeeld van inrichting van de openbare ruimte in de interbellumperiode. Het plantsoen werd bovenop de overwelfde spoorlijn Brussel-Luxemburg aangelegd en vertoont een complexe indeling, wat nog wordt versterkt door de helling van het

WANDELING

Van de Kruidtuin naar het groene schrijn van het Rijksadministratief Centrum!

De tuinen en de orangerie van de Kruidtuin werden vanaf 1826 opgericht om er een waaier aan exotische planten voor te stellen. Vandaag is het een belangrijke cultureel complex en zijn de tuinen een trekpleister geworden voor wandelaars in het hart van de stad. Vandaar gaat het naar een mooi stukje groen dat weggestopt zit tussen de betonnen muren van het Rijksadministratief Centrum, een hangende tuin die menigeen zal verrassen!

⬇ zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)

⦿ vertrek: voor de ingang van de Kruidtuin, Koningsstraat 236 in Sint-Joost-ten-Node – kaart **H 7**

M 2-6 (Kruidtuin)

T 92-93 (Kruidtuin)

B 61 (Kruidtuin)

📄 reserveren verplicht op het nummer 02/319.45.60 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

TENTOONSTELLING

De groene omgeving van de Kruidtuin

In deze tentoonstelling werpen een aantal onbekende collectiestukken licht op de evolutie die de groene omgeving van de Kruidtuin doormaakte tijdens de 19de eeuw.

Het betreft originele, al dan niet ingekleurde prenten uit de jaren 1830 – 1850 van zichten, her en der opgevrollijkt door personages, op de botanische tuinen van de Kruidtuin (later omgevormd tot een landschapspark). Maar men vindt er ook stadsplannen vanuit vogelperspectief en schilderijen die een beeld geven van de groene omgeving tijdens de aanleg (1826) na de realisatie van het project (1849) door Pierre-François Gineste (1769-1850), schilder-decorateur en architect die het project uiteindelijk verwezenlijkte.

Rondleidingen zoomen in op het verhaal van de botanische tuinen vanaf de oprichting in 1826, over de woelige episode tijdens de Belgische revolutie, de mercantiele uitdagingen tot het verlies van gronden en de aanleg van het landschapspark in 1958.

⬇ zaterdag en zondag van 12u tot 17u
(rondleidingen zaterdag om 13u en 15u)

⦿ Charliermuseum, Kunstlaan 16 in Sint-Joost-ten-Node – Kaart **I 8**

M 1-5 (Kunst-Wet), 2-6 (Kunst-Wet /Madou)

B 22 (Jozef II), 29-63-65-66 (Madou)

📄 tentoonstelling toegankelijk tot 13 oktober 2017.

Met de medewerking van het Charliermuseum.

terrein. Op strategische plaatsen staan beeldhouwwerken van befaamde kunstenaars, zoals de beeldengroep *De steenhouwers* van Guillaume Charlier of *De bron* van Jules Dillens die zich voor de halfcirkelvormige eeuweest-zuilengalerij bevindt, op haar beurt gebouwd om de honderdste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid te vieren. Om deze verjaardag te herdenken werd ook een boom geplant. Landschapsarchitect Jules Janlet zorgde voor een gevarieerde groenaanleg met enkele opmerkelijke boomsoorten, waaronder een trompetboom en een tweestijlige meidoorn, en perken met rozen die zijn kennis op dit vlak etaleren. De met hulsthagen omzoomde grasperken vormen een erg gewaardeerde groene ruimte in deze dichtbebouwde buurt van Sint-Joost-ten-Node. (B 17/06/1993)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u, 12u, 14u en 16u. Afspraak voor het monument Armand Steurs.

Didactische tentoonstelling "Wat(er) dacht Steurs?" die het werk van Armand Steurs en van de architecten Eugène Dhucicque en Jules Janlet toelicht aan de hand van documenten uit die periode.

Met de medewerking van Les Amis du square Armand Steurs.

WANDELING

Natuur en wetenschap in Sint-Joost-ten-Node

Niet ver van de wijngaarden en de ezelsweg ontvouwt zich Sint-Joost-ten-Node, tussen de noten van een violist en een onsterfelijke zangeres, met een voormalige sterrenwacht en de herinnering aan een watermachine die het mooie weer maakte in de hoofdstad. Niet voor niets dragen twee straten in de gemeente de namen Molenstraat en Waterkrachtstraat. Deze wandeling brengt een stukje verleden tot leven dat door de verstedelijking en de snelle bevolkingsgroei bijna was vergeten. We luisteren naar het levensverhaal van twee grote wetenschappers, de natuurkundige Quetelet en de plantenkundige Houzeau de Lehaie. We verkennen de artistieke omgeving van Madou en de kunstenaarsateliers van de gemeente en eindigen in de ijskelders van de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk.

🕒 *zondag om 9u30, 11u30 en 14u (duur: 1h30)*

📍 *vertrek: voor de ingang van de Kruidtuin, Koningsstraat 236 in Sint-Joost-ten-Node – kaart H 7*

📍 *2-6 (Kruidtuin)*

📍 *92-93 (Kruidtuin)*

📍 *61 (Kruidtuin)*

📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/537.68.75 (maandag tot vrijdag, van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

WOOD WIDE WEB

Wood Wide Web: er groeit een echt en

32shoot

Het evolutieve en participatieve project *Wood Wide Web* brengt bomen samen in een digitaal platform en verbindt ze met activiteiten op het terrein en originele verhalen. De bedoeling is het publiek te betoveren, een gemeenschap te smeden en klein en groot op sleeptouw te nemen, op zoek naar de bomen van het Gewest en op ontdekking naar wat zich aan hun voeten afspeelt.

Wood Wide Web is een uitnodiging om opnieuw contact te maken met het levende erfgoed van de hoofdstad: Brussel benaderen als een woud. Dat woud groepeert een reeks vrije media: een stedelijke boskaart, identiteitsfiches, portretten van monumentale exemplaren, ludieke en interactieve educatieve tools, enz. Het gaat erom de bomen weer zichtbaar te maken, hun geheimen te ontsluiten en de aandacht te vestigen op hun rol in hun omgeving.

Om te beginnen geolokaliseert het platform 120 opmerkelijke bomen, een echt stadswoud waarin het publiek stap voor stap kan binnendringen en zich onderdompelen. Want dit woud loopt over van de evenementen en initiatieven die op touw gezet werden met de medewerking van verenigingen, kunstenaars, collectieven, operatoren, enz. Vanaf september 2018 zullen de geïnteresseerde Brusselaars dit woud op hun beurt kunnen laten groeien door hun eigen bijdrage eraan toe te voegen. Het publiek zal zijn emblematische, opmerkelijke of favoriete bomen kunnen toevoegen en zelf activiteiten, animaties of parcours voorstellen met betrekking tot hun bomen.

Het project is geïnspireerd op het communicatiesysteem dat de boomwortels van het woud onderling met elkaar verbindt: het *Wood Wide Web*. De initiatiefnemers van het project, 32shoot, willen rond deze bijzondere thematiek een netwerk weven dat zowel menselijk als cultureel is.

een virtueel stadsbos in Brussel

32shoot

Dit dynamische experiment dat alle media inschakelt en voor iedereen openstaat, zou van september 2017 tot september 2019 moeten duren. Het avontuur begint in de Sint-Gorikshallen op de Open Monumentendagen van 16 en 17 september 2017.

32shoot

Voor meer informatie: www.woodwideweb.be

BRUSSELS GARDENS :

de groene ruimten van Brussel binnen handbereik!

De meeste Brusselaars die groene ruimten bezoeken geraken niet verder dan 500 m van hun woning, maar wist u dat er bijna 3.000 ha groene ruimten zijn in het Brussels Gewest die toegankelijk zijn voor het publiek, goed voor 18% van de oppervlakte?

Met de mobiele app 'Brussels Gardens' kan u dankzij een interactieve cartografie of een zoekmotor deze rijkdom ontdekken en alle informatie vinden die u zoekt over een groene ruimte, speelplein of moestuin. De gebruiker kan zijn locatie bepalen en de route bepalen om zich naar een groene ruimte te begeven. Voorts kan u met 'Brussels Gardens' ook informatie delen op de sociale netwerken.

Zin in een picknick? Kano varen op een vijver? Een speelplein voor uw kinderen? Dankzij de criteria van de app is het mogelijk de ideale plek te vinden voor ontspanning en sport, om een dagje met het gezin of met vrienden door te brengen of om met zijn tweetjes te gaan wandelen. Filters maken het mogelijk om groene ruimten (zowel op gewestelijk als gemeentelijk niveau) te selecteren die voorzien zijn van picknicktafels, ligzetels, speelpleinen, sport- of petanqueterreinen, die toegankelijk zijn voor mensen met een beperking, enz.

De beste weg

De app 'Brussels Gardens' stelt de gebruiker in staat zich te lokaliseren en de beste route uit te stippelen om zich te voet, per fiets, met het openbaar vervoer of met de auto naar de gekozen groene ruimte te begeven.

Alles wat u weten wilt over uw favoriete groene ruimten

Eens ter plaatse heeft 'Brussels Gardens' nog heel wat meer in petto. De app vertelt u alles over de geschiedenis en het erfgoed van de groene ruimten, maar geeft ook informatie over hun specifieke kenmerken: beschermd landschap, natuurgebied, archeologische site, enz. De app bevat ook een inventaris van de meeste dieren- en plantensoorten van elk park. Hij maakt het mogelijk een familie zwanen te bewonderen, een eekhoorn te beloeren, te mijmeren onder een treurwilg of te wandelen te midden van de korenbloemen. Maar u leert ook hoe deze groene ruimten beheerd worden om hun biodiversiteit te bevorderen en hun rijkdommen te ontsluiten.

Duurzaamheid eerst!

'Brussels Gardens' bevat nu al informatie over 74 groene ruimten en zal geleidelijk worden aangevuld met nieuwe fiches. De app zal nog meer groene ruimten voorstellen en ook tips geven om de natuur in de stad te beschermen en te bevorderen (voederen van vogels, eerbied voor de wegen, enz.). Er is ook een kalender voorzien van de evenementen in de groene ruimten en nieuwsberichten over de verschillende plaatsen: een nieuw park, werken in uitvoering, renovaties, een nieuw speelplein, enz.

Ieder zijn groene ruimte

U kan 'Brussels Gardens' gratis downloaden via de website www.groeneruimten.brussels.

Dankzij 'Brussels Gardens' hebben de groene ruimten van Brussel binnenkort geen geheimen meer voor u!

De inventaris van het natuurlijke erfgoed online

GOB/DML

Zin om de opmerkelijke bomen van een gemeente of van een park te ontdekken? Wilt u weten waar de dikste bomen van de hoofdstad staan? Of welke bomen ‘beschermd’ zijn of ‘ingeschreven op de bewaarlijst’? Meer informatie over sommige eigendommen die niet publiek toegankelijk zijn? Eén adres: de website met de inventaris van het natuurlijke erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die de twee lopende inventarissen groepeerst, die van de opmerkelijke bomen en die van de landschappen met grote erfgoedwaarde.

Opmerkelijke bomen

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft meer dan 6.000 opmerkelijke bomen geïnventariseerd op zijn grondgebied, zowel in de openbare ruimte (parken, bossen en squares) als in privétuinen. Deze bomen omvatten meer dan 400 soorten of cultivars. De grootste stamomtrekken bedragen bijna 7 m.

De website met de inventaris van opmerkelijke bomen bevat een zoekfunctie waarbij verschillende criteria uw kennis over het Brusselse bomen-erfgoed aanzwengelen: per gemeente, per soort, per stamomtrek, per statuut (beschermd of op de bewaarlijst).

Elke boom heeft een overzichtsfiche met volgende dendrologische gegevens: soort, afmetingen (stamomtrek, hoogte,...), omgeving (alleenstaand of in groep, zichtbaarheid vanuit de openbare ruimte,...), gezondheidstoestand en positie (Lambert-coördinaten). Door de kaart aan te klikken kan u de boom bekijken. De steekkaarten bevatten ook meerdere foto's.

Van de bomen die een bijzonder statuut genieten (beschermd of bewaarlijst) wordt het wetenschappelijke en esthetische belang beschreven.

Parken en tuinen

De parken en tuinen met belangrijke erfgoedwaarde zijn eveneens geïnventariseerd en u kan de meer dan 200 fiches raadplegen op de website. Via zoekvelden kan u de landschappen terugvinden die behoren tot specifieke typologieën zoals de omgeving van een hoeve of molen, plantsoenen, bossen of bosparken, enz.

De steekkaart bevat informatie over de geschiedenis van de site en zijn belang, alsook een korte beschrijving.

De opmerkelijke bomen van het landschap en elementen zoals rocailles of gebouwen worden eveneens vermeld.

Eén enkele website

De website www.bomen-inventaris.irisnet.be geeft alle informatie over het natuurlijke erfgoed van het Brussels Gewest, afbeeldingen inbegrepen. De fiches van de bomen en sites worden regelmatig bijgewerkt.

De cartografische portaal-site Brugis www.mybrugis.irisnet.be/MyBruGIS/brugis/ beschikt over een laag 'opmerkelijke bomen' en toont ze op kaart. Er is ook een laag met de geïnventariseerde sites.

Tuinen in Feesttooi 2017

Al tien jaar!

M. Clinekemaïlle

Al tien jaar nodigt het evenement Tuinen in Feesttooi, georganiseerd door de Bibliotheek René Pechère en nadien door de Stichting CIVA, het publiek uit om de pareltjes van tuinkunst in Brussel te ontdekken.

De eregaste dit jaar is landschapsarchitecte Nathalie Devallée.

Noteer alvast deze datum: 10 september 2017, van 10u tot 18u.

Een feest vol verrassingen, ontmoetingen en bloemen op het einde van de zomer. Gratis toegang maar inschrijven is verplicht vanaf 20 augustus op de website <http://tuineninfeesttooi.bvrp.net>.

Voor alle inlichtingen: gardens@civa.brussels

MIJN FAVORIETE GROENE RUIMTE

Houdt u van de Brusselse groene ruimten?
Neemt u graag foto's?

Speel dan mee en maak tijdens de Open Monumentendagen enkele selfies in uw favoriet park, tuin of landschap. Vergeet niet kort te vertellen waarom het uw voorkeur geniet.

Stuur uw foto's naar jdp-omd@gob.brussels met vermelding van uw naam, uw volledig adres en de plaats waar ze werden genomen.

De foto's worden tijdens het weekend en in de daarop volgende dagen gepubliceerd op onze Facebookpagina en op Pinterest. De eerste 50 foto's die we ontvangen worden beloond met een cadeautje!

Facebook (Bruxelles Patrimoines)

Pinterest (jdpomd)

Twitter (@jdpomd)

Op initiatief van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Onder bescherming van de Raad van Europa, in het kader van de Europese Monumentendagen

Begeleidingscomité

Marie-Laure LECLEF,

Kabinet van de Minister-President

Stéphane DEMETER en **Thierry WAUTERS,**

Directie Monumenten en Landschappen

Organisatie

Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/ Brussel Stedenbouw en Erfgoed
Directie Monumenten en Landschappen

Algemene coördinatie

Brigitte VANDER BRUGGHEN en **Paula DUMONT**

met de medewerking van **Cindy DE BRANDT**

Redactie

De teksten over de opengestelde monumenten en landschappen werden geschreven door **Christophe VACHAUDEZ**

Vertaling

Gitracom

Revisie en verbetering teksten

Harry LELIÈVRE en **Griet MEYFROOTS,**

Directie Monumenten en Landschappen

Herkomst foto's

De foto's werden genomen door **Alfred de VILLE de GOYET,**
Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

behalve: **E. DANHIER** (4), **M. MATHY** (12),

Huis van de Europese Geschiedenis (20), **Maison de la Francité** (14),
G. Vermoelen/CEBE-MOB (25), **Gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe** (26),
W. ROBBERECHTS/GOB (34, 87, 96, 115), **Jardin Massart** (35),
Global View/GOB (37, 86), **Droh!me** (44), **Museum en Tuinen Van Buuren** (57),
Directie Monumenten en Landschappen (61, 68, 83, 84, 97, 102, 108),
CCN-Vogelzang-CBN (76), **E. DIEDERICH/Luizenmolen-Anderlecht** (77),
Belgian Chocolate Village (88), **Epitaaf** (103), **E. LECHIEN** (109), **S. COLLIN** (112)
Foto's Synergrid (16) en Paviljoen Horta-Lambeaux (18):
arch. V. Horta © Sofam 2017.

Ontwerp omslag en affiche

Kaligram, Brussel

Ontwerp programma, opmaak en cartografie

Kaligram, Brussel

Druk

IPM, Brussel

Verantwoordelijke uitgever

Bety WAKNINE, Brussels Hoofdstedelijk Gewest/

Brussel Stedenbouw en Erfgoed, CCN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel

Dankwoord

De Directie Monumenten en Landschappen wenst alle openbare en privé-instellingen te danken, alsook alle eigenaars die hebben bijgedragen tot het succes van de Brusselse Open Monumentendagen.

De Directie dankt ook Brussel Leefmilieu, *Patrimoine et Culture* die het centraal informatiepunt verzorgt en *visit.brussels*, die de website van het evenement beheert.

ONTDEK HET ERFGOED VAN BRUSSEL

Ontstaan in 2011, richt het tijdschrift *Erfgoed Brussel* zich tot al wie een passie heeft voor erfgoed, zowel Brusselaars als niet-Brusselaars, en wil het de diverse facetten van de monumenten en landschappen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan bod laten komen.

Elk nummer bestaat uit een themadossier, enkele varia-artikels en een 'news'-rubriek.

Het dubbele septembernummer is volledig gewijd aan het thema van de Open Monumentendagen: Natuur in de stad.

Het tijdschrift *Erfgoed Brussel* is te koop in de boekhandels aan 10 € (behalve dubbelnummer aan 20 €) of per abonnement.

Als u een jaarabonnement wilt voor 2017 (twee gewone nummers en een dubbelnummer) gelieve dan het bedrag van € 29 te storten op rekeningnummer BE 31 0912 3109 5455/BIC GKCCBEBB (op naam van Directie Monumenten en Landschappen) met de vermelding "Tijdschrift Erfgoed Brussel" en naam, voornaam en volledig adres van de bestemming.

Boekenverkoop!

Op 16 en 17 september, tussen 10u en 19u, organiseert de Directie Monumenten en Landschappen een boekenverkoop in de Sint-Gorikshallen. Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen zullen vele titels aan promotieprijsen worden aangeboden. Haast u dus om erbij te zijn!

